

EGYETEMES REGÉNYTÁR.
V. ÉVFOLYAM. XV. KÖTET.

**FELEJTHETETLEN SZAVAK
MEGOSZTOTT SZIV**

IRTA
HEYSE PÁL

FORDITOTTA
FÁI J. BÉLA

BUDAPEST, 1890
KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
ANDRÁSSY-ÚT 10.

FELEJTHETETLEN SZAVAK.

I.

Vicenza délkeleti kapuján, mely Porta Monte nevet visel, mert a Monte Berico lába egészen a város széléig ér, az 1849. év egy verőfényes áprilisi délutánján könnyű kocsi robogott ki az országotra, szembe a csillámló Bacchiglione folyócskának, mely enyhe kanyarulatokban omlik tova a derüs mezők között.

Szép fiatal kisasszony ült a kocsiban, hanyagúl hátradőlve s nem ügyelve arra, hogy széles nyári kalapja elgörbül s a sötét bársony-szalagok meggyürődnek. Annál egyenesbben tartotta magát a szemközt való kis ülésen egy élteses hölgy, ki virággal diszitett selyemkalapot, csinos napernyőt és fekete-selyem köpenykét viselt és időről-időre aranyfoglatu lorgnetteen szemlélgette a tájat.

Azért ültek-e szemközt, mert az idősbiknek meglehetősen terjedelmes mivolta számára a főülésem nem jutott elegendő hely, vagy mert kamarásnének nem illik egy hercegisasszony mellett ülnie - nem lehetett kitalálni. A kisasszony finom, kissé hideg és büszke orrocskája előkelő származásra vallott ugyan, de az idősebb nő is nem csekély fontosságú kifejezést tudott adni a maga széles, jóságos arcának, és mialatt olykor egy-egy ásitást visszafojtott, a jobbra és balra elterülő termékeny földekre s a balra eső Monte Berico lejtőjén szétszórta álló házacsákra és kunyhókra olyan leereszkedő egykedvűséggel tekintgetett, mintha valami különös kegy volna abban, hogy mindezeket apró, nefelejts-kék szemeknek egy-egy pillantására méltatja.

Alig haladtak így félóraig, midőn a kocsi jobbra bekanyarodott egy mélyutba, s rövid, fáradságos fölfelé haladás után megállt egy magas kertkapu előtt, melynek hatalmas kőoszlopait három vasrácszat zárta el. A kocsis leugrott a bakról s megrántott egy rozsdás csengettyűt, mely messzire beszolgált egy alacsony épületnek a belsejébe, úgy hogy a csengése künn nem volt meghallható. Jó darabig is tartott, mire belülről a házból valami életjel felelt a csengetésre.

Ezalatt a hölgyek ráértek a rácszatot benézni a kertbe.

Széles ut vezetett sűrűre nyitott örökzöld lombfalak között egy szabad magaslatra, a melyen nem nagy terjedelmű, négyszögletű épület állott, laposkerek tetővel. Elöl alacsony ormóju csarnok szögelt ki, hat karcsu oszlopon nyugodva, melyekhez széles lépcsőzet vezetett föl. A csinos és egyuttal komoly épület a legmélyebb magányban állt ott, köröskörül magas fűtől övezve, és a sárgás stukkóból való istenalakok, melyek a tetőnek és a lépcsőzetnek minden kiugrásán, sőt már a két elevensővény felső szélein is nagy számban telepedtek meg, mint egyedüli urak látszottak élvezni ez elhagyatott hajlék varázsos csendjét.

- Jézus Mária! - kiáltott föl az idősebb hölgy, miután rövid pillantást vetett keresztül a lorgnettején, - Neszike, én azt gondolom, hogy ez már megint amolyan pogány templom, a melyet már többet láttunk, csupa tisztességtelen bálvány-képpel. Csakugyan ki kell itt szállnunk, hogy mindezeket a régiségeket közről nézzük meg?

- A helyeden maradhatsz, Zephyrine, és itt a kocsiban pótolhatod az elmulasztott sziesztádat, - viszonzá mosolygó arczczal a kisasszony. - Csakhogy aztán holtig meg kell vallanod, hogy Vicenza egyik legnagyobb látnivalóját - elszunyókáltad. Nem templom ez, hanem egész Lombardiának leghiresebb villája, melyet a nagy Palladio egy gazdag marchese számára épített - tudod, ugyanaz, ki azt a sok szép palotát, a városházát, meg azt a sajátságos antik színházat, a honnan most jövünk, kigondolta és fölépítette. Minthogy felelős vagyok a mű-

érzékedért, ezt is meg akartam neked mutatni. De kényszeríteni nem akarlak. Itt jön épen a kapus, arra nyugodtan rábízhatasz.

- Ugyan hova gondol, Neszike! - kiáltott föl amaz, és készült, hogy leszálljon. - Igazán mondom, nem vagyok fáradt, s csak azért beszéltem így, mert ki nem állhatom ezeket az örökös oszlopokat. De hát talán nem is értek hozzá. Ha már ez lesz az utolsó, ám legyen, elszenvedem még ezt is. Csakhogy tikkasztó a hőség, és árnyéknak, úgy látszik, nincs bővében ez az elátkozott park... *Merci, mon ami. Me voilà!*

Ez utóbbi szavakat egy mogorva öreg emberkéhez intézte, ki felnyitotta a kis ajtót és most szó nélkül jött oda a kocsihoz, hogy a hölgyeket lesegítse. A hölgy, mivel egy hangot sem tudott olaszul, azt gondolta, hogy az ő francia beszédét mindenkinek meg kell értenie. Ezalatt pedig olyan fiatalos kecsességgel lendült le a kocsi felhágójáról, a melyet nehézkes alakjáról föl sem tett volna az ember, s azután visszafordult a kisasszonyhoz és kezét nyújtott neki, hogy lesegítse.

Lassan indultak most fölfelé az enyhe emelkedésű uton, az idősbik némi pihegéssel, jóllehet a magas lombfal árnyéka enyhítette a hőséget, a kisasszony pedig nyugodt, könnyű léptekkel, finom fejét kissé hátraszegve s gyöngéd orrczimpáival és félig nyitott szájával besziva e zöld magány kéjes illatát.

Mikor fölérték a magaslatra, megállott és lassan jártatta végig nagy sötét szemeit a gyönyörű épület egyes részein, mely itt, kézzelfogható alakjában még jobban elragadta, mint a képekben, a melyeket róla korábban látott.

A tavaszi ég tiszta kékje füröszte a kiszögellő oromzatok nemes vonalait, s miként a szép nyugvó tagokra odasimul az átlátszóan puha kelme, olyan közel látszott a véghetetlen aether a kövekhez tapadni. Hozzá köröskörül ez a viruló vadon, melyben a rendezkedő emberi kéznek semmi nyoma sem volt fölfedezhető, a rózsák az omlatag falacszákon, a tarka virágok, melyek az elvadult rétekről rájuk nevettek, s messze a szőlős- és eperes-kertekben, melyek a nyárilakot beláthatatlan távolban övezték, süketítő zsivaja a tücsköknek, madár-csicsergésnek és leveli békáknak, míg a rekkenő levegő csaknem látható rezgéssel hullámszórt ide s tova.

Ezalatt az öreg, kire ennek az elhagyott paradicsomnak az őrzése bízva volt, fölsietett a homlokzat lépcsőjén s kinyitotta az árnyas oszlopcsarnok alatt az ajtót; azután belépett s eltűnt, mialatt a két hölgy lassan ment utána. A kisasszony egy szót sem szólt. Zephyrine azonban meg nem állhatta, hogy rosszalló megjegyzéseket ne tegyen azokra a - mint ő mondá - mithológiai illetlenségekre, melyek itt szerteszét álldogáltak.

- Legalább érdemesek volnának a bünre! - kiáltott föl furcsa felháborodással. - De nézze csak, Neszike, ezt az egészen szétomló termetű nimfát meg ezeket a *horrible* ruczatalpakat, hát még az a fiatal ember - no már, *une femme qui se respecte* bátran meg lehetne kimélve az ilyen *mauvais* *genretől*, még ha tiszter oda van is vésve, hogy itt istenekkel és istennőkkel van dolga az embernek!

A kisasszony hallgatással mellőzte mindezt s csupán finom felső ajkát huzta föl kísértőjének a fecsegésére. De a mint most belépett a sötét bejárásba a borzongatóan hűvös középső helyiségbe, abba a hires Rotondába, melyet oly büszkén és kecsesen tetőz be a karcsu hajlású kupola, a gyermeki csodálat álmétködő hangja rebbent el ajkáról.

Jó darabig állt ott e homályban, félig behunyt szemmel, mely semmi egyes részletet nem látott, sem a stukkó-diszitményeket meghalványult színeikkel, sem a szobrokat porlepte talpazataikon. Csak valami sajátos gyönyörérzet futott rajta végig, a mint tudatára ébredt annak az éles ellentétnek, mely a külső forró, verőfényes világosság és e helyiség hűvös

barátságossága közt volt, melynek homálya egyre derengőbbé lett, a mint az öreg ember egymás után nyitotta ki a keresztben szemközt levő négy ajtót s rajtok melegség és világosság áradt be kívülről.

A házőrző megint odalépett hozzá és kérdezte, hogy nem akarja-e megnézni a lakószobákat. A kisasszony intett s utánament egy sor igen elhanyagolt szobán keresztül, melyek a középterem körül egymásba nyíltak. Fogytékosan voltak butorozva és por lepte a napóleoni időből való ódivatu székeket, a vékonylábu asztalokat, az ágyakat, melyeknek vánkosai és derékaljai szinte évek óta nem voltak szellőztetve. Az uraságék már régóta nem járnak ide nyaralni. Nem szeretik az osztrák uralmat és van más nyaralójuk elég, úgy hogy pusztulásnak hagyták indulni a Rotondát. Különbö is sok költséget kellene beleölni, ha lakhatóvá akarnák tenni.

A kisasszony türelmesen hallgatta a dörmögő öreget, a mint a régi időket dicsérte, mikor itt még nagy mód járta s az énekesek és hegedűsök legszebb opera-zenéjétől csak úgy harsogott a kupolás terem. Csodálatos heveséssel dobálgatta a szavakat, mintha őt is, a kit méltán nézett osztrák nőnek, felelőssé akarná tenni a dolgok e szomorú változásáért. A kisasszony ezalatt figyelmesen nézegette a mennyezet festményeit, a kandallók márvány-párkányzatait s mindent, mi a letűnt, ünnepi időkre emlékeztetett.

Közben odavetette azt a kérdést, ha vajon hiszi-e az öreg, hogy a család, ha vevő akadna, odaadná a villát.

Az öreg nagy szemekkel nézett rá. Ilyen gondolat nyilván még sohasem fordult meg az eszében. Mialatt vállvonással bámult a kérdezőre, emez visszafordult a kísérijéhez, ki kedvetlenül jött utána.

- Mit gondolsz, Zephyrine? kérdé. - Nem pompás lakás esnék-e itt, természetesen nem a legmelegebb időben, hanem úgy ősszel, mikor a ligetekben már zord és barátságtalan kezd lenni az idő? A kertet egészen úgy lehetne hagyni, a hogy van, csak a szobákat kellene kitakarítani és... Van-e konyha? (fordult most az öreghez.) No, azt szükségből be lehetne rendezni a pinczehelyiségekben is. Nem furcsa-e, Zephyrine, hogy itt konyháról szó sincs? Mintha a tulajdonosok, mint ottkűnn a szobrok, mindig csak a levegőből éltek volna, vagy éppen, mint az olimpusi istenek, nektárból és ambróziából.

Zephyrinének nem volt kedve ezekhez a tréfákhoz. Azt állította, hogy ezeknek a helyiségeknek a dohossága nyomja a mellét, s midőn a sarokszobában, hova most a nap szélesen besütött, egy színe-hagyott selyemmel bevont pamlagot pillantott meg, odafutott s az üldözött vad módjára, mely végre valami biztos helyen összeroskad, bocsátkozott le a kemény vánkossra.

A kisasszony szórakozott mosolylyal bólintott feléje s tovább ment. Elbocsátotta az öreg házőrzőt is. Szükségtelen, hogy folyvást a sarkában legyen. Úgyis belefáradhatott már abba, hogy folyvást ugyanazokat a szobákat járja végig s nyitogatja az idegenek előtt a zsalukat. Sűrűn járnak-e látogatók?

Mikor hogy, az évszakok szerint. A legtöbb tavasszal meg ősszel jön. Ma délelőtt is volt már itt valaki, egy fiatal ur, a ki gyalog jött ki a városból és mindent jól megnézett, de azután őt elküldte, mert rajzolni akart. Utóbb aztán egyszerre eltűnt, a nélkül hogy valamit elvitt volna - a miről ő tüzetes meggyőződést szerzett - de persze a nélkül is, hogy itthagyt volna valamit.

A kisasszony a zsebébe nyult, erszénykét vett ki belőle s az öregnek egy nagy ezüstpénzt adott. De ez az ajándék, mely jóval meghaladta várakozását, nem tette őt nyájasabbá. Mogorván bólintott a fejével s megfordult, hogy távozzék: a hölgyek csak maradjanak itt, a mig

tetszik; neki most a házába kell térnie, hogy az ennivalója után lásson, mely a tüzre van téve. Az unokája ostoba hét éves libácska, a kitől bizvást odasülhet a polenta.

A kisasszony, a mint egyedül volt, visszatért a kupolás terembe s leült egy Jupiter-szobornak a talapzatára. Buskomor ábrándozásnak engedte itt át magát, mely alatt egész fiatal élete, egyetlen nagy képbe összetömörülve jelent meg előtte, s bár tarkák voltak a szinei, mégis az üresség és fagyosság borzongós érzetét keltette benne.

Végre aztán nem állhatta tovább, büszke mozdulattal állt föl, mint a ki merészen szembeszáll valamely ellenséges hatalommal, és hátraveté fürteit. Kalapja hátraesett a nyakába, s ő össze-rezzent, mintha valami idegen érintette volna a vállát.

Azután, minthogy az üres szemü, merevült ajku istenalakok egyszerre csak utálatosaknak tündek föl előtte, keresztülvágott a termen, s a szemközt levő oszlopcsarnokon át kilépett a szabadba.

Itt árnyékban volt, s mialatt az enyhe levegő játszva legyintgeté szabadon hagyott homlokát, nyugodtan szemlélhette a gyönyörű tájat. Épen szemközt látta a Monte Berico zöld ormát, melynek erdősudaraiból szerényen emelkedett ki a kicsiny, világos templom. Azután messzebb balra az ibolyaszín lehelletben fürdő Euganei halmokat s a lábukig elnyúló termékeny földeket, melyek a fiatal évnek még első zöldjében viritottak.

Egyetlen felhő sem csüngött a távoli hegytetőkön, egyetlen hang sem hallatszott a szőlőkben szétszórtan álló kunyhókból. Lenn, hol a rózsák egészen a fal párkányáig kúsztak föl, számtalan olyan fajú pillangó kergetőzött, a melyet ő még sohasem látott.

Lassan ment le a lépcsőn; kedve kerekedett megfogni egyet és közelebből megnézni. De mikor leért s a lépcső oldalán befordult, hirtelen némi ijedelemmel állott meg.

A magas füben, ott, hol a szabadba kirugó lépcső az épület falával mély szögletet képez, elnyújtózva feküdt egy alvó ember, fejét egymásra font karjaira hanyatt vetve, kalapját a homlokára nyomva.

Kevéssel ezelőtt még a leghűsebb árnyék volt itt. De a nap, mely az épületet körüljárta, épen most hatolt keresztül a legközelebbi csarnok oszlopai közt és az alvóra ferde sugarat bocsátott, mely a térdtől fölfelé nyomult a mellen s nem sokára elérhette az arcát.

Halvány, fiatal arcz volt az, szikár vonásokkal, melyekben még így álomban is bizonyos feszült, szenvedő valami volt. A szőke haj sűrűn és egyenesen omlott alá a halántékon, úgy hogy látható volt az igen fehér nyak. Olykor, ha az alvó nyilván valami derüset látott álmában, felső ajka kissé elhúzódott a fogairól, melyek ekkor megvillantak a napfényben. Szemei azonban, a kalap szélének árnyékában, ridegen zárva maradtak, s a szemöldök közt elmélkedő ráncz mutatkozott.

A leány mozdulatlanul nézegette egy darabig, olyan komolyan, mintha leolvashatta volna az arczáról mindazokat a gondolatokat és képeket, melyek szunnyadó képzeletén keresztül-vonultak. Azután, mintha egyszerre csak illetlennek érezte volna, hogy a semmit sem sejtőt így meglesi, gyenge pír szállt az arczába, hamarosan elfordult, s lassan, nesztelen léptekkel ment ismét föl a lépcsőn.

Csak fenn, az oszlopok közül, vetett vissza még egy gyors pillantást az idegenre, kinek most már a napsugarak a pillája szélét érték. Látta még, hogy az alvó mint tett olyan mozdulatot, mintha el akarna valamit magától távolítani. Azután belépett a kerek terem küszöbén.

A fény azonban lassankint urrá vált az alvónak álomittasult érzékei fölött. Előbb azon iparkodott, hogy az arczát ismét árnyékba rejtse, azután erősen tüsszentett egy párszor s kinyitotta

a szemét. De zöld fekvésén sokkal jobban érezte magát, semhogy nyomban rászánhatta volna magát a fölkelésre. Nyilván gondolkoznia is kellett előbb azon, hogy hol is van. Mikor aztán tudta, akkor nyújtózott csak igazán ki, kéjes lustasággal, s merité el tekintetét a feneketlen mélységű égi fénybe.

Egyszerre csak az épületből női hangot hallott, mely valami bájos, panaszos dalt kezdett el énekelni. «Ah, elvesztém őt»... Rögtön ráismert a dallamra és a versre, de mégis úgy tetszett, mintha sohasem hallotta volna ilyen tisztán és szivrehatóan zengeni. Mesésnek tetszett, hogy ebben a magányban, olasz ég alatt, német ajkról hangzik fel az Orpheus dala.

Lassan, mintha a leghalkabb nesz is szét találná foszlatni a varázst, ült fel a fűben s így hallgatózott egy darabig. Azután a kíváncsiság mégis rávette, hogy fölkeljen és óvatosan felsompolyogjon a lépcsőn.

De mikor fenn az oszlopok alá ért, az ének egyszerre elnémult. Látta, hogy az énekesnő karcsu alakja a terem közepén áll, háttal fordulva feléje. Most nyugodtan megindult az ellenkező irányban, mialatt halkán dudolta tovább a dallam utolsó hangjait.

A fiatal ember utána sietett, de megállott, mert a leány most megfordult s hideg tekintettel nézett rajta végig.

- Bocsánatért kell könyörögnöm, kisasszony, hogy énekét félbeszakítottam. De én magam vagyok ezért legsúlyosabban büntetve. Tüstént visszavonulok.

A leány nem felelt azonnal, hanem úgy látszott, mintha előbb be akarná fejezni a fiatal ember személyének vizsgálatát. Azután alig észrevehető pir futotta el arcát.

- Épen nem zavart meg, viszonzá, - s ha valakinek mentegetőznie kell, az én vagyok. Éneklésem fölébresztette önt álmából, és meg kell vallanom, hogy szándékosan tettem. Alva találtam önt künn a fűben s láttam, hogy a nap mint nyomult előre az arcza felé. Ez pedig csak azoknak nem árt meg, a kik ebben az országban születtek. Az idegenek könnyen napszúrást kapnak.

- És ön mindjárt fölismerte az arczomról vagyis inkább a hajamról az idegent, mondá a fiatal ember mosolyogva. - De mit gondolhatott arról, hogy egy utazó ebben a paradicsomi környezetben nem tud okosabbat tenni, mint azt, hogy elalszik?

- Nem tudom mi kötelezne arra, hogy önnek a gondolataimat eláruljam, viszonzá a leány kissé élesen. - Egyébiránt legyen nyugodt, igazán semmit sem gondoltam róla. Miért ne aludjék az ember, ha betelt valami széppel a nézésével? Az öreg, a ki ezt a nyaralót őrzi, szólott valami idegenről, a kit már délelőtt vezetett itt körül s a kit aztán elvesztett. Ha ön az...

- Nem tagadhatom, felelt a fiatal ember folyvást azzal a félig gunyos, félig mélabus kifejezéssel, mely vonzóvá tette. - Elküldtem az öreget, hogy néhány vonást tegyek a vázlatos könyvembe. De mivel csak amolyan szegényes műkedvelő vagyok és ez a táj meghaladja az én gyenge erőmet, bizonyos búskomorságba estem s végre örültem, hogy az álom megkönyörült rajtam.

- Akkor hát rossz néven fogja tőlem venni, hogy fel mertem költeni. De mindjárt elmegyek innen és átengedem önt a vigasztalójának.

Azzal föltette szalmakalapját s az álla alá kötötte. A fiatal ember nem tudta levenni szemét a szép arczról, melynek tiszta oválja ebben a foglalatban még igézőbbnek látszott.

- Oh kisasszony, most már hiába volna. Az a gondolat, hogy önt elriasztottam innen, nem hagyna nyugodni, még ha itt érne is az éjszaka és én e ház összes hálósobáiban válogathatnék.

Különben is rosszul vagyok az éjszakáimmal, mióta Olaszországban vagyok, kivált pedig ebben az áldott Vicenzában. Tudja-e, hogy ki nem hagy aludni? Aligha megfoghatja, mert sem festő, sem építőmester, sem egyáltalában művész nem vagyok, hanem csak egyszerű doctor philosophiae; és mégis senki más, mint a nagy Palladio az, kinek árnya itt megrabol nyugalamtól. És éppen mert az egész múlt éjszaka alig hunyhattam be a szememet egy órára, vett erőt rajtam künn a melegben bizonyos kábultság, mely a természetet visszasegitette a maga jogához.

A leány, mialatt a fiatal ember beszélt, egyre csodálkozóbb szemmel nézett reá. Előbb csaknem sértőnek találta modorának nagy biztosságát, mert hozzá volt szokva, hogy a fiatal embereket szépségével kissé zavarba ejtse. Azután ez a kicsinyes indulat nemesebb érzésnek adott helyet, a mint a fiatal ember olyan nyíltan és becsületesen szólt hozzá, mint valami régi meghittjéhez, a kinek mindent el lehet mondani.

- Mit tett önnek Palladio? kérde végre, s bár kényelmetlen volt az ülés, ismét lebecsátkozott a Jupiter-szobor talapzatára.

- Igazán nem tudom, hogy meg fog-e érteni, viszonzá a fiatal ember, mialatt tekintete a leány mellett elsuhanva, föltévedezett a karcsu oszlopokon a kupola félhomályába. - Előbb valamivel többet kellene elmondanom az én csekély személyemről s ez aligha érdekelné önt.

- Miért ne? - A kísérlet mutatná meg.

A fiatal ember busan mosolygott.

- Mert valóban nem érdekes, viszonzá. - Hogyan is jutok én ahhoz, hogy önnek, kisasszony, a kinek ismeretségéhez nincs szerencsém... és épen most kezd vádolni a szívem, hogy tartóztatom önt a társaságtól. Másodszor is bocsánatot kell kérnem.

Meghajtotta magát könnyedén, mintha távozni akarna.

- A társaságomtól? - viszonzá a leány mosolyogva. - Az olyan okos, mint ön az imént volt, csak hogy egy kicsit még okosabb, mert olyan zugot keresett ki magának a pihenésre, a hol biztosságban lehet a tolakodó napsugarak előtt. Nem, szikrát sem sietek, és ha nem volnék indiskrét, nagyon szeretném tudni, hogy a nagy Palladio, ki háromszáz év óta annyi emberi szemet gyönyörködtetett, miért adott önnek okot a buskomorságra, holott ön, mint mondja, nem is lát benne mintaképet, kinek babérai nem hagynák aludni.

- És ha mégis úgy volna? - mondá sietve a fiatal ember, s tekintete most merően a földre szegeződött. - De ismétlem: hiábavaló erről beszélni. Bizonyos hangulatoknak, melyek a férfin könnyen erőt vehetnek, épenséggel nincs hatalmuk a nő fölött. Nem tudom, hogy a tulajdon hugomat - ha volna - meghittemmé tenném-e. Ne beszélénk inkább egyébről, valami tetszetősebből? Volt-e már a kertben ottfenn a Monte Bericon, a honnan olyan szép kilátás nyílik a városra és a hegységre?

A leány kissé hátraszegte a fejét.

- Legkisebb jogom sincs az ön bizalmához, mondá lassan. - De ha egyszerűen csak a nőnemről való szokásos nézet szerint ítél meg, akkor csalódik. Fájdalom, én is, fiatal létemre, sok olyan hangulatot ismertem meg, melyeket a hugommal - ha volna - nehezen tudnék megértetni. Ebben hát egyenlők vagyunk. És mivel semmi kedvem ahhoz, hogy szép kilátásokról beszélgessek...

Fölállt és könnyedén meghajtotta magát. Ez végre kiragadta a fiatal embert elfogult tartózkodásából.

- Bocsásson meg kisasszony, - mondá mosolyogva, - ha talán udvariatlanul fejeztem ki magamat. Valóban elég csodálatos is, hogy én itt egy idegen fiatal hölgygel úgy állok szemben, mint valami szegény bűnös, a kit vallatni akarnak s a ki a megátalkodottat játszsza. De hogy rosszabb véleményt ne vigyen magával felőlem, mint a melyet megérdemlek, ám megvallom, hogy szegény lelkemben milyen indulatokat ébresztett ez a Palladio. Hiszen ön is ismeri. Hiszen látta mindazokat a csodaműveket, melyeket ottlenn a városban alkotott, a remek bazilikától, a kecsesség és a fenség e páratlan egybeolvadásától, egészen a korzói házacskaig, mely keskeny homlokzatával úgy áll ott a közönséges polgárházak közt, mint valami vérbeli herceg, ki a katonák sorában lépdel, mert a közlegénységen kell kezdenie. Nem tudom, van-e önnek különös érzéke az építészet iránt. Bennem mostanig hiányzott ez, vagy legalább szunnyadt, és csak itt nyílt meg a szemem és vele együtt a szívem is. Mert éppen mivel a többi művészetek, bár egyiköket sem gyakorlom, mindig a szívemhez szólottak és az építő művészet csak külső érzékeimre hatott, ezért maradt is tőlem idegen. És ime eljövök Vicenzába s egészen gyanutlanul járkálok e kövek közt, melyek mindegyikének neve van, és egyszerre csak mindeme néma oszlopokból, pillérek, oromzatokból emberi arcz tekint reám, a legderűsebb, legmagasztosabb és legkedvesebb, a minőt valaha láttam, és úgy tetszik, mintha e márványtömbök ereiben eleven érverésnek a lüktetését érezném, és ott, a hol megszoktam, hogy csak személytelen lényt tiszteljek, melyet műnyelven mértéknek, a tagok arányosságának és összehangzásának neveznek, most fedezek föl először halhatatlan melegséggel teli emberi szívet, a melynek mintha mondanivalója volna számomra s a melynek mintha leghalkabb szavát is megérteném. Ön eszelős képzelődőnek fog engem tartani, kisasszony, de vallomást kívánt tőlem; ennek az eszelősségnek valósággal átengedtem magamat, és nem legkevésbé itt is, ebben a rotundában, míg végre az álom olyan kegyes volt, hogy legalább nyitott szemmel nem engedett tovább álmodnom.

A leány a sötét előcsarnokon át a verőfényes kertbe nézett ki.

- Nagyon jól megértem önt, - mondá némi szünet mulva. - Én is éreztem már ilyesfélét, csak hogy nem éppen építményekre, hanem ezekkel rokon valamire vonatkozólag. Ismeri Bachot? No lássa, némely legnehezebb fuga-rejtvényeiből, melyeket a legtöbben csak erős architektúrájuknál fogva csodálnak, én egyenesen az ő szíve lüktetését éreztem kihangzani. Talán mert kissé rokonnak éreztem magamat vele - de csak igen távolról, mert ilyen óriással természetesen össze nem mérkőzhetem. De úgy éreztem, mintha ugyanazokat a vérhullámokat hallanám benne harsogni, melyek az én csekély erőmet is úgy megacézolozzák, hogy akaratom törhetetlen tud lenni. Ön mosolyog. Az imént kíváncsinak bizonyítottam magamat, most pedig megvallom, hogy akaratos vagyok. Nyiltabban már nem is gyónhatja meg az ember a gyöngeit, még ha büszke is rájuk, a mi én igazán nem vagyok. De nem akarom, hogy ön egyedül maradjon a bizalmával s egyedül érezze, hogy kivallatták. Csak azt az egyet mondja meg még: miért tette szomorúvá az, hogy ott, a hol csupán tehetséges építőmestert várt, nagy és szeretetreméltó embert kellett találnia?

- Oh kisasszony, kiáltott föl amaz, - ha erre a kérdésre kellően megfelelek önnek, a véletlen ismeretség ez első órájában többet tud meg felőlem, mint a mennyit tulajdon anyám valaha sejtett s a mennyit legbizalmasabb ifjúkori barátaimnak megvallottam. És végre belefáradna nemcsak abba, hogy ezen a hűvös kőpadozaton álljon, hanem főképp abba, hogy engem hallgasson. Nem engedné meg, hogy visszakísérjem a társaságához?

- Nem, viszonzá a leány nyugodtan. - Hiszen tudja már, hogy milyen konokul ragaszkodom az akaratomhoz és milyen kíváncsi vagyok. Tehát nem fáradok el olyan könnyen. De igaza van,

járkáljunk kissé, mialatt ön mindazt elmondja. Senki sem alkalmasabb a meghitt szerepére, mint olyas valaki, a kivel többé talán sohasem találkozunk az életben. Ha titkaim volnának, valószínűleg szivesebben közölném önnel, mint valamely ugynevezett barátnémmal, a ki bizonyosan tovább fecsegné, ha talán csakis a tulajdon férje előtt. Anyám pedig... él még az öné?

- Már öt éve, hogy meghalt.

- Az enyém még él, de fájdalom, ő az utolsó, a kivel belső életemből valamit közölhetnék. Apámat olyan szenvedélyesen szerette, hogy mikor apám meghalt - több már, mint nyolcz éve - az első fájdalom okozta tompa kábultságból mostanig sem eszmélt föl egészen. Ugy éledegél tovább bizonyos lelki félhomályban. Ismer maga körül mindent és részt is vesz a maga módja szerint mindenben; de ez csak olyan, mint a kinek el van halva a keze: a mit megfog, az nem jut el többé az öntudatába. Láthatja tehát, hogy miért lettem önfejű: a keserű kényszerűség vitt rá, hogy kettő helyett is tudjak akarni, sőt három helyett, mert még egy kis öcsém is van, ki pár hónappal apánk halála után született. Higyje meg nekem, nem szerencse, ha az ember olyan korán lesz önállóvá s ha, mikor még leányos ábrándjain nem esett túl, már egy nagy háztartást kell vezetnie és saját anyja fölött gyámkodnia. Most pedig már eleget beszéltem önnek magamról - ismét önön van a sor. De forduljunk ki inkább a kertbe. Ezalatt az én jó Zephyrineem tovább alussza az igazak álmát. Azután bemutatom önt a nevelőnőmnek, kinek a nevelésével ugyancsak sok bajlódásom van.

- Zephyrine? - nevetett a fiatal ember. - Furcsa egy név!

- És igen kevésbé illik mostani alakjához, a mint maga is látni fogja. De huszonöt évvel ezelőtt, mikor én még a világon sem voltam, állítólag valóban megfelelt a nevének. Képzelve, az én egykori *bonneom* a világot jelentő deszkákon kezdte a pályáját, mint tánczosnő. Egy francia tánczmesternek volt a leánya, ki egy jómódu bécsi polgárleányt vett feleségül. Zephyrine a szinpadról megigézett egy fiatal kereskedőt, a ki el akarta venni, de előbb kimivelés végett nevelőintézetbe adta; mert Zephyrine a veleszületett francia tudáson kívül a legcsekélyebb nevelésben sem részesült. S mikor aztán pár év múlva elég tisztességesen megtudta állni a helyét, jegyese és pártfogója meghalt és ő elhagyottan és gyámoltalanul állott a világon, mert szüleit is elvesztette volt. Épp ekkor keresett anyám az én zsenge mivoltom számára egy *bonnet*, s mivel főképp a francziára volt szükség - akkor is, mint most, stájer-országi birtokunkon laktunk - demoiselle Zephyrine lőn megbizva azzal, hogy az életben teendő első lépéseimre ügyeljen. Az évek során aztán a viszony megfordult: most én vagyok felelős az ő magaviseletéért, és a magaméért is; mert hogy ő hogyan vigyáz reám, olyat ön még nem látott. Félóra óta hagy már itt mindenfélét össze-visszabeszélgetnem egy fiatal uriemberrel, a nélkül hogy álmát a legcsekélyebb lelkifurdalás is nyugtalanítaná.

A fiatal ember nevetett, a mi jól illett az arczának.

- Most rajtam volna a sor, hogy bemutassam magamat önnek, - mondá. - De az én életrajzomban nagyon polgáriasan és mindennapiasan folyik minden. Apám gimnáziumi tanár volt, és engem is abban a véleményben neveltek, hogy nagyravágyásomnak legfőbb célja szintén az leszen. Neki azonban volt a fia fölött egy előnye, a mely lehetővé tette reá nézve, hogy oly szerény igények mellett mégis föltalálja boldogságát: szerette az ifjúságot és örömet tanított. Nekem csupán egy szenvedélyem volt - tanulni, folyvást többet tanulni és önmagamat is kitanulni, megismerni. Az eredmény nem volt alkalmas arra, hogy elbizakodottá tegyen. Csakhamar azt véltem fölismerni, hogy tudna ugyan én belőlem hasznos ember lenni, de a csupán hasznos embereket tulajdonképen meglehetősen fölöslegesen tartottam. Egygyel több - a becsületes munkások ama nagy készlete mellett, melyről a természet és a társadalom

gondoskodott - mit nyom az a latba? Ugy szerettem volna valami egyéni, új, különös, olyan örvedetes valami lenni, hogy nemcsak egy maroknyi iskolás fiu vegye hasznomat, hanem az ugynevezett emberiség is, első sorban a saját korom. Az utókor miatt aztán nem aggódtam volna. De egy kis filológiával meg filozófiával ez nem volt remélhető. Ezzel az ember éppen csak hogy helyet foglal abban a nagy nyájban, mely a tápláléktermő földön békésen lelegész csöndes élvezettel. Mindig csak megköszönje az ember azt, a mit mások élveznie adnak - ez utoljára is bántóvá kezd lenni. Hogyan érezheti magát az olyan ember, a ki olyan gazdag, hogy magának köszönhet mindent, vagy legalább a legjobbat: nagy és erős egyéniségének élvezetét? Nem tudom, meg tudtam-e magamat önnel értetni, kisasszony. A nők ebben nem szoktak hiányt szenvedni. Ha szerencsétlen körülmények által nincsenek szomoruan elkényszeredve, akkor megvan felettünk az az előnyük, hogy nem szolgálnak általános céloknak, nem viselnek egyenruhát, hanem mindenik önálló lény lehet, jó vagy rossz, szeretetreméltó vagy szenvedhetetlen, de mindenesetre a saját személyiségénél fogva mindaz, a mi. Én pedig - a puszta megélhetés kedvéért, minthogy vagyonom nincs - nem tehettem volna egyebet, mint azt, hogy kis fiúkat oktassak a deklinációkra, míg végre fölvihettem volna annyira, hogy éretlen ifjaknak- Platót magyarázgassak. Ekkor megkönyörült rajtam egy bolond csiny, meg egy könyörületes cselekedet. Az első abban állott, hogy belevetettem magamat a politikai mozgalmakba és dolgozótársra lettem egy ujságnak, a mi tanárjelöltben szerfölött nagy bűn. S mikor aztán a pályámat alaposan elrontottam, meghalt egy távoli néném, a ki mindig kedvelt, és kétezer tallért hagyott reám. Nem is vártam be, míg kiteszik a szűrőmet a gimnáziumból, hanem leráztam saruimról az iskola porát és elvándoroltam délszak honába. Föltettem magamban, hogy itt ez ígéret földjén, hol annyi századon át mindig akadtak emberek, a kik bátran cselekedték meg azt, hogy önálló egyéni jellemekké nőtték ki magokat, még egy utolsó kísérletet fogok tenni, ha vajon én is nem vihetném-e annyira. Milyen stilusban és milyen tettek által, az nekem egészen mindegy volt. És most meg fogja talán érteni, hogy buskomor irigységnek kellett bennem támadni, a mint megismerkedtem itt ezzel a Palladioval, ez emberrel, kiben annyi belső teljesség és szépség volt, hogy még századok mulva is csodálják, utánozzák, szeretik és iriglik. Holott pedig ő is csak «unoka» volt s a formák és gondolatok nagy örökségével kellett bajlódnia. De hogyan dolgozta ő át mindazt a saját tulajdonává, az arany kincset, melyet a régiek reáhagytak, mint vetette bele képzeletének olvasztótégelyébe s nyomta rá mindenre a saját arczatát! A ki ilyenre képes, az megérdemli, hogy éljen, sőt csakis az él valójában, míg mi tengő-lengő, örökké csak másoktól élő, örökké éhes tuczat-emberek...

A fiatal ember elfordult s egy rózságot kezdett tépdesni, úgy hogy a szirmok lefoszlottak és a fübe hulltak.

- A legsilányabb pedig a dologban az, tevő hozzá a foga közt mormolva, - hogy rácsábítottam magamat arra, hogy ezekről a tehetetlen vágyakról beszéljek, mintha részvétért koldulnék, vagy, a mi még rosszabb, dicsőségemet találnám abban, hogy legalább érezni tudom a semmiségemet. De legyen nagylelkű, kisasszony, és felejtse el mindazt, a mit itt eldadogtam önnek, vagy még inkább: felejtse el egyáltalában azt, hogy ezzel a tökéletlen emberrel találkozott. Én viszont szívem mélyéből örvendek annak, a mi önben az istenek és emberek gyönyörűségére megvan. Éljen boldogul!

Megemelte a kalapját a nélkül, hogy ránézett volna, és elfordult, hogy távozzék. De a leány első szava megállította.

- Hisz ön a véletlenben, doktor ur, vagy abban, hogy mindaz, a mi menny és föld között történik, sors vagy végzet dolga, a mint nevezni akarjuk?

A fiatal ember bámulva nézett reá, és a szép, büszke arcban, mely most legszelidebb kifejezését öltötte fel, magyarázatot keresett arra, hogy hogyan jutott erre a kérdésre.

- A mi engem illet, - folytatá a leány, - mindig bizonyos szédülést érzek, ha tisztába akarok jönni azzal hogy miként is van ez a titok; úgy tetszik ilyenkor, mintha feltartóztathatatlanul sikamlanám le egy feneketlen mélységbe. De mindjárt biztos talajt érzek a lábam alatt, mihelyt arról van szó, hogy elhatározom magamat valamire. Mert az, a mit akarok, sohasem titok előttem, csak az, hogy az én akaratom hogyan vág össze azzal a nagy akarattal, mely a világon uralkodik. Vissza kell emlékeznie arra, a mit otthoni viszonyaimról elbeszéltem. Hova is jutnék így, ha, istennek hála, nem tudnám, hogy mit akarok. Ne vegye hát rossz néven, ha ezt az oly különös megismerkedésünket mindjárt úgy fordítom hasznomra, mintha csak a sors intését teljesíteném. Mondja meg nekem őszintén, hogy ha végére ér a kétezer tallérjának a nélkül, hogy megtalálta volna azt, a mit Olaszországban keres, mit gondol, mi lesz akkor önből?

A fiatal ember csendesen nézett maga elé.

- Talán ön tudja kisasszony, vagy sejti. De a sors mindenestre tudja.

- A mit én talán sejtek, az nem vidám és vigasztaló valami. De mondja meg nyíltan: éppen Olaszországnak kell annak a helynek lennie, a hol az elkövetkezendő dolgokat várja? Attól tartok, hogy így, mint magányos vándor, egyre menthetlenebbül sülyed bele a buskomor-ságba. Megenged nekem egy ajánlatot, természetesen *à prendre ou à laisser*?

- Miért ne, kisasszony?

- Olyan sok dologról csevegtünk, a melyeket ilyen futólagos, utközben való találkozás alkal-mával úgy sem lehet kimeríteni. Hát ha folytatnék még egy kissé a beszélgetést, teljes nyu-galommal? Talán mégis rájutunk valami kielégítőbb eredményre. Az én javaslatom tehát az volna, hogy hagyja ön egyelőre abba az utazását, azaz csak halassza el és kíséren el bennün- ket a birtokunkra. Ott kissé unalmas lesz önnek, de mivel ön ugyis azzal van elfoglalva, hogy magamagát fölfedezze, e részben csak előnyére szolgálhat az egyhangu életmód. És ha netán aggodalmi volnának, hogy így egyszerűen elfogadja idegen embereknek a vendégszeretetét: üres óráiban, mikor éppen nincs önmagával dolga, nagy érdemet szerezhet magának körü- löttünk azzal, hogy kissé pártfogásába veszi az én kis öcsémet. Az öreg plébános már egészen gyermekessé kezd lenni; latin tudásáról nem vagyok éppen a legjobb véleményben, hogy pedig a görögig föl nem vitte, azt maga is megvallja. Czézár olyan, mint a vad csikó, de jó gyerek. Önnek nem lesz vele megterhelhetése és egészen a saját ura maradhat; mert a tan- felügyelő én magam leszek, a ki igen tudatlan vagyok. Mit szól ehhez az ötlethez?

- Nem, folytatá aztán és elpirult kissé, a mint a fiatal ember szeme erősen szegeződött az arczára, - ne mondjon még semmit, ne mindjárt, ne ma vagy holnap. Elfeledtem, hogy nem telik különös öröme a tanításban, és bizonyára nem vállal el olyan tanítványt, a kit még nem ismer. Bocsásson meg elhamarkodásomért. De ha meggondolja, hogy én e fiu neveléséért egyedül vagyok felelős, felfoghatja, hogy óhajtanom kell, hogy olyan elvek mellett nevelkedjék, a milyeneket önben - ama kevés után, a mit nekem elmondott, fölteszek. Jó apám Czézárnak nevezte el a fiut; rajongó hive volt Napóleonnak, a ki alatt még szolgált. De attól tartok, hogy Czézárból semmi nagy sem lesz, ha senki más nem viseli gondját, mint egy gyöngye öreg pap meg a saját fiatal nénye. Ha tehát ön is babonás volna kissé és a sors különös intésének tekintené azt, hogy mi itt találkoztunk, igen szép volna öntől, ha hazakisérne bennünket a birtokunkra. Ott megnézné az életmódunkat és főképp magát a növendékét. Ha aztán nem tud vele megbarátkozni, mondja meg őszintén. Nem vesztett vele egyebet, mint pár hetet, a melyek alatt megismerkedett szép honunknak egy részével. Ha most még nem tudna elszakadni a Palladiojától, várhatunk holnaputánig is.

A fiatal ember egyszerre elibe nyújtotta a kezét.

- Köszönöm, kisasszony, mondá, - szivemből mondok önnek köszönetet ezért az ajánlatért. Ha mindjárt el nem fogadom, hanem holnapig gondolkozási időt kérek, ezt valóban csak azért teszem, mert rám ragadt valami az ön sors-hitéből. Azt természetesen tudom, hogy sorsát senkisének kerülheti ki. De mivel mindnyájan abban az előítéletben nőttünk fel, mintha urai volnánk a cselekedeteinknek s ezeket a józanész parancsai szerint kell berendeznünk, hogy aztán mégis csak azt tegyük, a mit nem tennünk lehetetlen: engedje meg, hogy az éjszakán át valami fensőbb sugallatra várjak. Izetlen bóknak hangzanék, ha azt akarnám mondani... nem, inkább hallgatok. Gyámoltalanságomat mentse ki meglepetésem. Mert valóban, azt, hogy itt e rotonda aljában el fogok aludni, hogy aztán a sorsnak egy ilyen küldöttje ébresszen föl...

E pillanatban az épület belsejéből hangot hallottak, mely aggódva kiáltott egy nevet.

- Itt a második alvó, mondá a leány elmosolyodva. - Jöjjön! be kell önt neki mutatnom. Neki egyelőre semmit sem kell tudnia a tervünkről. De el is feledtem - nem tudom még, hogy kit mutassak be.

- Schwarz Fülöp a nevem.

- Az enyém pedig Hainstetten Victoire Clémence bárónő. Ha azt fogja hallani, hogy öreg bonneom «Nesziké»-nek szólít, ez semmi más, mint a baronesse kicsinyítése, melyet még kicsikoromban szokott meg. Nézze, éppen most lép ki az oszlopok közül. Mondjon neki alkalmilag valami hizelgőt az elegáns mozdulatairól, ha meg akarja hódítani.

Visszafordultak a lépcsőzethez, a melyen most a tekintélyes hölgy látható izgatottsággal s úgy az alvástól, mint a láthatatlanná lett bárókisasszony miatt való aggodalomtól kivörösödve sietett lefelé.

Megdöbbenve állott meg, a mint az idegen férfit megpillantotta. A kisasszony azonban, miután tréfás fordulattal bemutatta neki a doktort, az indulást sürgette és csakis maga beszélt, mialatt kifelé haladtak a rácsos kapuhoz.

Lenn az uton előtalálták az öreg házörzöt, ki gyanakvóan huzta össze a szemöldökét, a mint a délelőtti idegent ilyen váratlanul viszontlátta. De a jelentékeny borraival, melyet ez most a markába nyomott, csakhamar kibékítette. A kisasszony, úgy látszott, elfeledte, hogy már ő is megjutalmazta volt. Vagy talán valami különös emelkedett hangulat tette bőkezűsége hajlandóvá? Az öreg tágra nyílt szemekkel bámult, hol a tizforintos bankóra, hol a pazarló kisasszonyra, és odasugott a kocsisnak: »Ángoly dáma!» Azután tisztelettel tudással segítette föl a kocsiba, mialatt Zephyrine azzal az egész kecsességgel, a mely módjában vala, támaszkodott könnyedén az idegen fiatal ember karjára.

- Nem tart velünk, doktor ur? kérdé a kisasszony, a mint ismét maga ült a főüléken. - A mint látja, van még hely. Visszafelé a Monte Bericon akarunk átmenni. A hegyeknek esteli világításban különösen szépeknek kell lenniök.

A fiatal ember bocsánatot kért, hogy még leveleket kell elhoznia a postáról és írnia is. Hallgatag és tartózkodó lett, a mióta nem voltak egyedül.

- A mint önnek tetszik, viszonzá a kisasszony egykedvű hangon. - Remélhetőleg tehát a viszontlátásra!

Nyájasan bólintott feléje, Zephyrine kegyes köszönéssel lendítette meg a napernyőjét, és a kocsi elrobogott.

II.

Ezalatt az Albergo di Roma egyik magas, szellős szobájában egy kicsi asszonyság a szófán ült s fáradatlanul rakosgatta az előtte levő asztalon a patienceot. Valahányszor egy-egy kirakással elkészült, fölállt, odament az ablakhoz vagy kilépett az erkélyre, hallgatózott az udvar vagy az utca felé s végre csöngetett, hogy tizenkettőszor is megkérdezze komornájától, ha vajon Victoire baronnesse nem jött-e még vissza. S mikor a folyvást azonos feleletet megkapta, ismét lebozsátkozott a vákosra és sohajtva keverte ujra a kártyát...

Mintha csak időről-időre egy-egy szélroham tolulna bele egy kis halom parázsba, lángocskát csalva ki belőle, mely rögtön visszasülyed a hamuba...

A finom kis arc, bár ősz haj koronázta, fiatalosnak tetszett, főképp a fényes fekete szemek miatt, melyeknek gyámoltalanul bámuló és könyörgő tekintetök volt, mint a gyermek szemének, mikor megszidják és nem tudja, miért. Ha játékában egy-egy nehéz fordulat szerencsésen megoldódott, szelid mosoly villant meg a még most is szép szájon, egy vonása a diadalmas büszkeségnek, a sikerült furfang miatt. Azután az arcvonások mindjárt ismét fáradtak és bánatosak lettek.

Most kocsi robogott be az udvarra, mely a házat az utcától elválasztotta. A játszó hallgatózott, de nem hagyta abban a patienceot, s még akkor sem tette le a kártyát, mikor az ajtó megnyílt és leánya sietve belépett.

- Szidjál meg csak, mama! szolt a szép leány, mialatt kalapját egy székre vetette, s aztán a nyugodt kis alak mellett lebozsátkozott a szőnyegre s őt élénken magához vonta. - Csuful odamaradtunk. Nem tudtuk, mekkora az út és milyen meredek a hegy. Ugyan mit is csináltál e hosszú idő alatt?

- Jól éreztem magamat, gyermekem, felelt az öreg asszonyság magyarul, mert mindig hona nyelvén beszélt, mikor leányával egyedül volt. - Valamennyi patienceom kiment, még az uj is, melylyel most tettem kísérletet. Mennyi az idő? Hol van Zephyrine?

Zephyrine épen most lépett be, mert a kecsességről és méltóságról való fogalmaival ellenkezett az, hogy ugy rohanjon fel a lépcsőn, mint a fiatal baronnesse.

- *Madame la baronne*, mondá, - ezer bocsánatot kérek... Neszike meg fogja magyarázni...

A báróné felállott.

- Világíttassunk, mondá. - Csak most veszem észre, hogy mennyire besötétedett már.

Aggódva nézett körül a szobában. Zephyrine sietett meggyújtani a gyertyákat, melyek az ódon kandalló párkányán állottak. Victoire ezalatt odament az erkély-ajtóhoz s lenézett az örökzöld bokrokra, melyek az udvaron nőttek, s föl a hold sarlójára, mely a tulsó palota fölött feltűnt.

- Mama, szólalt meg egyszerre, - tudod-e, hogy még egy utitársunk lesz? Találtam Czézárnak nevelőt, egy fiatal tudóst, a ki holnap már velünk jön. Tudod, mama, Czézárnak végre már egy kis tisztességes oktatást kell kapnia. Maga páter Dániel is így vélekedik.

- Nevelőt? - ismétlé az anya. - Ugy... ugy... ugy... Nevelőt! Nos hát, neked ezt tudnod kell, gyermek, neked meg páter Dánielnek tudnotok kell.

- Komolyan beszél, Neszike? - kiáltott föl az öreg bonne. - De hogyan, az istenért?... és mióta?... Hiszen csak nem hihetem...

- Azt mindenesetre elhiheted, Zephyrine, hogy az én szemem nyitva volt, mialatt a tied egy kicsit leragadt... Igen komoly és megbízható fiatal ember, *chère maman*, természetesen német ember, dr. Schwarz Fülöp.

- No már, megvallom! - kiáltott föl Zephyrine a legnagyobb álmélkodással. - És maga nekem erről az egész uton egy... és minden el van már intézve, maga megvizsgálta a bizonyítványait, értesüléseket szerzett a képessége és erkölcsi magaviselete felől?...

- Minden bizonynyal, drága Zephyr, mindezt csakugyan megcselekedtem és teljes felelősséget vállalok. Ő ugyan meggondolási időt kért holnapig; de hogy el fog velünk jönni, abban semmi kétségem sincs.

- Természetesen! - veté oda a kisé, bántódott meghitt. - Hogyan is állhatna ellent? Természetesen fűlig szerelmes a mi Neszikénkbe... Hja, egy olyan *tête-à-tête*, csupa pogány-isten közt...

- Kedves Zephyrine, - szűlt a szép leány igen határozott hangon, - te nekem ifjúkori barátném vagy ugyan és mindenféle indiskrét beszédet megengedhetsz magadnak. De mégis kérnék, tartsd meg ezuttal a gondolataidat magadnak. Ha új ismerősünk csak legkevesebbet is meghallana az ilyes célzásokból, képes volna egyszerűen elmaradni tőlünk. Mert jóllehet nem gazdag ember - vagy talán éppen azért - nagyon érzékeny a becsület dolgában... Aztán kérlek, mama, ne feledd, hogy ő egyelőre semmire sem kötelezte magát, csupán arra, hogy elkísér bennünket Hainstettenbe és ott egy ideig vendégünk lesz. Nem akarja elvállalni a Cézár nevelését addig, a míg meg nem ismeri. A «nevelő» szűt tehát nem szabad a jelenlétében kiejteni. Megigéred ezt nekem, *chère petite maman*?

- Mindent, a mit csak akarsz, gyermek, mindent, a hogy jónak találod. Én - mióta egyedűl maradtam - mióta azt a szűrnyű szerencsétlenséget megértem, hogy apád...

S egyszerre halkan sirdogálni kezdett. Leánya a karjaiba fogta, csillapítóan csókolgatta, mindenféle hizelgű nevekkal illetve s végre is annyira vitte, hogy könnyei megszűntek folyni és azt kérdezte, hogy nem adhatják-e be a téát. Azután odavezettette magát az asztalhoz, melyen Zephyrine a komornával és a vendégűi pincérrel elrendezte a vacsorát.

Victoire igen jókedű volt és mindenről beszűlt anyjának, a mit délután a városban és a környéken látott, még pedig olyan hangon, mint a hogy a figyelű gyermekeknek csodavárákat és tündérkerteket szokás leírni. A szelid öreg arczon nem látszott meg, hogy jól megértett-e mindent. Zephyrine hallgatagon űlt mellettűk.

Egy órával utóbb, mikor az anya lefekűdt és olyan hamar, mintha a legnehezebb napi munkát végezte volna, el is aludt, a leány halkan kilépett az erkély-ajtón a karzatra, mely fenn az udvari falazat három oldalán huzódik végig, és előrement az utczi részre, hol az alacsony könyűklűn letekinthetni. Ott a szűgletben leűlt egy nagy gránátfa dézsájára és megvigyázta az éjjeli sétálűkat, kik lenn a korzón szivarozva és beszélgetve élveztek a hűs levegűt. Csodálatosan, derűlnek, vidámnak érezte magát, a milyen már évek óta nem volt. Kűrűlte a lágy, idegen levegű, a lágy, idegen hangok, a sűtét magány ittfenn ezen a rejtekhelyen, honnan olyan életre pillantott le, a melyhez semmi kűze, a mely reá sem gondot nem hoz, sem kötelességet nem ró, mindez a szabadulásnak, feloldottságnak olyan érzetével tűltűtte el, melynek erűs, vidám szivdobogással ébredt tudatára. És gondolatainak hátterében ott állt a rotundában tűltűtt óra emléke, meg minden egyes szű, a mit ott mondtak, s ez még csak növelte azt a diadalmas hangulatot, büszkeségűt, hogy van akarata és ereje, uralkodni a kalandos életen és olyan boldogságot vívni ki magának, a milyenre szűksége van. Lenn egy pár fiatal hang egy akkoriban kedvelt népdalt énekelt - velűk énekelt ő is. Ha nevetés hangzott fel hozzá, azon vette magát észre, hogy neki is nevetnie kellett.

Egyszerre azonban csendes és komoly lett. Az utca tulsó felén egy alakot látott közeledni, melyet a kétes lámpavilág mellett is azonnal megismert. A fiatal idegen ballagott a vidám sokaság közepett lehajtott fővel, szemére nyomott kalappal. A vendéglő kapujával szemben megállott. Főlnézett, sőt Victoirenak úgy rémlett, mintha tekintete a gránátfa körül járna, mely alatt ő sötét felöltőjében mozdulatlanul ült hátradőlve. Visszatartotta lélekzetét és önkénytelenül is behunyta a szemét. Mikor ismét oda pillantott, a fürkésző már eltűnt.

Victoire még ott maradt egy ideig, míg végre lett annyi bátorsága, hogy a nyitott karzaton visszaosonjon a szobába.

III.

Másnap reggel, alig hogy fölkelt, a komorna levélkét hozott be neki, melyet egy másik vendéglő szolgálja adott át. Csupán az a kérdés volt benne, hogy komolyan fenntartja-e a tegnapi ajánlatot. Nem fogja tőle rossz néven venni, ha időközben kétsége támadt volna a felől, hogy megvannak-e ő benne azok a tulajdonok, melyeket öcscsének nevelőjében megkívánnia kell. A kinek még olyan sok dolga van a maga művelésével, az alig alkalmas arra, hogy másokat vezessen. Ámde, ha kísérletet akar vele tenni, ő egy óra múlva bátor lesz megkérdezni, hogy az elutazás mellett maradnak-e, és megkérni, hogy mutassa be kedves anyjának.

Victoire csak e néhány szót vetette egy névjegyre:

«Nem szoktam a határozataimat egyik napról a másikra megváltoztatni. Szívesen látjuk.

Victoire.»

Félórával utóbb Schwarz maga jött el, a tegnapi szürke uti öltözékben és nemez-kalapban. Szerény nagyságú utazóládát vittek utána. Látszólag minden elfogódottság nélkül lépett a bárókisasszony elé, tisztelettel hajtotta meg magát az anya előtt, a ki meglepetten nézegette, s csak mikor leánya valamit sugott a fülébe, intett neki bizalmasan a fejével, mint valami régi ismerősnek. Zephyrine szertartásos, szabatos bókot csapott neki s azután állhatatosan vette le róla a szemét, míg a szép «Neszike» barátságosan nyújtott neki kezét és megköszönte, hogy szavának állott. Azután anyját, ki folyvást aggódva nézett körül a szobában és százféle apróság után kérdezősködött, hogy nem feledték-e itt, lassan levezette a lépcsőn a kocsihoz, mely ottlenn már várta őket, s fölsegítette.

Egyike volt ez azoknak az ódon utazókocsiknak, a milyenekkel a mai nemzedék már csak a régi képeken találkozik - elég széles és mély ahhoz, hogy hatan is elférhessenek benne, s hátul a mély podgyász-tartó fölött még egy két-üléssel toldalékkal a cselédség számára, külön kis ernyővel, úgy hogy ez a rész is akkora volt, mint egy mai hintó. A hatalmas alkotmányba négy postaló volt befogva, melyek már jó idő óta türelmetlenül vagdalták patkóikkal az udvar kövezetét. Mikor a három nő beült, a kis ülésen Zephyrine mellett még elegendő hely maradt egy vékony dongáju német tudós számára.

Victoire majdnem elmosolyodott, mikor látta, hogy Zephyrine milyen ünnepies arccal vonja magán össze a köpenyét s a mennyire csak lehet, behúzódik a szögletbe, hogy az új utitárral való minden érintkezéstől meg legyen óva.

- Láthatja, doktor ur, - mondá a leány, - hogy nekünk legcsekélyebb alkalmatlanságot sem okoz. Tegye meg hát velünk, három védtelen hölgygel a kísérletet. Attól sem kell félnie, hogy társalgásunk fárasztani fogja. Törvényül tüztük magunk elé, hogy utközben a hallgatásban gyakoroljuk magunkat, és mindenikünk a saját gondolataival foglalkozik. Ha azonban végre mégis kéjelmetlenül érezné magát köztünk, nem fogjuk rossz néven venni, ha azzal a kifogással, hogy jobban akarja élvezni a vidéket, kimenekül a postalegény mellé a bakra, vagy pedig a hátsó ülésre a Fannynk mellé, a kit ezzel nagyon meg fog tisztelni.

A fiatal ember mosolyogva ült be és fogadkozott, hogy minden tekintetben alkalmazkodni fog e székérvár házszabályaihoz. Szemközt ült vele a báróné, ki, mint leánya, bő feketeselyem utiköpenybe volt burkolva, melynek kámzsája csinosan fogta körül halvány arcát. Szép fekete szemeit az uton folyvást a távolba irányozta és legkevésbé sem vett tudomást az új ismerősről. Victoire is csak ritkán szólt a fiatal emberhez, a mikor az utikönyvben megtalálta egy-egy helységnek vagy hegynek a nevét, a mely mellett elhaladtak.

A napfényt mintegy megtompította a scirocco-felhőzet, mely könnyű, szürke fátyolként lebegett a szép táj fölött. Így aztán, a lovak derekas futása mellett élvezetes utazás esett a magas, árnyas kocsitető alatt, végre még Zephyrine is képtelennek érezte magát arra, hogy maga és szomszédja közt állandóan fenntartsa a korlátot. Főképp, mikor a fiatal ember, egy kis nézeteltérés alkalmával, mely közte és a baronnesse közt támadt, az ő pártjára állott és győzelemre segítette, egyszerre olyan szeretetreméltónak találta szomszédját, hogy megkínálta kölnivizes üvegcséjével: nedvesítse meg vele a kendőjét, mert ez a forróságban az egyetlen hathatós üdítőszer.

A fiatal ember most megtudta azt is, hogy a hölgyek Milánóban jártak, a báróné testvérjénél, egy olasz gróf nejénél. Mama nagyon ohajtotta már látni a testvérét, de egy hétnél tovább nem tudott ott maradni...

- Te csak Hainstettenben érzed jól magadat, kicsi mama! - mondá a leány, Fülöpre pillantva. - De most már nem sokára ismét ott fogsz ülni a te kedves erkélyeden s nézheted, hogy Czézár mint futkároz a kertben.

Kedves látvány volt az, hogy a leány, mint foglalkozott fáradatlanul anyjával, mint iparkodott folyvást azon, hogy felvidítsa és helyzetét kényelmessé tegye. Ugy tetszett, mintha sehogy sem tudná magát elhatározni annak a gondolatnak az elviselésére, hogy a lélek ebben a drága alakban immár csak álméletet él és sohasem fog teljes világosságra ébredni. Ez a gyermeki érzés, a gyász és a gond azért a veszteségért, melyet már most kellett szenvednie, annyira eltölteni látszott a lelkét, hogy nem maradt benne hely más emberek iránt való melegebb érdeklődésre.

Olykor, ha a hosszú utazás alatt behunyta a portól és napfénytől megnehezült szemét, Fülöp elmélyedt e fiatal arcznak a rejtélyébe, a melyben egyetlen vonás sem volt az anyától s a mely mégis - ha úgy szenderegve hátradőlt - egyszerre ijesztően hasonlított ahhoz az elmosódott női képhez. De a fiatal embert éppen ekkor ígázta meg ellenállhatatlanul. Ha éber szemeivel találkozott, melyek olyan egykedvűen tudtak tovatekinteni az embereken, ellentállásra érezte magát késztetve hatalmuk ellen. De álmában az arcza elárulta, hogy nem boldog, hogy gyámolatlan és sokra kívánczoló szív van a keblében, mint más leányoknak is, csak hogy nagyon is büszke ahhoz, hogy ezt elárulja.

A fiatal ember olykor, ha az erdőket és hegyeket szemlélte vagy a kis Homért olvasta, melyet az uton mindig magával hordott, ő is érezte, hogy a leány szemei hosszasan és erősen tapadnak az arczára. Ha azután hirtelen rápillantott, a leány nem tagadta el, hogy nézegette volt. De pillantását olyan nyugodtan állotta, hogy távol tartott minden olyan gondolatot, mintha a fiatal ember több volna neki, mint a környező számos tárgy valamelyike, a melyeket talán érdemes volna megismerni. Néhányszor Fülöp megkísérlette, hogy tovább szője azt a beszélgetést, melyet a rotundában folytattak. De sohasem sikerült. A leány, ha este pihenő helyre érkeztek, került az, hogy valahol egyedül találkozzék vele, s ő mégis világosan érezte, hogy e tartózkodásával éppen nem akarta őt arra ingerelni, hogy hiányát érezze; hanem egyszerűen úgy vette őt, mint sok egyebet, a mi éppen megvolt és a minek hasznát vehette.

Fülöp jól érezte ezt és tompa kedvetlenség vett rajta erőt, a mint ez tovább-tovább tartott. Mert egyre világosabbá lőn előtte, hogy neki van szüksége a leányra, hogy közellétét többé nem nélkülözheti, még ha titkos fájdalommal kell is azt megvásárolnia.

Így aztán végre örült, hogy közel jutottak utazásuk céljához. Tíz napig tartott az ut, melyet ma kényelmesen meg lehet tenni kettő alatt. Fülöp sokszor megkísérlette, hogy széttépje kötelékeit, melyek így nyolcz szem közt, a zárt kocsiiban nagyon is erősen szoritották össze a szívét. De még a postalegény mellett való szabad, szellős ülésen sem akart szünni lelkéről a

nyomás. Átkozta azt az órát, a melyben önként vetette magát ebbe a rabságba. Az a kevés, a mit eddig a fiatal és csakhamar elfeledett szerelmeskedésekben a szíve átélt, éppen elegendő volt ahhoz, hogy figyelmeztetésül szolgáljon neki, mert mindannyiszor több szívevérebe került a dolog, mint a mennyit megért. És most, ez az oly gyorsan növekvő szenvedély e hideg, büszke, főrendű származású s reá oly magasról lenéző szépség iránt, a ki őt éppen csak elég jónak tartott arra, hogy egy fiú oktatásában felváltsa az öreg plébánost - meg aztán a reá váró jövőnek elfátyolozott képe - és Olaszország, a melynek mindjárt a küszöbön hátat fordított... Szemébe mondta magának, hogy huszonhat éves filozófus létére ez mégis nagy bolondság, és hogy magaviselete az örültséggel határos, - és aztán a kocsiból csak egy közönyösen odavetett szónak kellett azokról a végzetes ajkáról hozzája felhangzania, és egyszerre mintegy puha kezek által volt leszorítva lelkében a dacnak minden ereje és a szabadságnak minden vágya, és alig várhatta a pillanatot, hogy leugorjék a bakról és ismét láthassa a kámzsába foglalt fiatal arcot, ha vajon nincs-e számára bizalmasabb mondanivalója.

Az utolsó éjszakát Grázban töltötték. Elég korán érkeztek ahhoz, hogy Victoire a hotelben nyugodtan hagyhatta ott anyját a patience-kártya mellett s Fülöppel és Zephyrinével, ki most csaknem rajongó hajlamot tanusított a doktor iránt, sétakocsizást tehetett a pompás fekvésű városban.

Victoire maga szokatlanul vidám volt. Zephyrine ingerkedett vele, hogy csakugy sugárzik ki a szeméből a boldogság, hogy holnap már viszontláthatja régi imádóját, a plébánost. De mikor másnap, két órai utazás után ahhoz a völgyhöz értek, melyben a hainstetteni kastély állott, nyugodt homlokára mély búskomorság borult, a melyet - ezuttal legelőször - nem bírt legyőzni. Fülöp nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze, ha vajon a hazaérkezés fájdalmas emlékeket ébreszt-e benne.

- Nem, viszonzá Victoire - csak az retteget, hogy ismét ott folytassam ezt az örömtelen életet, a hol négy héttel ezelőtt félbehagytam. Vagy valóban azt hiszi-e ön, hogy élő ember a boldogságra való szomjúságát lecsillapíthatja, csupán a teljesített kötelesség tudatával? Olyan ez, mint mikor a szomjúságtól epedő a fa kérget rágja. Megtölti magában az ürességet, de a vérebe nem hatol semmi. De minek is erről beszélni?

A fiatal embernek a nyelvén volt egy szó, de a többiek jelenléte elnémitá. De különben is látta, hogy Victoire szándékosan odahajolt anyjához, igazította a kámzsáját, mely félre volt csuszva és ismét fölvidult arcával mondta neki, hogy mindjárt otthon lesznek.

- Látod már Czézárt? kérde a kicsi asszony és fonnyadt arcát gyenge pir futotta el.

- Nem, mama. Nem jelentettem be magunkat - hiszen tudod. Meg akartam lepni mindnyájukat: hadd lássam egyszer, hogyan viselik magokat, ha magokra vannak hagyva.

S odaszólt a kocsisnak, hogy álljon meg.

- Doktor ur, önnek most ki kell ülnie a bakra, mondá mosolyogva. - Hiúk vagyunk a mi ódon fészkünkre, s legszebbnek éppen erről az oldalról látszik, a mint feléje közeledünk.

Fülöp azonnal engedelmeskedett s a kocsi most gyorsan robogott tova a sima uton a kastély felé, mely egy meglehetősen magaslaton a völgyhajlat fölött sűrű lombkoronák között elég tekintélyesen nyult a magasba. A felső ablakok csillogtak a déli verőfényben. A tető szürke, palafödélü ormói és kiszögellései mögött be nem látható erdőségek sötétlettek, melyek a közeli hegyek derekáig húzódtak föl, úgy hogy a kopár sziklacsucok sötétzöld tengerből kimagasló szürke szigetszirtek gyanánt nyultak ki belőlök. A hosszan elterülő völgy tulsó végében szétszórt falusias házak voltak láthatók, melyek közül egy alacsony templomocska cserépteteje virított ki.

Kevéssel utóbb befordultak egy árnyas vén jávorfasorba, mely egészen a kastélyig ért. A levegő hűs és tiszta volt, oldalt a világos réteken méhrajok, döngicséltek és fészekrakó madárcák surrantak ide s tova az ágak között. Egyszerre kutyaugatást hallottak.

- Ez Hektor! mondá Zephyrine. - Ő köszönt bennünket legelőször is.

Fülöp egy nagy, sárga dán doggot pillantott meg, mely már messziről eszeveszetten rohant a kocsi felé; mikor odaért, sükesítő örömvonítással iparkodott fölugrani, úgy hogy a kisasszonynak meg kellett állitania a kocsit, hogy a kerekek össze ne morzsolják a kutyát. Ez egy hatalmas ugrással nyomban a kocsiban termett, Zephyrine elsikoltotta magát, az anya csak félrehúzódott kissé, s ekkor a kutya, mialatt Victoire simogatta, tisztességtudóan megült azon a helyen, a melyet Fülöp üresen hagyott, míg aztán a kastély közelében ismét leugrott.

A kastély hátsó része elé hajtattak, hol néhány lépcsőfok vezetett föl az erkély-folyosóra, mely az épület egész oldalán végig futott. A kőkőnyöklön nagy dézsákban magas, gömbölyűre nyírott narancsfácskák állottak, leanderekkel és kis ciprusfákkal váltakozva. E mögött magas kerti terem volt látható, melynek ajtaja és ablakai nyitva voltak, úgy hogy vörös selyem függőnyeik, a légjárástól mozgatva, lenge vitorlák és lobogók gyanánt üdvözölték az érkezőket. Innen le lehetett látni a francia mód szerint berendezett kertbe, mely most szökőkutjaival, ternyő-sűrűivel és kő-vázáival és amorettejeivel csöndesen pihent a tavaszi napfényben. Egyébként is aludni látszott az egész házban minden, mint a Csipkerózsza palotájában. De csakhamar megelevenedett az egész. Az alacsony mellék-épületekből, melyek a lombfalak mögött elrejtve állottak, cselédség rohant elő; az öreg kulcsárné, a ki nem találta hamarosan a főkötojót, kivörösödött arczczal jött le a lépcsőn; a tisztartó, a kertész, sőt a fehérsipkás szakács is, megjelent a tornáczon, hol az öreg báróné azonnal leült egy alacsony karosszékre és ismételten kijelentette, hogy innen többé el nem megy. Még kis fiára sem látszott többé gondolni, olyan jól esett neki az az érzés, hogy végre ismét a szokott helyen, a rég nélkülözött nyugalomban lehet.

A kisasszony azonnal elküldött az urfiért, ki ilyenkor a paplakban szokott lenni, zongoraleckére. Pár percz múlva látni lehetett, a mint a fiu hajadon fővel rohant elő; szőke haja csakugy lobogott piros arcza körül, melyből a nénje barna szemei ragyogtak elő. Szilajul vetette magát anyja nyakába, azután a nénjéhez ugrott, kit pajkos forgótánczba penderített körül, s végre a Zephyrine tiszteletreméltó fejét olyan tiszteletlenül fogta a két kezébe, mialatt kétoldalt megcsókolta, hogy a hevesen tiltakozó hölgy csak nagynehezen szabadulhatott tőle. Csak azután látta meg az idegent, s derült homloka elsötétült. Most feltűnően hasonló volt a nénjéhez, ki mosolyogva fogta meg kezét s mutatta be Fülöpnek.

- Nem vagyunk ám mindig ilyen csintalanok, mondá, - s ha akarjuk, nagyon fogékony fejünk is van és tehetségünk mindennemű művészethez és tudományhoz. Meddig vagy a Haydn-féle szonátával? De hiszen ezt megkérdézhetem magától a tisztelendő úrtól.

A tisztelendő épp most lépdelt elő ingatag lábakon ugyanazon az uton, a melyet az imént a fiú rohanvást futott meg; alacsony, szikár aggastyán, szelid apostol-arczczal, mely a kastély urnőinek láttára most valósággal átszellemült.

- Elhinné-e, suttogá Victoire Fülöpnek, - hogy az Urnak e tiszteletreméltó, gyermek-mosolygású szolgálja a jezsuitáknál nevelkedett, a kik pedig értenek a magokéi kiválasztásához? Azt persze észrevették, hogy fiatal páter Dánieljök sohasem fog nekik valami nagy becsületökre válni, és örültek, hogy rendjükről végre lerázhatták. Apám valahol utazásaiban ismerkedett meg vele, és miután bepillantott sanyaru állapotába, gondoskodott róla, hogy idetegyék plébánosnak. Azelőtt kápolna is volt itt, és a káplán egy szomszédos házacszában lakott. Ezt megtartottuk még az után is, hogy a falusiaknak lent a völgyben templomot építettünk. És így

Czézárnak egészen közelében volt az első oktatója. De a jó öreg tul van már a nyolczvanon - láthatja, milyen fáradságosan mozdul idebb.

E szavakkal lesietett a lépcsőn, üdvözölte a papot s gondosan vezette föl az erkélyre anyjához, kinek az aggastyán tisztelettel csókolt kezét. Victoire ezalatt a tisztartóhoz fordult s a többiekhez is intézett egy-egy rövid nyájas szót. Fülöp látta, hogy mindnyájoknak a szeme a bizalom és mély alárendeltség kifejezésével csüggött e fiatal lény ajkain, mint mikor valamely fejedelemső egy ideiglenes kormányzat után ismét visszatér országába és ujra szelid és erős kezébe fogja az uralom gyeplőjét.

Az öreg kulcsárné, kinek Victoire egy szót mondott, most a fiatal emberhez közeledett és kérdezte tőle, hogy tetszenék-e fölmennie a szobájába.

- Csak ideiglenes szállás, - szólt utána a baronnesse. - Ha a szoba fekvése nem tetszik önnek, válassza ki maga, hogy hol laknék legszívesebben. A mint látja, van e régi házban hely elég.

Fülöp mintegy álmódzva követte vezetőjét, keresztül a kerti termen a hatalmas lépcsőházba, mely a kastély homlokzata felé nyilott. Magas, keskeny ablakokon töménytelen világosság áramlott be, hogy szinte kápráztató volt, s ő félig behunyt szemmel haladt föl a széles lépcsőn a második emeletig. Itt egy pillanatig a karfára támaszkodva, megállott s lenézett a mélységbe.

Az ódon hajlék, mint világosan felismerhette, XIV. Lajos viláгурalmának az idejében s a versaillesi izlés korában épült, pazar pompával, mely alig mosódott még el itt-ott. Még a stukkó-diszitmények aranyozása is csak vékony porréteggel volt bevonva. A szorongásnak és bánatosságnak sajátságos érzése lepte meg. Victoire mindezeknek a látásához zsenge korától fogva hozzá, volt szokva, s a mennyire e bűvös palota ablakaiból ellátni lehetett, minden az ő szeme intésének engedelmeskedett. És ugyane pillanatban megjelent lelki szemei előtt az a szűk lépcső, mely az ő szülei lakásához vezetett föl. És most ő is egyik alattvalója itt ennek a büszke urnőnek, és mégis képtelen elviselni azt, hogy ő rá egy asszony csakugy lenézzen. Ha nem szégyelte volna gyávaságát, legjobban szeretne volna otthagyni öreg vezetőjét, lesietni a lépcsőn és e fényes börtön elülső ajtaján visszaszökni ki a szabadságba.

De a derék asszony, ki sokkal jobban volt iskolázva, semhogy a háznak egy vendégét, még ha nem látszott is rangbelinek, illő tisztelettel ne fogadott volna, - máris kinyitott egyet a sok szoba közül, melyek a világos, szőnyeggel, borított folyosóra nyíltak, és bocsánatot kérve, hogy nincs minden a legjobb rendben, mert még nem várták haza a méltóságáikat, kinyitotta a lecsukott zsalukat s bebocsátotta a friss hegyi levegőt. A doktor ur itt a reggeli napot kapja, és a szoba magasan van ugyan, de annál csöndesebb, mert az egész felső emeleten senki sem lakik, csak a tulsó szárnyon a tisztartó.

Fülöp odament az ablakhoz s meglepett tekintete felölelte az eléje táruló csodás képet, az alant elterülő kertet, mögötte a park vén lombkoronáit és a szemhatárt elzáró sziklákat. Lenn az erkélyről felhallatszott a Victoire hangja, mely az öreg, kissé süket papnak Milánóról beszélt, meg a fiunak néhány furcsa kalandon való nevetése, a miket Zephyrine mondott el; és a mint künn az erdő fölött egy nagy ragadozó madarat látott lebegni, mely egyre magasabbra szállt az aczélszürke, fénytől átrezgett légben, egyszerre úgy érezte, mintha neki is láthatatlan szárnya nőne és tovaragadná tul a földi gondokon, föl az életnek abba a magasságába, a melyről eddig még csak alig álmodott is.

IV.

Ott maradt, és miután az első éjszakát átaludta e föld alatt, neki is meg a házban mindenkinek olyan természetesnek és szükségesnek tetszett ez, hogy egy szót sem szóltak róla többé. Miután az első álmélkodás elmúlt, olyan könnyű, szabad, fesztelen modorral tudott ebben a szokatlan fényben mozogni, mintha világéletében mindig ezüst tálból evett és nemes borokat metszett kelyhekből ivott volna. Mert valójában sokkal inkább el volt foglalva lelki sorsával, semhogy sokat ügyelt volna a külsőségekre, a míg az ő nagy életkérdésébe bele nem nyultak.

Megkérte volt Victoiret, hogy öcscsének ne árulja el, mit jelent reá nézve a ház új lakója. A fiú az idegent eleinte bizalmatlan, csaknem daczos szemekkel méregette. Hozzá volt szokva, hogy hizelgően foglalkozzanak vele, félig mint gyermeket kényeztessék, félig mint jövőbeli várurat tiszteljék. Meghökken, hogy a doktor szikrát sem törődik vele s csak olykor, ha másokkal beszél, vet reá is egy-egy pillantást. Az is szerfölött bosszantotta, hogy mindjárt tegezni kezdte. De mikor este, a mint a téa mellett ültek, Victoire az utóbbi idők politikai átalakulásaira terelte a társalgást és Fülöp a legegyszerűbb módon mondta el élményeit, csüggött a fiu szeme szenvedélyes feszültséggel az ő szemén.

Másnap jókor reggel óvatosan bekopogtatott a vendég ajtaján. Kivörösödött arczczal lépett be, zavarodottan és bizalmasan nézett körül a szobában, és azt mondta, hogy a testvérije küldte megkérdezni, hogy a doktor ur hogyan aludt. Azt nem mondta meg, hogy ő maga kért tőle engedelmet, hogy feljöhessen. Azután kezébe vette a kis görög Homért, mely az asztalon volt, s a mint az idegen betűket látta, kérdezte, hogy miféle nyelv az s mi van abban a könyvben. Fülöp megmondta s elkezdte neki beszélni a trójai háborút, a melynek természetesen aznap nem ért a végére, még a séta alatt sem, melyet délután együtt tettek. Ettől fogva azonban a fiu testestől lelkestől hive volt. A tisztelendő urnál tartott latin lecke is, melyet nyugodtan folytattak tovább, jobban tetszett most neki, mióta új barátja különféle módokon iparkodott neki megkönnyíteni a száraz grammatikai alakokat s a holt szerszámnak elevenen való alkalmazására és becsülésére tanította. A házban mindenki észrevette, hogy milyen befolyást nyert a zabolátlan kis urfi fölött, de senki sem csodálkozott rajta, mert az első órától fogva mindnyájukra bizonyos fensőbbségnek a benyomását tette. Csak egyszer, mikor a fiu egyik szilaj szeszélyében mesterének egyetlen nyugodt szavára megszeliült, mondá Victoire az ő csendes mosolyával:

- Ön rágalmazta magát, mikor tagadta magában a pedagógiai tehetséget. Tudja-e, hogy még nekem is segédkezik az én jó Zephyrinem nevelésében? Koránt sem untatja most már annyira a komoly társalgás, mint annakelőtte szokta. Ezt a mi vásott fiúkat pedig egészen kicserélte. Ugyan árulja el egyszer, hogy milyen varázseszközökkel vihette ezt olyan gyorsan végbe.

Fülöpnek már az ajkán volt a felelet, hogy Victoirenak nincs erre szüksége, mert hiszen sokkal nagyobb varázserőt gyakorol ő maga is napról-napra annyi emberre. De hallgatott, mert föltette volt magában, hogy sohasem szól hozzá az udvarias gavallér hangján.

- A fiu megvette a szivemet, mondá. - Hiszen tudja ön, hogy nem csak a nagy gondolatok erednek a szivből, hanem a jók is, és a mit a szivünk akar, az könnyű is.

- Hát a saját ügyei? Az a kötelessége, hogy önönmagát fölfedezze?

Fülöp csöndesen nézett maga elé.

- Meg kell vallanom, hogy egyre kevésbé érdekel a saját személyem, minél jobban érdeklődöm e fiatal csemete növése és fölvirágzása iránt. Végre is önnek volt fenntartva, kideríteni, hogy nekem voltakép mi a rendeltetésem.

Victoire nem felelt erre a kettős értelmű szóra és ő ezt is csodálta benne. Sohasem találkozott még asszonyi teremtéssel, a ki ennyire uralkodott magán, a nélkül, hogy ezzel vesztett volna valamit eredeti kedvességének és naiv ártatlanságának bájából. Napról-napra növekvő csodálkozással látta, hogy a gondoknak és kötelességeknek mekkora súlya terhelte ezeket a gyenge vállakat s milyen játszva viselték el mégis. Mert a nagy kiterjedésű birtok tisztartója is hozzá volt szokva, hogy semmi nagyobb, fontosabb intézkedést nem tett, a míg róla a baronnesset nem értesítette. A roppant erdőségek, melyek több fűrészmalmost foglalkoztattak, a nagy kiterjedésű legelők, melyek jelentékeny alpesi gazdasággal voltak kapcsolatban, a falu fölött gyakorlott patronátusi kötelmek - mindez, úgy látszik, csak akkor folyt a maga rendjében, ha rajta volt a fiatal urnő világos tekintetű szeme. Némely reggel, ha Fülöp a reggelinél hiányát érezte, látta, hogy vaskos kis lován mint érkezett haza a jószágigazgatóval valami nagyobb körutról, melyre még hajnalban indult volt el, hogy birtokának valamely távoli pontján a helyes intézkedést megtegye.

Egyszerű öltözetet viselt ilyenkor, a melyet maga gondolt ki, mert a hölgyek kaczer lovagló öltözékei nem tetszettek neki. De sohasem tűnt föl Fülöp előtt igézőbbnek, mint mikor halvány arczával - mert minden erőfeszítés megsápasztotta - a gőzölgő állaton ült s egy darabig még ide oda jártatta a fasorokban, mikor aztán könnyű kecsességgel, hű szolgálja karjára támaszkodva, leszökkent a nyeregből.

És mégis ép ezek voltak azok a pillanatok, melyek őt ismét arra a társadalmi hézagra emlékeztették, a mely tőle elválasztá. Szégyenérzet szállta meg, hogy ő mindennemű urias testgyakorlatot elhanyagolt. Azzal az ürügygyel, hogy Czézárt kísérni akarja, ki már szorgalmasan nyargalászott egy tüzes ponyn, engedelmet kért, hogy résztvehessen a fiu lovaglóléczkéiben. Victoire olyan pillantást vetett reá, mely lelke mélyébe hatolt, mintha ki akarta volna lopni szívéből a titkát.

- Vendégeinknek mindig rendelkezésére állanak az összes lovak, viszonzá egykedvűen. - Czézár örülni fog, ha ön is vele loval.

Ezzel azt látszott jelezni, hogy a maga lovaglásaiban nem kívánja őt kísérőül. Fülöp olyan sajgást érzett, mint mikor fagyos kézzel érintik valakinek a sebét. De a leány nyugodt nyájassága ismét tévedésbe ejtette az iránt, hogy ez visszautasítás akart-e lenni.

És ha másképp lett volna is - az ő állapota már olyan reménytelen volt, hogy sem akarata, sem ereje nem tudott volna lenni ahhoz, hogy visszavonuljon. Nevezetesen esteli együttlétök öregbité a szenvedélyes bánatosságot. Victoire ilyenkor, ha anyja már nem látta jól a patience-rakást, de a lámpavilággal mégis kimélni kellett a szemét, a kerti teremben a zongorához ült és Gluck-féle operákból énekelt mindent, a mi csak a hangjához való volt. Armida és a tauruszi Iphigenia voltak a mama kedvencz darabjai, melyeket boldog napjaiban számtalanszor hallott. Victoire ellenben a mester minden más művénél jobban szerette az Orpheust. Ha azután azokat a megható hangokat énekelte, melyekkel a magányos ember az alvilág szellemeihez eseng, Fülöp a tágas helyiség szögletében ült mozdulatlanul, visszafojtott lélekzettel, mint az olyan ember, kire napokig tartó hőség után zivatar szakad le, a mely megrendíti s egyuttal felüdíti. Olykor ez a benyomás olyan erős volt, hogy az ének után a szobájába kellett menekülnie, hogy könnyezhessen. Az est folyamán aztán nem volt többé látható.

V.

Igy mult el néhány nyári hónap, s mialatt Fülöpnek a lelkében napról napra nagyobb volt a zilahtság és zavar, körülötte minden a maga rendszeres menetében folyt e világos akarat s e meg nem vesztegethető sötét szemek csendes uralma alatt. A birtok annyira el volt szigetelve és az anya állapota oly kevésbé fért össze a társas étellel, hogy látogatónak hire sem volt. Csak egyszer, a rózsák idejében, melyeknek virulása a kastély kertészének főbüszkesége vala, jött ki Hainstettenbe nagy számmal egy grázi család, mely igen fesztelenül és zajosan szállásolta be ide magát egy hétre. Ez a megrohanás, úgy látszik, Victoireon kívül mindenkinek örömet okozott. De Fülöp látta, hogy a mindennemű mulatozások forgószele, mely most a házban és kertben viharzott, őt mégsem zavarta ki higgadságából.

Fülöp maga, miután a legelső ebédkor abban a jóságosan leereszkedő bánásmódban részesült, melylyel az előkelő urak egy névtelen nevelőt megtisztelni vélnek, az egész idő alatt a szobájában tartózkodott. Ha az étkezésekhez előjött, egykedvű arczával és gunyos udvariasságával nyilván olyan ridegöl hatott a fennhéjázó csapatra, hogy jobbnak látták, nem pazarolni reá további kegyöket.

Magányában, minthogy most napokon át elhanyagolta a fiut is, a kit szeretett, nagyon is sokszor elhagyta a fáradságosan összeszedett lelki erő, és bizonyos kéjjel engedte át magát fájdalmainak, mialatt az erkélyre felhallatszottak hozzá a fiatal urak és hölgyek dévajkodó hangjai, a kiknek legalább sejtelmök sem volt arról, hogy velök szemben is milyen megközelíthetetlen maradt a fiatal várurnő.

Ekkor egyszerre olyan változás ment benne végbe, mely még az idegen szemeknek is feltűnhetett. Az utolsó napon, az étkezés után, szokása ellenére lenn maradt a kertben és oly jókedvvel és biztos ügyességgel vett részt az összes játékokban és multságokban, hogy csodálkozva nézegették és suttozva vallották meg egymásnak, hogy ez a nevelő nem is olyan kivetnivaló ember, s ha ezt előbb tudták volna, társaságuk egy igen kellemes taggal szaporodott volna. Olykor Victoire is fürkésző pillantást vetett reá, melyet ő csendes mosolylyal állott ki. Este aztán, mikor a vendég-fergeteg elvonult és az egész ház kéjjel látszott föllélekzeni a régi csendben, találkozott vele, a gazdaságból visszajövet, lenn a kerti teremben, hol Zephyrine éppen meggyújtotta a gyertyákat a zongorán, mert a bárónő egy kis zenét kívánt hallani. Egész héten csak tánczdarabokat játszottak.

Fülöp a nyitott zongora előtt ült és álomszerűen mosolyogva tekintett le a fehér billentyűkre, mintha karcsu leány-ujjakat látna rajtok ide-oda villanni. Victoire már jó ideje állt ott vele szemközt a puha szőnyegen, mire észrevette, és bocsánatot kérve, hogy elfoglalta a helyét, fölállott.

- Csak vallja meg, doktor ur, - szölt a leány, - szinte gyógyulásnak érzi, hogy a ház ismét csöndes lett, hogy Orpheus ismét leszállhat az alvilágba, miután itt fenn a világosságban olyan tarkán és zajosan folyt az élet.

Fülöp derűlten tekintett az arczába.

- Önért mindenesetre örülök rajta, hogy ezek a farsangi alakok ismét elrohantak, mondá. - Láttam, mily kevés kedve volt ahhoz, hogy az életet reggeltől késő estig folyvást csak vigadozásnak nézze. Nekem, hogy őszintén megvalljam, ez a szilaj hajsza csak eleinte volt terhemre. Az utóbbi napokban lelkemben olyan jól éreztem magamat, hogy semmi sem zavarhatta meg a köreimet. Talán épen ennek a hirtelen rohamnak köszönhetem, hogy

egyszerre tisztába jöttem magammal. Olyan volt ez, mint valamely testi betegségben a válságos fordulat.

Victoire kérdő tekintettel nézett reá.

- Szabad tudnom, kérdé, - hogy mi történt önnel?

- Miért ne? Nem tettem-e önnek ismeretségünk első órájában általános gyónást, és most titkoljak el ön előtt valamit, a mi lelki üdvömrre vonatkozik? De ne várjon valami különöset. Csak azt a pontot találtam meg - úgy vélem - a melyre állanom kell, hogy erőmhöz képest egy darab világot megmozgassak. Mig itt lenn karikáztak és tánczoltak, nekem az a gondolatom támadt, hogy kirakom a könyveimet, a melyeket már három héttel ezelőtt küldtettem magam után hazulról, de lusta kedvetlenségemben még hozzájuk sem nyultam.

Kezembe kerültek régi vigasztalóim, a görög tragédia-írók, s én semmire sem gondolva, kezdtem őket olvasni. Még végére sem értem a második darabnak, midőn egyszerre letettem a könyvet s mint valami eszeveszett, félig ittasultan, félig világoslátóan, mintha most már, hogy szemem kinyílt, semmi sem kerülhetné el pillantásomat, járkáltam néhány óráig fel s alá a szobában. Egyszerre kipattant és kivirágzott bennem egy gondolat, a mely régóta gyökeret vert és fejlődött bennem. Most már tudom, hogy mi a legközelebbi dolgom: könyvet írok, szép erős könyvet. Victoire kisasszony, a melyben annyi lélek és szellem lesz, hogy érdemes a fáradságra, a világra jönni és benne egy ilyen könyvet hátrahagyni.

Mosolyog, bárónő? folytatá, habár a leány a fejét rázta. - Azt gondolja, hogy abban a fáradásban, hogy önönmagamat fölfedezzem, kissé tullóttam a czélon, és, ellenkezőleg mint a Kis fia, királyságot véltem találni, holott csak egy szegény szamarat találtam. De még ha igaza volna is önnek és ez az én eszmén éppenséggel nem volna olyan értékes, a milyennek még most is hiszem: hiszen nem is azon fordul meg a dolog, hogy az ember megvalósítsa a hallatlant, az enyészhetetlent, hanem hogy megtanul hinni önmagában és oly magasra szárnyal, a mint a természet minden egyes embernek megengedi. Örömet találni önmagában, nem minden-e ez, a mit egy szegény emberi teremtestől várhatni? Csak akkor lehetünk embertársaink örömére, a mi pedig legfőbb kötelességünk és legvalódibb boldogságunk. Mióta megvan az az önbizalmam, hogy van valami mondanivalóm, a mi a világot sok aggasztó félreértéstől megválthatja, azóta elmúlt tőlem minden szegényes kishitűség és a ránemtermettségnek az a keserű érzése, a mely különösen akkor támadt meg hevesen, mikor ön az Orpheus dallamait énekelte s én minden hangból kihallottam, hogy milyen erős lélek lakik az ön keblében.

Ez utóbbi szavakat halk hangon mondta, a mely mély megindultságot árult el. A leány kerulte, hogy a szemével találkozzék.

- Mindezt a görög tragédiáinak köszönheti? Mindezt a derűtséget és önbizalmat azoknak a szomorú régi történeteknek, a melyeket én természetesen csak hallomásból ismerek?

- Boldog lennék, viszonzá Fülöp, - ha megengedné, hogy bevezessem abba a csodás világba. Kinek vannak azok az örök költemények teremtve, ha ön előtt idegenek maradnak? De nem szabad őket szomorúaknak neveznie. A legboldogságosabb nyugalmat és örömet lehellik, ha mélyebbre hatolunk beléjük. Csakhogy azok a bölcs uriemberek, a kik velök foglalkoztak, nem találták meg a kulcsot, mely legbensőbb titkaikat föltárja, s így aztán az a derült arc, mely az ijedelmes álarcz alatt rejtőzik, a legtöbbek előtt láthatatlan marad.

- És ön meg akarja mutatni?

- Meg fog nyilatkozni, mihelyt eltakarítottam az utból az összes lidérczfényeket. Ön itt olyan távol él az eszthetikai iskolák zajától és civódásától; de bizonyosan ön is olvasta, hogy az igazi szomorujátékban mindenekelőtt egy ugynevezett tragikai bűnnek kell lennie és továbbá,

hogy a véletlennek az igazi műalkotásból ki kell zárva lennie. Nos hát, a mi az elsőt illeti, én arra a világos fölismerésre jutottam, hogy a bűn csak akkor nevezhető tragikainak, ha az igazi erkölcsösség birói széke előtt ártatlanságnak tűnik föl. Mert hogy egy nagy gonosztevő, s ha annyi költői erővel van is felruházva, mint Macbeth, azzal a büntetéssel, a melyet szenvednie kell, csupán a közönséges prózai igazságérzetet elégíti ki; hogy itt tragikai megrázásról szó sem lehet, még ha boszorkányok és szellemek voltak is földidézve, hogy borzadjon tőle a hajunk - ki tagadhatja azt? Itt egy nagy tragikai költő egy csekély tragikai tartalmu anyagot művészetével úgy megnemesített, hogy a tömeg a mesének, mint olyannak, értéktelen volta felől megcsalatja magát. De vegyen viszont egy egyszerű, csaknem gyermeces szerelmi történetet, a milyen azé az ellenséges családokból származó szelid páré, mely minden világi okosságot, a következményekre való minden tekintetet megvet, és mivel egymás nélkül nem élhet, együtt hal meg! Az ő bűnük nem egyéb, mint az, hogy van bátorságuk, követni a szívöket. Tragikus dolog, olyan szívvel születni, mely a maga legsajátabb érzéséből semmit sem enged lealkudni. Ebben van az összes valóban tragikai hősök joga és végzete: lelki nemességök e silány világban, mely a maga törvényeit a gyöngeség középértéke szerint alkotta meg, reménytelen harcokba dönti őket, hol a köznapiaság súlya alatt összetörnek. S az alantának a magasztos ellen való emez összeesküvéséhez tartozik az a szerep is, melyet a véletlen olyan gyakran játszik, s épp azért hat ennek a közbelépése oly megrázóan, mert emlékeztet bennünket azokra a hatalmakra, melyek a legerősebb lelkeket is lebirják, a való életnek arra a semmis, külsőleges, tisztán csak kaján voltára, melynek az eszményi oly gyakran esik áldozatul - de a nélkül, hogy fénye azért elhomályosodnék. És ebből a pontból fakad a derűtlenségnek az a forrása, mely az igazi tragédiának összes ereiben folyik. De bocsásson meg, bárónő, én önnek itt valóságos előadást tartok, melynek sok tekintetben homályosnak kell előtte lennie, minthogy ön nem járta azokat az ösvényeket, a melyeken én e világos meggyőződésekhez eljutottam.

Victoire hallgatott egy pillanatig s elmerengett.

- Nem vezetne engem is azokra az ösvényekre? - mondá azután. - Estéink gyakran kissé üresek és untatók. Talán felolvasna nekünk egy s más darabot és megmagyarázná, hogyan kell érteni. Hiszen tudja, hogy milyen műveletlen vagyok. És Zephyrine sem olyan öreg még, hogy ne tanulhatna. Nemde, drága Zephyr?

Az öreg gouvernante ép ekkor jött oda. Mikor megértette, hogy miről van szó, buzgón kapott rajta, hogy már ma este kezdjenek hozzá. Ő mindig nagyon szeretett színházba menni, mikor valami borzalmasat és meghatót játszottak. De reményli, hogy a régi pogány darabokban a tisztesség jobban meg van óva, mint a bálvány-alakjaikban.

Fülöp elvörösödött a boldogságtól és a büszkeségtől, hogy ő is adhat neki valamit, a minek - minden gazdagsága mellett is - híján van. Mindjárt az estebéd után, a mint a mama az ő horgolásával helyet foglalt szokott diván-szögletében, a lámpa zöld ernyője mögött, elkezdte felolvasni az Antigonét, melyet szabadon fordított az eredetiből. Csak másnap este ért a végére. A napot arra használta föl, hogy kissé készült az olvasásra és a leghatalmasabb khórusokat ütemesen lefordította. Mikor a végére ért és Zephyrine dicséreteiben áradozott és újra meg újra csodálta előadása művészetét is, Victoire hosszasan hallgatott. Végre azt mondá:

- Csak most értem egészen, a mit ön tegnap a tragikai ártatlanságról mondott. És itt is - mely megrázó, hogy minden a véletlennek egy hajszálán függ, hogy a retteneteset még el lehessen háritani. De ez nem történhetik meg. A nemesnek és tisztának nem lehet földi boldogsága, mert különben nagyonis előnyben volna a buta, önző tömeg fölött. Azt ám nem kívánhatja tőlem, hogy ez engem földerítsen. Talán nagyon gyöngé és asszonyos vagyok ahhoz, hogy

visszafojtsam könnyeimet abban a büszke érzésben, hogy az, a ki oly nemesül veszett el, az én nememből való volt.

Fölállott és odament a nyitott kertajtóhoz, melyen a holdfény, édes hársfaillattal terhelten áradt be. Csak jó idő múlva, mialatt a többiek csöndesen elmerengtek, ült le a zongorához s játszott el egy Bach-féle preludiumot, melynek hűvösen és nyugodtan föl s alá szálló hanghullámai úgy megnyugtatták a fölízgatott idegeket, mint az edző fürdő.

Napok és hetek multak most el a nélkül, hogy csak a legcsekélyebb kellemetlenség is zavarta volna e különféle hangulatu emberek együttlétét. Az a tűz, melylyel Zephyrine eleinte a felolvasó-esték mellett nyilatkozott, igaz, hogy ellobogott. De ő gondosan magába fojtotta azt a sohajt, melylyel az asztalhoz ült, mikor a doktor elővette zsebéből a könyvet, és mivel álmában csöndesen szokott lélekezni, mind a ketten megengedték neki, hogy a szép előadástól, melyet még folyvást dicsért, mindjárt az első lapok után édesdeden elringattassa magát, a mi azonban nem gátolta abban, hogy mihelyt a Fülöp elhallgatása fölébresztette, élénk, de ovatosan általános szavakkal ki ne fejezze a tetszését.

Helyette, a mint az esték hosszabbak lettek, az öreg plébános is résztvett a felolvasásokban, miután egyszer véletlenül odajött. Finom, szelid lelkületű ember volt, s az olvasottakról való társalgást ez a harmadik hang csak még vonzóbbá tette.

Fülöp felolvasta nekik munkában levő könyve első fejezeteit is. Annyira el volt foglalva feladatával, hogy még mikor a parkba ment, vagy a szomszédos erdőben barangolt is, mindig magával hordott néhány tiszta lapot, hogy ötleteit valamelyik padon mindjárt följegyezhesse.

Különösen a park legszélén választott ki magának egy padocskát ezekre a szabadban való rögtönzésekre. A pad egy alacsony sövénynek a tövében volt, mely a kertet a réttől elválasztotta s mely körül a legbujább fű s a legszebb virágok termettek. E világos tisztást, mint valami szigetet, fekete fenyők övezték, s olykor látni lehetett itt egy-egy őzet vagy szarvast, mely előjött legelészni, nem félve a magányos embertől, ki tulnan a sövény mögött csendesén ült s maga is vadhoz volt hasonló, melyet láthatatlan puskás üldözött ide, a hol rövid időre menedéket keresett.

Őszre fordult az idő, az elhervadt nyári virágok közül kivált a kikirics, korán reggel olykor már halvány köd borult a kertre és a rétségre, s a fecskék költözni készültek. Ekkor egy reggel a fiu azzal a hirrel szaladt be a Fülöp szobájába, hogy a milánói nagynénit idevárják ma délre a két gyermekével, de este már el is utaznak. Bécsbe igyekeznek, hol a néni leánya férjhez megy, s meg akarják kísérleni, ha vajon éloszóval nem birhatják-e rá Victoiret, hogy velök menjen, mert levélbeli hívásukat visszautasította. Ő, a fiu, nagyon örül, hogy cousináját láthatja; azt mondják, hogy nagyon szép és nagy, valamivel magasabb is, mint Victoire, a bátyja pedig, a ki már tavaly is volt itt látogatóban, pompás fiatal tiszt, a kivel ő nagyon jól mulatott. Tőle kapta a kis madárpuskáját is, és ő eszközölte ki Victoirenál, hogy ponyt vett neki.

Kellemetlen érzés, a melyről nem tudott magának számot adni, lepte meg Fülöpöt ez ártatlan tudósítás hallatára. Legjobban szerette volna mélységes magányban tölteni az egész napot, munkájába merülve mindaddig, míg a szokott életmód eme fölzavarása ismét el nem mulik. S mikor aztán a könnyű kocsiból, mely az utasokat elhozta, egy karcsu, tisztí egyenruhás fiatal embert látott leugrani, a ki, miután egy idősebb meg egy fiatalabb hölgyet lesegített, egész könnyedséggel ölelte meg és csókolta arczon Victoiret, míg a fiu fölugrott s a nyakába akaszzkodott: ő ott fenn, csöndes leshelyén ismét érezte azt az ő idegen voltát, mely az első napon olyan szomoruvá tette volt; és mindazok a bizalmas órák, a melyekben idetartozónak, ezekkel az emberekkel minden tekintetben egyenlő állásúnak érezte magát, egyszerre mintegy

kivesztek az emlékezetéből. Összehasonlította a maga igénytelen alakját és egyszerű kabátját a fiatal gróf megnyerő külsejével, a ki itt oly fenhéjazóan foglalja le magának jogul azt, a mit ő egy örökké tartó odaadás jutalma, egy egész élet koronája gyanánt képzelt el magának. Azt a termetet átkarolhatni, arra az arcra csókot lehellhetni - a hányszor ezt elgondolta, csaknem eszelőssé lett a szédületes boldogságtól. És ime ez másnak jut osztályrészül, a kinek nincs hozzá más joga, mint a rokon vér véletlene.

Azt hitte, hogy ennek a bizalmasságnak a látványát nyugodtan nem viselheti el. Azután meg úgy érezte, hogy gyávaság szemet hunyni a könnyörtelen valóság előtt. És Victoire, mit gondolhat felőle, ha védtelenül átengedi magát a féltékeny szeszélynek, a melyet ő mindenestre fölismerne!

Igy jelent meg végre az ebédnél, lenn a teremben, és büszkesége erőt adott neki ahhoz, hogy közönyös derűtséget mutasson. Arról nem panaszkodhatott, hogy nem becsülték meg értéke szerint. A grófné olyan barátságosan nyújtott neki kezet, mintha egészen a családhoz tartoznék és köszönetet mondott neki mindazért a jóért, a mit a házba hozott s a miről unokahuga levelei, a ki pedig nem elégíthető ki könnyen, ékesszóló bizonyosságot tettek. Czézár az ő vele való rövid együttlét alatt olyan hihetetlenül megváltozott az előnyére, mintha évek óta érintkeztek volna már. Azután a legélénkebb érdeklődéssel kérdezősködött a tanulmányai, az élményei felől, meg hogy hogyan érzi magát Hainstettenben.

A fiatal gróf, ki künn az erkélyen karonfogva sétálgatott Victoirerrel, most szintén odajött s olyan nyájas melegséggel köszöntötte, melynek az ő fagyos hangulata sem állhatott ellent. Kénytelen volt magának megvallani, hogy ez a csillogó arisztokrata valóban szeretetreméltó s megérdemli, hogy a Victoire véréből egy csepp az ő ereiben is folyik. De csak annál mélyebbre sülyedt titkos bánatába, és minden erejét össze kellett szednie, hogy higgadtnak maradjon.

De a fiatal grófkisasszony vidámsága gondoskodott róla, hogy hallgatagsága ne tűnjék fel elfogódottságnak. Kis nagynénjét vezetve, a kinek éppen most segített ünneplőbe öltözni, idegenszerű szépségének teljesen pompájában, nevetve lépett be a terembe, s félbeszakítva egy tréfás történetkét, melynek az elbeszélésébe belekezdett, szintén kezet nyújtott Fülöpnek és kijelenté neki, hogy irigylő unokatestvérét, a kinek ő olyan sok nagyszerű dolgot mond el, a milyenekről ő, szegény nagyvilági leány, a sok czifraságra való gondok között még csak nem is álmodhatik. De reményli, hogy ha majd egyszer komoly háziasszonynya lett, sokat helyre fog pótolni, a mit a saját kiképzésében eddig elmulasztott. Hiszen tudja a doktor ur, hogy csak azért tértek ki az utjokból és jöttek el Hainstettenbe, hogy kedves rokonaikat elvigyék Bécsbe az ő menyekzőjére. Természetesen a doktor urnak sem szabad elmaradnia. Hanem előbb segítsen neki legyőzni a Victoire önfejlését, ki a bécsi utról semmit sem akar tudni.

Az asztalnál azután Fülöp mellett választott magának helyet s olyan élénken és kedvesen mulattatta, hogy ő is elragadtatva érezte magát és sötét gondolatai mellett is legelőnyösebb oldaláról mutatta be magát. De míg a leánynak, az ő ibolyaszín-kék szemével, puha szőke hajával s kissé tökéletlen, milánói olaszszággal kevert német beszédével láthatólag sikerült őt elbájolnia, titkon mégis megmaradt szívében az a nyomasztó érzés, és csak egy-egy futólagos pillantást kellett átvetnie oda, hol a fiatal gróf Victoiret vidám csevegésével teljesen lefoglalta, hogy azonnal ismét átérezze állapotának egész boldogtalanságát.

Az ebéd a szokottnál valamivel tovább tartott. A kastély pinczéjének legnemesebb borait izlelgették sorra; mikor végre fölkeltek, Fülöp képtelennek érezte magát arra, hogy hangulatán még tovább is uralkodjék, s mivel legfőlebb csak tulzott tartózkodásnak magyarázhatták

részéről, ha a családot magára hagyja, bucsuzás nélkül vonult vissza, előbb a szobájába térve, de azután, minthogy a fulasztó magányt ott nem állta ki sokáig, kiment a szabadba.

A többiek az árnyas erkélyen együtt maradtak a kávé mellett, és mivel csakugyan különféle családi dolgokat kellett megbeszélniök, alig vették észre a Fülöp távozását, kivéven Victoiret, ki már az asztalnál is megfigyelte váltakozó hangulatát. Mikor végre a nap lefelé kezdett szállni s a két öreg testvér kissé lepihent, Czézár pedig addig unszolta unokabátyját, míg ez vele ment, hogy megmutattassa magának a híres ponyt, a fiatal grófnő karon fogta Victoiret, hogy menjenek le a kertbe, mert neki terhére van már itt az ülés és ezer fontos közlendője van még.

A két karcsu alak most, egymást bizalmasan átkarolva, előbb a francziásan rendezett cserjék napsütötte porondos útjain s azután a magas köris- és juharfák árnyas sorain haladt végig. Ugyanegy kolostorban nevelkedtek egészen a bérmlásukig, s éppen ellentétes természetöknél fogva fűződtek olyan szorosan egymáshoz, hogy mindent elmondtak egymásnak és elválásuk után is megtartották egymás számára a testvéri bizalmat. De sok olyan dolog volt, a mit levélben nem lehetett olyan fesztelenül kifejezésre juttatni, mint most élőszóval.

A fiatal grófnő meggyőnta hát most szerelmének és eljegyzésének egész, nem mindig sima folyású történetét, mely egy korábbi, reménytelen vonzalomnak vetett véget. A fiatal szíve kiállott viharaira való visszaemlékezés komolyabbá tette, semmint a felületes szemlélő erről a duzzadó, a szerencsétől és a természettől elkényeztetett fiatal teremtsérről föltette volna. Mikor kis regényének a végére ért, még egy darabig némán lépdelt tova barátnéja mellett. Azután egyszerre hátraveté hajfürteit és így szólt:

- Föltettem magamban, hogy ezt a régi történetet hét pecséttel zárom el és halandó léleknek nem szólok róla többé, mihelyt utoljára megbeszéltem veled. Elég tehát ebből, és most egy másik fogadásomat kell beváltanom, a melyet akkor tettem magamnak, mikor Egonomnak «igen» szavamat adtam: azt, hogy olyan boldog leszek és őt is olyan boldoggá teszem, a milyen két dőre ember csak lehet. Most pedig rajtad a gyónás sora, Vittorina. Nagyon csalódnam, ha a te szép lelked is mindig olyan sima lett volna, mint a tükör, s nem vetett volna olykor meglehetősen magas hullámokat is.

De ülünk le ott arra a kis padra. A nap éppen odasüt ugyan, de hát kifizethetjük az ernyőinket s a rét felől üde szellő fujdogál át a sövényen.

- Meg akartalak valamire kérni, Ghita, - szólt Victoire, a mint barátnéja mellett helyet foglalt, háttal a rét felé fordulva és esernyője hegyével csomókba gyűjtve a lehullott leveleket. - Mondd meg Gastonnak, hogy tegyen le mindenkorra arról a gondolatról, mintha én nekivaló asszony volnék. Már mult látogatásakor is eléggé iparkodtam megértetni vele, hogy egy egész életen át való boldogsághoz több kell, mint az, hogy együtt játszadoztunk gyermekkorunkban s *cousin*nek és *cousin*enak hívtuk egymást. Felfoghatod ezt, nemde?

- Mindenesetre, - viszonzá sietve Ghita. - De nincs-e itt egyéb is? Nem olyan halálosan szerelmes-e ő beléd két év óta, mintha mindig idegen lettél volna reá nézve, és te is, nem vagy-e kénytelen őt szeretetreméltónak találni? És ha ő, mivel reményt nem adsz neki, a kétségbeesés egy nemével aggodalmas könnyelműségnek engedi át magát, nem áll-e hatalmadban, hogy mihelyt csak akarod, mintaférjet csinálj belőle?

Victoirenak elmosolyodott kissé az ajka, míg szeme komoly maradt.

- Mindezt én nem tagadom, - mondá nyugodtan, - habár van némi kétségem abban, hogy vajon tudja-e ő igazán, hogy mit szeret bennem, s nem fog-e azután mégis csalódásra ébredni. De jól tudod, édesem, hogy el vagyok rá határozva, el nem hagyni anyámat, a míg él, és szívem

mélyéből reményelem, hogy még jó sokáig marad meg számomra. Te talán nem fogod egészen megérteni, de való igaz, hogy soha életemben nem szerettem semmit is annyira, mint ezt a szegény szívet, mely semmi élőért nem dobog. És lásd, minthogy sehol sem érzi magát jól, csak Hainstettenben, egy olyan fiatal, könnyüvéru tiszt pedig, mint Gaston, semmikép sem érezheti magát boldognak ebben a mi világtól való elzártságunkban, még ha enyészhetetlen szenvedélyét táplálna is a neje iránt: a legnagyobb balgaság volna a világon az, ha nekem kettőnk, vagy akár négyőnk számára is nem volna elég eszem és komolyan venném drága unokabátyámnak ezt a szeszélyét, mely neki magának is nyilván csak azért fontos, mert eddig még nem tanulta meg, hogy mi az, ha az embernek a vágyai megtagadtatnak és le kell mondania valamely - nemes vagy nemtelen szenvedélyről.

A grófnő - úgy látszik - nem hallotta ez utolsó szavakat. Meglepett pillantást vetett Victoirera, mint a ki valami rejtvényt sejt, a melyet nem tud megfejteni.

- Valóban ez a te igazi és egyetlen okod, Vittorina? És ha jó anyád holnap elköltöznék - akkor is vonakodnál...

- Nem tudom azt, hogy mit tennék holnap, csak azt tudom, hogy ma mit nem szabad tennem. Miért állítasz te nekem ilyen mesterséges kelepceket? Rossz néven veheted-e tőlem, hogy szándékosan ovakodtam Gastont olyan szeretetreméltónak találni, a milyennek előtted és más fiatal hölgyek előtt feltűnhetik, mert elejétől fogva fölismertem, hogy ez semmi egyébre nem vezethet, mint mind a kettőnk szerencsétlenségére?

Ghita ismét hallgatott egy darabig. Azután egyszerre azt mondta:

- És így te arra kárhoztattad magadat, hogy ha a néni száz esztendeig él, itt e vadonban töltsd napjaidat s vén kisasszony lesz belőled?

- Ki mondja ezt? - viszonzá Victoire nyugodtan. - Nem; ennyire balgatag, ennyire saját boldogságomnak az ellensége igazán nem vagyok. Férjhez akarok menni, épp úgy, mint más, de a nélkül, hogy kötelességeimhez hűtlenné lennék. Olyan teljességgel lehetetlen volna ez?

- Lehetetlen? - Ha valaki ilyen, mint te, és Hainstettennek az úrnője? De nem mindig attól rettegtél-e már a kolostorban is, hogy valaki épp olyan szenvedélyesen beleszeret majd Hainstettenbe, mint a te szemeidbe? Találtál-e most valami talizmánt, mely ez ellen megóv? Vagy talán már meg is találtad a kérőknek azt a főnikszét, ki daczára annak, hogy az egész tartomány leggazdagabb örökösnője vagy, mégis nejevé szeretne tenni?

Victoire csendesen nézett maga elé.

- És ha megtaláltam volna?

- Az istenért! - kiáltott föl a fiatal grófnő, őszinte megdöbbenéssel szökve talpra, - talán csak nem a... nem, az lehetetlen! Magadnak kellene ezt erősítened, hogy elhigyjem... Hogyan? ez az érdekes idegen... ez a nevelő... a te felolvasód és művelődés-tanárod... dr Schwarz Fülöp ur?

- Beszélj kissé halkabban, édesem, kérte Victoire, mialatt fürkészve jártatta körül tekintetét. - Itt ugyan nincs emberi lélek, de az erdei madaraknak sem kell róla tudniok, a mig éretté nem lesz az egész dolog. Gyer, ülj vissza ide mellém és kérlek, ne öltözz olyan ünnepiesen duzzogó arcot. Hiszen ez a dolog legfőleg csak magamnak veszedelmes, én pedig nagyon jól tudom, hogy mit cselekszem; és nem is vagyok balga szerelemtől elvakult leány, a ki arra volna szorulva, hogy egy jó barátjának felnyissa neki a szemét. Lásd, Ghita...

- Még csak szerelmes sem vagy bele, és mégis...

- Engedd csak végigmondanom, szívem. Csodálatos és mégis egyszerű történet ez. A vizenai rotundában kezdődött, és ha szerencsésen megy minden, ott fog végződni is. Hiszen irtam neked, hogy egy feledhetetlen órát töltöttem ott, és ha jól emlékszem, azt is megírtam, hogy az a gondolatom támadt, hogy megveszem azt az elátkozott magányos házikót és helyreállítom a maga régi fényébe. Először éreztem, hogy mégis csak szerencse nagyon gazdagnak lenni, olyan gazdagnak, hogy még az ily kalandos ötleteknek sem kell pusztá ábrándoknak maradniuk. De a mit akkor nem említettem, az az volt, hogy mindjárt elhatároztam, hogy a nyaralót *mindenestől* megszerzem, még pedig bizonyos fiatal emberrel együtt, a ki ott aludt a fűben s a kit én énekléssel fölébresztettem. Nem tudom, hogyan esett, de az első száz szó után, a melyet egymással váltottunk, tisztában voltam azzal, hogy őt is hozzá kell szereznem, ha azt akarom, hogy örüljek a tervem sikerének. Nevezd ezt badarságnak, fantasztikus hóbortnak; de hiszen még a nevelőből tudod, hogy engem éppen a legkalandosabb ötletek szoktak legmesszebbre vezetni. Olyankor mindig becsületbeli tartozásomnak hittem, hogy egy ily szeszélynek a megvalósításával magamnak és másoknak bebizonyítsam, hogy az a szeszély egészen okos valami volt. És ez sohasem sikerült jobban, mint ezuttal. Mert az a benyomás, melyet az első órában tett reám, hogy egy egész életen át el tudnék vele csevegni, a nélkül, hogy unottságot éreznék, - ez összes hónapok során, melyek alatt próbára tettem, nemcsak bebizonyult, de meg is erősödött. Nem tapasztaltad-e az ebéd alatt magad is, hogy társalgása olyan mulattató, mint igen kevés emberé?

- Mulattató! - kiáltott föl Ghita, még egyre a meglepetés kifejezésével, mert sehogy sem tudott magához térni. - Hiszen ha csak az kell, egy könyv is nagyon mulattató lehet, de kinek jutna eszébe, összeházasodni egy könyvvel? Ennek a te kedvenc olvasmányodnak az igénytelen kötéséről nem is akarok szólni, habár magad is meg fogod vallani, hogy nem éppen szép, sőt nincs benne valami különös sem. De tedd a kezedet a szivedre, Vittorina: szereted? és...

A grófnő egyszerre elnémult s arcát sötét pir futotta el. Barátnéja olyan nyugodt maradt, mint az imént.

- Nem tudom, mit nevezel te szerelemnek, - mondá némi szünet után. Olyan szenvedélyről, mely magamon kívül ejtene, ha elgondolnám, hogy talán sohasem lehet az enyém... nem, ilyenről nincs szó - talán azért, mert elejétől fogva bizonyos voltam a dolgom felől. Tudtam, hogy ő nem menekülhet előlem, mihelyt komolyan akarom, éreztem fölötte való hatalmam, és e hónapok során láthattam is, hogy nem csalódtam. Gáncsolhatsz-e ezért, édesem? Nem csak olyan jól tudod-e, mint én, hogy életem minden gazdagságom mellett is milyen szegény volt mostanig, és ha im vágyam és akaratom az lett, hogy egy mesés áru Tizián-kép vagy egy görög szobor helyett ezt az igénytelen embert vásároljam meg magamnak, olyan kárhoztandó fényűzésnek tartanád-e ezt?

- De olyan férfi, a ki megvásároltatja magát...

- Csitt! - szakítá félbe Victoire. - Ne mondj ilyen csunya szót, mely azonkívül még valótlan is. Éppen mert olyan álmodozó és rajongó ez az ember, ki előtt minden földi kincs értéktelen egyetlen nagy eszméhez vagy egy szép műremekhez képest, éppen ezért szabad ezt megkoczkáztatnom. Bizonyosan tudom, hogy épp oly szenvedélyesen szeretne, ha olyan szegény volnék, mint Zephyrine, ő pedig Hainstettennek az örököse volna.

- Megvallotta?

- Még nem, legfőlebb csak tekintetével, a mely igen érthető nyelven beszél. Sokkal büszkébb ember, semhogy szerelmet vallana, mielőtt bizonyos a dolga felől. És ezért előbb olyan művet akar teremteni, a mely bebizonyítsa, hogy ő, bár polgári származásu, szintén az emberiség nemességéhez tartozik. Ebben ő olyan balgát, mint minden férfi, a ki tartja magát valamire.

Mintha nekem nyomtatásban kellene megmutatnia, hogy mi ő. De nyugodtan hagyom tennie azt, a mit szükségesnek vél. Ha aztán nagyon is sokáig talál tartani, vagy úgy látszik majd, hogy létre sem jön - tudom, Ghita, hogy nem tartasz kacérnak; de nem volnék asszony, ha mihelyt csak tetszenék, rá nem vehetnem, hogy vallja meg elhallgatott érzelmeit. És akkor... akkor... nos hát akkor olyan boldoggá fogom tenni, a mint egy ilyen jó ember megérdemli.

- Hát azt meggondoltad-e, hogy a világ mit szól majd ahhoz, ha Hainstetten Victoire bárókisasszony dr. Svarcz Fülöpnévé változik át? Tudod, hogy éppenséggel nem vagyok előítéletes. Nőül mentem volna Lorenzomhoz, ha csak egyszerű hadnagy lett volna is, család nélkül és szerény vagyonkával. De egy ilyen egészen névtelen szegény ördög, a kit az utfélen szedtél föl... mert hogy a görög tudományába szerettél bele, az még érthetlenebb lesz az emberek előtt.

- Törődöm is én azzal, hogy megértsenek! Nem, Ghita, mostanig nem tapasztaltam még, hogy a világ fáradozott volna azon, hogy engem boldoggá tegyen. Engedje már most, hogy a magam módja szerint legyek az, és mivel itt, mint mondod, a vadonban fogunk élni, még az sem szükséges, hogy nemesi címet vásároljak neki. Ha aztán nászutunkban Milánóba érkezünk - természetesen legelőször is a rotundánkba látogatunk el - máris alkudozásba léptem a nyaraló tulajdonosával és megbízottam azt írja, hogy kilátás van az alku megkötésére, a család csupán illendőség tekintetéből tesz még kifogásokat...

E pillanatban a fiu hangját hallották, ki szaladva jött át a kerten s most az árnyékból ki-pillantva, észrevette őket.

- Ugyan hol maradtok olyan sokáig? - kiáltott elibök lelkendezve. - A kocsí már régen előállott, a néni mindenfelé keres benneteket... Mama megengedte, hogy a ponymon elkísérjelek benneteket egy darabon...

A két leány fölállott.

- A mit mondtam, az olyan legyen benned, mintha el volna temetve, suttogá Victoire gyorsan.
- Még a vőlegényednek sem...

- Oh Vittorina, - kiáltott föl a másik és ráfóná karját barátnéja sugár nyakára, - ki nem bocsátanám az ajkamon, már csak azért sem, hogy eszelősnek ne tartsanak. A Gaston keservére és dühösségére, ha csakugyan odakerül a dolog, gondolni sem merek. - De én még folyvást reméllek...

- Ti sem tudjátok, hova lett a doktor? - vágott közbe a fiu, ki most Ghitának a karjába akaszkodott és pajkosan vonszolta a kastély felé.

- Hiába kerestem mindenfelé - velünk lovagolhatott volna ő is... így pedig a lovásznak kell eljönnie - azt hittem, hogy legbiztosabban itt találom meg, veletek, mert ez az ő legkedvesebb helye.

- A mint látod, magunk voltunk, - viszonzá Victoire. - Bizonyosan lement a faluba. Kár, hogy nem bucsuzhatik el tőletek.

- Nem, szivem, - viszonzá Ghita halkan.

- Jobban szeretem így. Nem tudom, hogy nyugodt arczot tudtam volna-e neki mutatni.

VI.

A kocsi, mely a vendégeket a városba vitte, már rég elment, sőt a fiu is visszatért hús esteli lovaglásából, és Fülöp még egyre nem volt látható. Végre is nélküle téázta meg; a báróné, mivel az erkélyen már rég sötét volt és a kertből őszi szél fújt, ott ült a teremben a zöld lámpa-ernyő mögött, s a vendégekre való visszaemlékezés ezuttal elfeledtette vele a patienceot is. Zephyrine szemközt ül vele a himzésével és szüntelenül a szép fiatal testvérpárról, Gastonról meg Ghitáról, csevegett, egy-egy oldalpillantást vetve Victoirera, mert évek óta megszokta, hogy a csillogó ifjú grófot az ő növendéke jövőbelijének tekintse. De Victoire egy szót sem szólt, s mikor végre terhére vált az egyhanguan pergő fecsegés, fölállott, kendőt kapott a vállára s kiment az erkélyre.

Az őszi égnek világos visszfénye önté el a kertet, és sűrű csillaghullás villant alá a világoskék mennyboltról, hogy aztán a park fáiak fekete koronái közt kialudjék. Egyszer csak Victoire lenn, a szökőkút mellett, melynek vizsugara most pihent, valami sötét alakot pillantott meg, mely mozdulatlanul tekintett át a házra. Nyomban lement a lépcsőn, áthaladt az erkély előtt levő széles térségen s egyenesen a magányos várakozó felé tartott.

- Hiányát éreztük, doktor ur, monda vidáman. - Hol barangolt nyugtalanul még ilyen későn is? És még most sem jön be, hogy eltűnése felől megnyugtasson bennünket.

- Azon gondolkodtam, viszonzá Fülöp, mialatt önkéntelenül hátralépett, - hogyan adhatnám tudtára, hogy négyszemközt ohajtanék önnel beszélni. Nem jönne velem néhány lépésnyire a kertbe?

Victoire mozdulatlanul állott. Szeme az ő szemét kereste, melyet a kalap széles karimája eltakart.

- Mi baja? kérdé élénken. - Hangja mintha megváltozott volna... Önnel történni kellett valaminek... valaminek, a mi nagyon közről érintette...

- Igaza van, viszonzá Fülöp. - Történt velem valami - valami, a mi elég tragikus ahhoz, hogy egy szegény, semmit sem sejtő embert lelke legmélyéig megrendítsen. Ha csupán szellem volnék s egyedül csak a dolgok fölismerése érdekelne, örülnöm kellene ezen. Mint tanulmányt, igen jól értékesíthetném a könyvemben. Mert valóban igen nyomatékos példa ez az én elméletemre. Két ártatlan lényt utolér a végzet, és nem hiányzik a kaján véletlen sem. Csak annak a híres derűtségnek, melyet ezelőtt minden borzalmon átszillámlani láttam, nem érzem legparányibb derengését sem. Talán azért, mert hiányzik véremből az a hősies csepp. Vagy azért, mert a dolgok egészen másképp tűnnek föl a szereplő, mint a puszta szemlélő előtt. És ez a tanulmány egyébiránt aligha válik hasznára munkámnak. Mert nagyon kérdésessé lett, hogy egyáltalában be fogom-e fejezni, minthogy ismét kóbor ember leszek. Azért óhajtottam ugyanis önnel beszélni, bárónő, hogy elbucsuzzam öntől. Még ma este mennem kell.

Victoire még egyre ámulva meredt reá.

- Hiszen ez lehetetlen! - tört ki belőle végre a szó.

- Lehetetlen? Talán az. Nagyon meglehet, hogy meghaladja erőmet. De mégis meg kell lennie. Nem akarom önt tévedésbe ejteni, nem akarok kifogásokat keresni. Sokkal közelebb jutottunk mi egymáshoz, semhogy a teljes igazsággal ne tartoznánk egymásnak. Tudja meg tehát, hogy végig hallgattam Ghita grófnővel folyt egész beszélgetését.

Victoire úgy érezte, mintha fagyos áradat futna végig erein. Szíve verése megállott egy pillanatra.

Ajkáról a rémületnek egy gyöngye sikolya szállt el. Behunyta a szemét, mintha valami vakító fény ellen akarná magát óvni, mely hirtelen reálövelt. Eldőlt volna, ha a cserje-fal, a melyhez támaszkodott, elég erős nem lett volna ahhoz, hogy megtartsa.

- A tisztesség ellen való bűnnek fogja ezt először is tartani, - folytatá Fülöp szomoru, ércztelen hangon. - A hallgatóság elítélendő dolog. Nem szabad betolakodni másnak a bizalmába, a mely nem bennünket illet. De ebbe a vészes vétségbe is tragikusan ártatlanul estem. Nem éreztem jól magamat az ebéd alatt, hol önt az unokabátyjával olyan bizalmasan láttam csevegni. Mert természetesen azt kellett gondolnom, hogy a gróf igen közel áll önhöz. Ismét megtámadtak régi kinzó kétségeim, ha vajon juthatok-e valaha önhöz olyan közel, a mint vágytam, a mint hittem, hogy többé nem nélkülözhetem. Ez az érzés kiüzött, messze tul a sziklákon, keresztül a fenyveken, míg végre eléggé kifárasztottam a testemet és elzsibbasztottam a lelkemet. Pihenésre volt szükségem, s ezt ott kerestem azon a padon, a melyen annyi órát töltöttem a legboldogabb merengésben. De ott sütött a nap s terhemre volt, és így aztán azt az árnyas gyepes helyet választottam ott a sövényen tul, hogy tagjaimat elnyujtsam. Hiszen ismeri gyöngeségemet, mely olyan gyakran volt megmentőm: mikor szomoru vagyok, elalszom. Egyszer egy ily alvásomban a boldogság keresett föl. Ma ugyanaz a hang ébresztett föl, mint akkor - de aligha javamra. És most érthetőnek fogja találni, hogy én e házban többé nem hunyhatom be a szememet, még ha illendőnek tartanám is, hogy ily vendégszeretettel még további tizenkét óráig éljek.

E szavak után könnyedén meghajtotta magát, mintha bucsuzni akarna. De Victoire, ki mélyen lehorgasztott fővel állt előtte, nem látta ezt a mozdulatot. Ő azonban szabadulni akart innen, a nélkül, hogy hangját még egyszer hallaná.

- Kevés holmimat összeraktam már s az asztalon levelet hagytam önnek, a melyben tudatom, hogy egy barátom levele Grázba szólit; fontos közlendője van számomra, s remélhetőleg nem fogok sokáig oda maradni. Enyhe idő van, gyalog szándékozom megtenni az utat. Ha azután levél érkezik tőlem, a melyben azt írom, hogy hosszú utra vagyok kénytelen indulni, akkor tudni fogja ön, és csakis ön, hogy sohasem jövök többé vissza és hogy miért nem szabad visszajönnöm. A többiek... ám hadd tekintsék rejtélyesnek a dolgot. Megvallom - és erős hangja reszketni kezdett - nehéz szívvel távozom a szeretett fiutól, ki annyira a szívemhez forrott. Küzdelmembe kerül az is, hogy drága anyját nem láthatom többé. De már hiába. Mondja meg nekik...

Elakadt és félrefordult. Victoire most fölrezzent kábultságából.

- Nem lehet! monda. - Ha mindent hallott... nem, akkor nem lehet engesztelhetetlenül bántódva néhány odavetett, szerencsétlen szó miatt... Föl kell fognia, hogy azok a szavak milyen összefüggésben...

- Mindenesetre, szakítá félbe Fülöp. - Érték én mindent és így meg is tudok bocsátani mindent. De megbocsátani nem annyi, mint felejteni. Mert vannak szavak, a miket önérzetes embernek felejtenie nem szabad, még ha hajlandó volna is rá. Bántódottnak érezni magamat nincs jogom. Hiszen ön igen megtisztelő bizonyítványt állított ki rólam, és nem jártam úgy, mint más hallgatózók, kik a saját gyalázatukat kénytelenek hallani. De nem is hiuságból maradtam ott fekve, hogy a dicsőségemen éldelegjek. Megvallom önnek, hogy testileg majdnem meg voltam bénulva, a mint egyszerre megtudtam, hogy ön miként fogja fel viszonyukat. Hiszen tudja, hogy magam is töprengtem azon, hogy vajon olyan ember, mint én, érdemes-e arra a fáradságra, a melybe szüleinek, tanítóinak, sorsának került. És az utóbbi időben is, mikor már kezdtem örömet találni magamban, tartani magamat valamire és várni magamtól valamit - önteltté az önbecsülés sohasem tett. Csupán odáig vezetett volna el előbb-

utóbb, hogy odaléptem volna önhöz, hogy megmondjam, mily véghetetlenül szeretem, mint tápláltam a bennünket elválasztó nagy távolság mellett is azt a büszke ábrándot, hogy önt hitvesemül kérjem meg. Mert igen helyesen mondta ön rólam, hogy épp azért mert szegény ördög vagyok, a földi kincsek sem nem csábítanak, sem el nem riasztanak. Valóban megvan az a különös nézetem, hogy ha két lény egymással szellemileg és erkölcsileg egyenlő, akkor minden külső különbség semmis és megvetendő. És én méltónak tartottam magamat önre és tovább is hinni fogom, hogy semmi okom sem lett volna önhöz föltekinteni és kegynek nézni azt, ha magaslatából hozzám lebecsülködik. Most hallanom kellett, hogy *ön* hogyan gondolkodik e felől; hogy mint egy nyaralónak becses kiegészítő része igen kedves és értékes vagyok ön előtt, hogy örül a gazdagságának, mert lehetővé teszi hogy érettem megfizesse az árt s mert megengedheti magának azt a fényűzést, hogy egy névtelen ördögöt válasszon férjéül s őt, ha nem szereti is szenvedélyesen, mégis olyan boldoggá tegye, a mint megérdemli. Nem szabad hát rossz néven vennie, attól a szegénytől, ha ő is ragaszkodik ahhoz az egyetlenhez, a mije van: szabadságához és férfiúi büszkeségéhez. Vagy talán azt akarja-e nekem mondani, hogy mindazok az ártatlanul kimondott szavak nem a szívéből jöttek? Hogy azt csak azért mondta, hogy barátnéja előtt valahogyan szépitse jövőbeli *mésalliance*át?

Victoire habozott egy pillanatig.

- Nem, monda azután határozott hangon. - Nem tudok hazudni. Nem tudnék, ha életem üdve függne is tőle. De ön kegyetlen, hogy ismétli mindazokat a szerencsétlen szavakat, melyeknek pedig nincs meg az a teljes súlyuk, a mit ön bennök talál. Mert, hogy igazság legyen köztünk, azt is meg kell önnek mondanom, hogy akkor nem mondtam ki mindent, legbensőbb érzelmemet. Ha sebzett büszkeségét meggyógyíthatja az, hogy leányi büszkeségem meghajol ön előtt és megvallom önnek... Nem, most már nem hinne nekem. De valamikor kénytelen lesz elhinni, ha elment tőlem és utóbb egyszer megtudja, hogy nem ismertem többé boldogságot az életben, mert nem tudtam többé boldogságot elképzelni ön nélkül és büszke voltam ahhoz, hogy csekélyebbel beérjem.

Elfordítá arcát a lombfal felé, hogy előtörő könyeit elrejtse. De hangja erős maradt.

- Köszönöm, szólt Fülöp heves fölindulással, - szívem mélyéből köszönöm ezt a vallomását. Ez a szó is a felejthetetlenek közé fog tartozni, és föl fog emelni, ha a többiek lesujtanának. De végezzünk. Mégis csak kimondhatatlan keserv az, hogy nekünk válnunk kell egymástól, a véletlennek egy gonosz csinyje által szétválasztva. Ha nem hallottam volna azokat a szavakat, idővel minden jóra fordult volna, istenek és emberek irigylésére méltóan. Mert tudom, Victoire, hogy én is olyan boldoggá tettem volna önt, a mint egy ilyen jó lélek megérdemli. Akkor csak a távolban vonogatta volna rám a vállát egy fiatal asszony, hogy tudtomon kívül mint készséges tényező szerepelek az ön jól meggondolt életszámításában és hogy a számadás tiszta eredményt adott. De most - még ha meggyilkolnám is azt az élő tanut - a saját gondolataimat nem tudnám elnémitani. Legteljesebb boldogságom közepett is újra fölmerülnének a felejthetetlen szavak: ő elég gazdag volt ahhoz, hogy megvásároljon. Ne engem vádoljon kegyetlenséggel. Sorsunk a kegyetlen. Lássuk, ha vajon legszebb ábrándjainknak e rombadőléséből többet mentünk-e meg, mint pusztá életünket.

Kinyújtotta kezét az ő keze után. Mikor Victoire átengedte neki, Fülöp egyszerre térdre borult előtte, szenvedélyesen karolta át imbolygó természetét, rányomta ajkát a karjára, mely el akarta háritani, és örült fájdalommal rebegé el a nevét. Azután erejének végső maradványával felszökött és elfutott, mialatt a leány tehetetlenül roskadt össze azon a helyen, a hol állott.

VII.

Négy év telt el. Hainstettenben semmi sem változott. Csak a fiu derült arcza, kit Grázba adtak egy gimnáziumi tanárhoz, hiányzott a házban és a kertben, és testvérének az arczát soha senki sem látta többé mosolyogni.

Egyszer levél érkezett Ghita grófnőtől Rómából, hova a férjével azért ment, hogy a telet csöndben tölthesse, mert a milánói társas élet most, hogy anyának érezte magát, tulságosan fárasztó lett volna rá nézve. Régi testvéri modorában csevegett százféle dologról, a mik barátnéja előtt persze igen közönyösek voltak, az utazásáról, régi és új ismerőseiről, a szent atyáról, meg a koldusokról. A tizenkét oldalas levél végén még egy kirándulást említett meg, melyet a Cestius piramisához tettek, melynek aljában a protestáns temető terjed el, czipru-saival és emlékköveivel.

«Mit fogsz mondani, kedvesem,» írta tovább, «ha megtudod, hogy itt, hol csupán egy órai csendes magambaszállást akartam élvezni ez ünnepies helyen, fájdalmas meglepetés várt reám. Egy egyszerű, a sirdombon ferdén nyugvó kővön annak az északnémet embernek a nevét olvastam, a ki nálatok szomszédom volt az asztalnál: dr. Schwarz Fülöp. Semmi egyéb, sem a születése, sem a halála éve. Alatta pedig ez a két latin szó: *Oblivisci nequeo*. Természetesen nem értettem, és a férjem sem sokat tartott meg a diák tudományából. De este, a Chigi hercegné szalonjában, a hol mindig egész sereg tudós és művész van együtt, egy archeológust mutattak be nekem, ki a Capitoliumon évek óta lakik az ottani porosz intézetben, s a mint a társalgás ide-oda fordult, egyszerre megemlítettem azt a fiatal embert, ki Hainstettenből olyan rejtélyesen és az életből olyan korán tűnt el. Hiszen te kitértél minden kérdésem elől, melyet e hirtelen szakítás okai felől hozzád intéztem. Ekkor megtudtam, hogy éppen az a tanár, a kivel róla beszéltem, igen közel állott volt hozzá, olyan közel, a mint csak valaki ahhoz a különös ábrándozóhoz állhatott. Sőt a fiatal ember közölt is vele töredékeket egy művéből, mely a görög nép szelleméről szólt s mely beható kutatásokon alapuló egészen új nézetekkel volt tele. E könyvön dolgozott s közben magánosan bolyongott Róma romvilágában és a Campagnában - ebből állt e figyelemreméltó ember egész élete. Azt a kis tökélet, melyet magával hozott, könnyen gyarapíthatta volna különféle jövedelmező munkákkal. Ő azonban lassankint elköltötte, és állhatatosan visszautasított mindent, hogy csakis önmagának élhessen, mert erősen hitte, hogy végzete mindenképp be fog teljesedni, vagy idejekorán elpusztítja őt, vagy pedig módot ad neki a megélhetésre. Fájdalom, az első eset következett be. Barátja gyakran könyörgött neki tréfásan, hogy ne szaporítsa azoknak a németeknek a számát, kik szorgalmukkal megölték magukat. Ő erre mindig csak melen mosolyogva csóválta a fejét, egyszer pedig azt felelte, hogy ha korán hal meg, annak oka nem a szorgalma lesz, hanem - felejtethetlen szavak. Hogy mit értett ez alatt, az az ő titka maradt. És végre, mivel nem lehetett rábírní, hogy a lázzal fenyegető várost odahagyja, júliusban a római tifusz, az úgynevezett *pernicioso*, pár hét alatt elragadta. Hagyatékában azonban abból a nagy munkából egyetlen lapocskát sem találtak.

«A mint aztán a tanárnak megmutattam a felírást, melyet gondosan lemásoltam volt a könyvecskémbe s melyet ő még nem ismert, mert az utóbbi hónapok alatt nem volt Rómában, mind a ketten elcsodálkoztunk. *Oblivisci nequeo* nem tesz mást, mint: felejtetni nem tudok. Nem tudod-e megoldani te ezt a rejtvényt, hogy mely felejtethetlen szavak üldözték szegényt a halálba?»

* * *

Az öreg báróné még teljes tizenkét évvel élte túl egykori lakóját. Leánya az egész idő alatt egyetlen napra sem hagyta el. Szépségét érett koráig is megtartotta, és sokan jöttek, kik az ő birhatásáért e félreeső zugba is szívesen számkivetették volna magukat. De ő minden ajánlatot nyugodtan és gondolkodás nélkül visszautasított. Félévvel az után, hogy anyja végre behunyta elhomályosult szemeit, egy reggel szivhüdeztől halva találták ágyában, s végakarataiban azt kívánta, hogy a parkban temessék el és sirhalmára egyszerű követ tegyenek e felirással:

Oblivisci nequeo.

MEGOSZTOTT SZIV

Még nem volt késő, mikor a társaságot, egyikét azoknak, melyek csak úgy éjfél után kezdenek igazán megélni, ott hagytam. De valami tompa kedvetlenség, a melyet magammal hoztam, sehogysem akart eloszlani a jó boroktól és nem rosszabb humortól, mely a bachanálét fűszerezte, és így kiszemeltem magamnak egy kedvező pillanatot arra, hogy szó nélkül elosonjak.

A mint kiléptem a házból s kezdtem szivni a tiszta éjjeli levegőt, hallottam, hogy valaki lejött utánam a lépcsőn és a nevemen szólit.

L. volt, körünknek legidősb és legkomolyabb tagja, kinek hangját egész este alig hallottam ki néhányszor a többiek zajgásából. Nagyrabecsültem őt és mindig örültem, ha találkoztam vele. Csak épp ezuttal nem kívántam senki társaságát.

- Önt is elüldözte innen valami - mondá, a mint hozzám ért s mély lélekzetet véve, fölpillantott a csillagsugáros tavaszi égre. - Egyikünk sem volt a maga helyén e megátalkodott aggregények közt. Mikor önt szökni láttam, mélabús irigység szállott meg, melyet ön bizonyosan meg fog bocsátani. Ez most hazamegy, gondolám magamban, az ő kedves feleségéhez, a ki már régóta alszik, lábujjhegyen lép oda az ágyához, s az asszonyka talán föl is nyitja szemét az álmából és azt kérdezi: Itthon vagy már? Jól mulattál? Reggel majd elbeszéled!... Vagy pedig belemerült egy könyvnek az olvasásába s maga nyit neki ajtót, a mint járását a lépcsőn meghallja. A kit így fogadnak, az mégis otthon van valahol ezen a világon! Engem az én özvegyi remeteségemben senki sem vár többé. No de, teljes tizenkét esztendeig voltam úgy én is, és mégis csak jobb sorom van, mint a mi fiatal barátainknak ottfenn, a kiknek sejtelmők sincs a legjobbról, a mit a világ ad, és a kik úgy beszélnek az asszonyokról, mint vak a színekről. Avagy nem abban a véleményben van-e ön is, hogy csak félig ismeri őket az ember, ha mindig csak hallomásból és a szokásos gunyolódással beszél életünknek «jobbik felé»-ről?

Azzal karomba ölté karját s lassan mentünk lefelé a néptelen utcán.

- Tudja ön, kedves barátom, mondám, - hogy én fanatikusa vagyok a házasságnak, s erre alapos okom is van. Ha ma mégis nem tettem meg azt, hogy a pogányoknak az evangéliomot hirdessem, ez csak azért történt, mert nem volt kedvem a számat sem kinyitni, minthogy nem éreztem magamat egészen jól. Félttem is hát, hogy e téren kipróbált ékesszólásom ezuttal cserben talál hagyni. Mert bizony nem először történt volna, hogy egymagam szálltam volna szembe egy egész csapat megcsontosodott aggregénnyel.

- Csodálom bátorságát, - viszonzá ő. - Engem mindig valami oktan szivdobogás gátol abban, hogy a gunyolódókkal kiálljak. Ugy tetszik, mintha szentségtörés volna, kifecsegni azt, a mit az emberi élet legmélyebb és legszebb titkának ismertünk meg.

- Igaza lehet, felelém én, - s én is szemrehányást tettem olykor magamnak, hogy azt, a mit versben meg lehet ugyan gyónni, prózában mint valami tudományos problémát kezdtem tárgyalni. De egynémely együgyű beszéd mindig tiltakozásra ingerel. Ha azt kell hallanom, hogy a házasság a szerelem halála, hogy a hűsége való kötelezés megfullasztja a szenvedélyt és - minthogy senki sem ura a szívének - éppen a legbecsületesebb embernek kell legjobban óvakodnia attól, hogy egész életre szóló frigyet kössön: e bárgyu fecsegés miatt való bosszankodás megfoszt józan higgadtságomtól, és olyan dolgokról kezdek beszélni, melyeket az embernek magának kellett átélnie, hogy tulzott agyrémeknek ne tekintse őket.

Ő erre semmit sem felelt, s egy darabig némán ballagtunk egymás mellett. Észrevettem, hogy visszaemlékezésekbe merült el, a melyeket nem akartam háborítani. Az ő házasságáról semmi egyebet nem tudtam, mint azt, hogy már évek óta gyászolja nejét úgy, mintha csak tegnap vesztette volna el. Egy idős asszonyság, a ki ismerte a nőt, azt mondta nekem róla, hogy ellenállhatatlan volt s olyan szeme volt, a melyet senki, a ki beletekintett, többé el nem feledhetett. Leányával, ki nem rég ment férjhez, találkoztam egyszer egy társaságban: kedves fiatal teremtés, de a kit nem igen ítéltettem meg.

L. fiatalabb korában katona volt s a schleswigholsteini háboruban kapott súlyos sebesülése után falusi birtokára vonult vissza, a hol nejével és gyermekével legszebb éveit töltötte. Mióta özvegy lett, a kóborlás szelleme a világba üldözte, időről-időre föl-fölbukkant barátjai közt s aztán ismét eltűnt.

Most is szép, derék férfi volt még; haja, habár szürke csikok tarkították, sűrűn és göndören vette körül magas, sötétszínű homlokát, s szemében csendes tűz lobogott, mely enyészhetetlen fiatalságról tett tanúságot.

A legközelebbi keresztutczánál megállott.

- Az én utam amarra vezet ugyan; de ha nincs ellene kifogása, elkisérem még egy darabon. Álmodom egy idő óta úgy sem ér sokat s a mit esetleg álmodhatom, az is ritkán ér valamit. Különben is, pár nap múlva ismét elutazom, s ki tudja, mikor beszélgethetünk ismét egymással.

Folytattuk hát utunkat vagyis inkább az én utamat, de a beszélgetés jó darabig nem akart kellően megindulni. A langyos éjjeli szélnek valami szenderítő hatása volt, mint a bölcsődal zümmögésének, a csillagok úgy hunyorogtak, mint az olyan szemek, melyek csak nehezen birnak nyitva maradni. Finom illat szállt föl lassan az égre s vont fátyolt a villogó boltozatra.

- Vigyázzon, mondám, - első ál munkból tavaszi zivatar fog bennünket fölébreszteni.

Nem felelt. Nem is pillantott az égre, hanem merően a földre nézett. Egyszerre elkezdte:

- Tudja e, mit sajnáltam mindig? Hogy Spinoza nem volt házas ember! Mennyire hasznára vált volna ez etikájának! Mert bizonyos problémákról neki sem volt sejtelve, és mindig azon kell tündönnöm, hogy milyen álláspontot foglalt volna el, ha közelebbi érintkezésben lett volna velök.

- Mely problémákat gondolja? kérdém.

- Tudja ön, hogy ő tagadta az észnek szenvedélyeink fölött való hatalmát s azt a mélyértelmű tételt állította fel, hogy valamely indulatot csak egy másik, erősebb indulat győzhet le. Mi történik azonban, ha két egyenlően erős indulat vesz erőt ugyanegy lelken?

- Hát van két egészen egyenlő szenvedély? viszonzám. - Én ilyesmit sohasem tapasztaltam magamon és hajlandó vagyok ezt elméletben is kétségbevonni mindaddig, míg *ad hominem* be nincs előttem bizonyítva.

- Mértékre természetesen nem tehetjük az indulatokat, viszonzá ő. - De a ki átélte, annak nem lesz kétsége e félelmes tény felől. Csakhogy mással nehéz ezt megértetni, mert az a lélektani konstelláció, a mely alatt ez az eset kizárólag előfordul, igen ritkán jó létre s mert majdnem sohasem figyelik meg nyugodt tekintettel, mint más kísérleteket szoktak. Ön maga is, mint író, alig tudna egy ilyen esettel mit csinálni. Hiszen amugy is nyilván sokszor kell hallania, hogy lélektani problémái keresettek és hiján vannak a valószínűségnek. Furcsa emberek! Ujat akarnak hallani, s ha aztán olyat beszél el nekik az ember, a mit nem minden utcasarkon énekelnek, az orrukát fintorgatják. Ha egy botanikus valami új növényt fedez föl és ír le, melynek véletlenül a tövén, nem pedig fenn a szárán van virága: senkinek sem jut eszébe,

hogy igazmondását kétségbevonja. De az emberi flórából való új növényt, melyet a nem gondolkozó sétáló még nem látott, egyszerűen kalandos koholmánynak meri nevezni.

- Ön feledi, vetém ellene, - hogy a költészet termékeit a szívével akarja az ember élvezni, nem pedig csupán «tudomásul venni» és hogy a szív mindent visszautasít, a mi vérrokonságban nincs vele. Én tehát enyhén ítélem meg az átlagos olvasót. Hiszen ő az életben is csak bizonyos dolgok iránt érdeklődik, a melyeket megért, becsül és kíváncsának talál: pénzt, vagyont, polgári becsületet, családi boldogságot és több effélét. Ezért szeret a könyvekben is csak olyan történeteket, a melyekben gazdagról és szegényről, gazemberekről és becsületes emberekről s ha már kell, arról az ugynevezett szerelemről van szó, mely egy kellemes házasság megkötéséhez megkivántatik. A mi ennél különb, az már nem jó. Titokban ugyan minden emberi kebelben él egy csendes sejtelem, hogy fenséges valami lehet az, a mi nem mindennapi, például egy olyan érzelm, melylyel a lélek csordultig, sőt annyira tele van, hogy szétpattant minden földi bilincset. De igaza van az én szegény bölcs Leopardimnak: a világ kineveti azokat a dolgokat, melyeket különben csodálnia kellene, és gáncsolja, mint a mesebeli róka, azt, a mit voltaképp irigyel. A nagy szerelmi szenvedélyt például, a maga nagy gyönyöreivel és fájdalmaival, általánosan irigylük, s ennél fogva lehetőleg hevesen gáncsolják. Körülbelül ezt mondja Leopardi, s én ezt mindenütt megerősítve találtam az embereknek az életéről és a költészetről való ítéletében. «Ne zavarj a köreimet!» szól rá a békés polgár a szenvedélyre, mely fegyveres harczosként tör be a házába. És ha maga magát kellőleg védve érzi pongyolaköntösének pánczéjában, mely jobban állja a szurást és vágást, mint a vas meg az aczél, akkor gyermekeit és unokáit meg a felesége gyöngédebb keblét félti. Pedig alapjában véve a veszedelem nem is volna olyan nagy. Csak annak van hatalma a lélek fölött, a mit igaznak ismertünk föl, és hogy éppen a mi hüvös világunkban mily ritkán fogadnak el csak valószínűnek is valamely erős indulatot vagy szív-gerjedelmet, a mely nincs benne a kátében, azt ön maga is elismerte.

- Igaz, hagyta rá L. - s épp ezért nem találtam még sehol sem nyomát annak a ritka esetnek, a melyet említettem, sem a pszichológusoknál, sem a regényekben. Egyszer valami hasonlót véltem találni valakinél, a kit mégis csak költőnek tekintek, midőn Musset elbeszélései közt erre a címre bukkantam: *Les deux maîtresses*, a két szerető. De csalódtam. A hős szereti az egyiket és legyeskedik a másikkal. Ezerszer is előfordult már ez. De a mit én gondolok...

Félbeszakította magát és szinte bánni látszott, hogy ennyire is elment. Ovakodtam attól, hogy csak a legcsekélyebb szóval is eláruljam neki feszült érdeklődésemet. Nem akartam kicsikarni bizalmát, ha önként nem akar benne részesíteni. És azt is tudtam, hogy a rég eltemetett történeteknek megvan a magok szellem-órája, melyben fölpattantják a legelzártabb kebel zárait is, hogy még egyszer fönnjárjanak a csillagos ég félhomályában. Ilyenkor vigyázni kell az embernek a nyelvére, mert egy meggondolatlan szó visszarezzentheti sirboltjukba a félénk kísérteteket.

Hallgattam tehát és várakoztam. Most egy kis liget mellett haladtunk el, melynek a szélben erősen zugó fakoronái alatt néhány hajléktalan ember csendesen feküdt és aludt a padokon. Az árnyas hely legsötétebbik zugában üres pad állott.

- Ha nem bánja, - szólt L., - üljünk le oda egy pillanatra. Legjobban szeretnék úgy tenni, mint azok a csavargók, és itt hálni *sub divo*. Nyughatatlan vagyok, mint a hegyek szele.

Azután, mikor egy darabig némán ültünk egymás mellett, ismét elkezdte:

- Miről is beszéltünk? Ugy-e bár arról, hogy az emberek nem tudják magokat olyan helyzetbe beleképzelni, a melyeket magok át nem éltek? De hogyan is lehet ezt tőlök kívánni, mikor néha az egyes ember sem tudja megérteni azt, a mit önönmagán nagyonis tagadhatatlanul tapasztalt?

És ha most visszagondolok arra az időre, holott most a távolból mégis csak nyugodtabb tekintettel szemlélhetnék mindent, olykor magam előtt is rejtélynek tűnik föl a saját szívem.

Önnek természetesen éppen az, a mi a legtöbbször előtt érthetetlen maradna, csak természetesen fog tetszeni, az tudniillik, hogy a szenvedély, melyet nőm iránt éreztem, a legzavartalanabb boldogság évein át nemcsak nem gyöngült, hanem még fokozódott. Azt lehetne mondani, hogy minden komoly és mély vonzalomban van bizonyos művészi valami. Mint a képi és a költő fáradhatatlan buzgalommal hordja és ápolja magában a tárgyat, a mely benne fölgyladt, s egyre bensőbben forrasztja össze eszményével, úgy a szerelemnek is, ha tárgyát véletlenül rosszul nem választotta meg, véghetetlen feladata van. De úgy veszem észre, hogy ez a hasonlat is sántit kissé. Ejtsük el hát. Tudja meg csupán, hogy egyike voltam azoknak a boldogoknak, kik a szeretett lény birtokát mindennap a kegyelmes istenek újabb ajándéka gyanánt fogadják s még a vőlegényi ihlet egy nemét érzik magokban, mikor a drága nő fiatalabb mása már cseperedni kezd.

Nem is tudom, hogy ön jobban értette volna-e ezt meg, ha ismerte volna azt az asszonyt. Sokan mentek el mellette a nélkül, hogy sejtették volna, milyen ritka lény pillantott azokból a csendes, mindent megértő szemekből a világba. Én persze az első órában, mely vele összehozott, oldhatatlanul hozzá éreztem magamat fűzve. De nem fogom megkísérteni, hogy leírjam önnek. E pillanatban - mint a hogy éppen a legkedvesebbjeimmel szokott lenni - még az ő képét is csak tétova körvonalakban látom, holott pedig a legkönyösebb arcokat is a legutolsó ránczocskáig le tudnám rajzolni. Így voltam vele még akkor is, mikor az enyém volt. Mindig csak *egész* valójának az érzetét hordoztam magamban, s mikor ismét előttem volt, olyannak tűnt föl, mint valami jelenés. Sokak előtt nem is volt «szépség», s legcsekélyebb hajlandósága sem volt arra, hogy tessenék. Mások pedig a legbájosabb teremtnak tartották, a minőt csak látni lehet, s a kit egyikével sem lehet összehasonlítani a többi, csupán csinos fiatal asszonyokkal.

Gyakran gondolkoztam azon, hogy mi is volt benne az a titkos varázs. Nem találtam más magyarázatot, mint azt, hogy a legtöbb szeretetreméltó lényben egyes jó tulajdonaik különböző időkben hatnak, ő benne pedig minden pillanatban egész valója nyilatkozott meg. Jóság, okosság, komolyság és derűség, báj és rendíthetetlen erő, - mindig egész kincse volt együtt nála.

De úgy látom, hogy mégis belésem a leírásba, a dicsérésbe. Csak azt akarom mondani, hogy ez egyetlen lénnyel való első találkozásom eldöntötte sorsomat.

Azonnal észrevettem azt is, hogy ez nem amolyan fellobbanó, rövid életű szenvedély, a milyeneket könnyelmű katonatiszti életemben többszörösen izleltem meg. Addig soha, leghevesebb szerelmes állapotomban sem tudtam holtig való egyesülésre gondolni úgy, hogy titkos borzalom ne szállt volna meg szabadságom elvesztése miatt. Most legelőször, és mindjárt az első órában, tudtam, hogy lelkem üdvéről van szó, hogy soha többé nem fogom magamat a magam urának érezni, még ha örökre távol kell is tőle maradnom.

Nem is viselhettem el sokáig annak a bizonytalanságát, hogy ő hogyan vélekedik felőlem. Meglehetősen el voltam kényeztetve a könnyen nyert kegyek által, a mikor ilyenekre törekedtem. S mégis alig lepott meg és alig bántott, mikor ő megvallotta nekem, hogy társaságomat igen kellemesnek találja és örülni fog, ha gyakran láthat; de olyan szenvedélyes érzelmet, a melyet én táplálok ő iránta, nem viszonzhat, s ő az életre-halálra való egyesülést sokkal magasabbra tartja, semhogy csak úgy félszívvvel egyezhetnék bele, mint olyasmibe, a mit ép úgy lehet megtenni, mint nem tenni.

Ez a vonakodás csak még kedvesebbé tette előttem. Minden más kézből sértette volna hiuságomat a kosár. Vele szemben háttérbe szorult minden alacsony, kicsinyes indulat s az emberi érzés legjava ébredt föl, mint az egyedüli, a mi ő hozzá méltó.

Nem is gondoltam arra, hogy most duzzogva vagy epekedve visszavonuljak, hogy hiányomat éreztessen velem. A mint az első fájdalmat kihevertem, magam is vakmerő tolakodásnak néztem azt, hogy ajánlatot tettem neki. Ugy véltem, hogy ezt a nevetséges elhamarkodást nem tehetem másképp jóvá, mint legjobban azzal, hogy egészen igénytelenül a közelében maradok. Szülei élénk, vendégszerető házat tartottak, a melyben tovább is szívesen látott vendég voltam, mert azon iparkodtam, hogy vidám legyek, sőt elfojtsak magamban minden féltékenykedést egyik-másik szenvedőtársam miatt. Éjszakáim, igaz, meglehetősen zivatarosak voltak, és olykor a legsötétebb terveken töprenkedtem.

Képzeld már most, hogyan érezhettem magamat, mikor egy reggel pár sort kaptam tőle, hogy látogassam meg a nap folyamán: fontos mondani valójára lenne.

Mikor beléptem hozzá, egyedül találtam. Oly felindulással jött elélem, a melyet még sohasem láttam rajta, elélem nyújtotta mind a két kezét és így szólt:

- Él! Hála istennek!

Azután elbeszélte, hogy reggel felé borzasztó álma volt, a melyben holtan látott maga előtt feküdni, mély sebbel a homlokomon. Ekkor egyszerre kimondhatatlan bánat szállta meg, belsejében valami elfojtott forrás fakadt föl és kiapadhatatlan özönt ömlesztett a szeméből. E pillanatban érezte, hogy végzetlenül szeret és hogy utánam fog halni, ha többé életre nem ébredek. A mint aztán álmából felriadt és magához tért, csaknem végzetessé vált reá nézve az a boldogság, hogy el nem vesztett, mert szíve olyan hevesen dobogott, mintha szét akarta volna repeszteni a keblét, és alig bírta nekem azt a két sort megírni.

E naptól fogva ez a meleg forrás sohasem apadt el, a mig meg nem halt. Ha most visszagondolok - nem, nem szabad; ön rajongónak tartana, vagy pedig a legjobb esetben is csak untatnám önt oly vallomásokkal, melyek önnek semmi újat sem nyújthatnak. Nem vagyok poéta, de még Dante, összes színeivel és hangjaival, sem menthette meg a Paradicsomot az egyhanguságtól.

Mi az igaz, mindennap valami újat találtunk benne, kivált mióta gyermekünk a világra jött. Kedves gyermek volt. És mégis oly sok idő telt bele, mire a maga kedvéért tudtam megszeretni. Az első években jóformán csak azért volt a szívemhez nőve, mert ennek az anyának a gyermeke volt, s csak annyiban tetszett, a mennyiben hozzá hasonlított. Ez ugyyszólván csak egy bájjal több volt azon a szeretett asszonyon, hogy ilyen gyermeknek adott életet.

Mindezt csak azért mondom el önnek, hogy tudja, mily határtalanul eltöltött ez az egy szenvedély, mint nem lett éveken át sem nem hűvösebb, sem nem józanabb.

Sőt sikerült egy másik szenvedélyemet, a melynek régtől fogva minden szabad időmet szenteltem, lassan-lassan annyira kiszorítania, hogy elvéve is alig mert nyilatkozni. Már a tisztiskolában is buzgó hegedűjátszó voltam s azt hittem, hogy zene nélkül nem is élhetek; és mikor rájöttem, hogy nőm előtt a zene legbensőbb lényege idegen: ez fájt egy pillanatra. De mi lett volna az, a miről mint fölöslegesről, vagy zavaróról le nem tettem volna, ha neki nem lehetett benne része! Sőt könnyen tudtam magammal elhitetni, hogy őt ez érzéknek a hiánya még tökéletesebbé teszi. Az ő világos, biztos természete, mely mindig tisztában volt magával, visszariadt attól a misztikus örvénytől, attól a lelki felhomálytól, melybe a hangok bennünket belecsábítanak. Olyan kellemetlen hatással volt reá az, hogy nem találhatta meg e megigéző rejtvények nyitját, mintha ez által valami olyan erkölcsi összeütközésbe jutott volna, a mely

nem enged tiszta megoldást. Nem az e világ iránt való érzéketlenség, hanem inkább tulságos érzékenység volt az, a mi éppen a leghatalmasabbtól zárta el. Egy-egy népdalt, tánczdarabot igenis tudott méltányolni. De egy Beethoven-féle szimfónia már rosszul esett neki, sőt közel tudta vinni a kétségbeeséshez.

Viszont azonban egész műérzéke a szemében gyült össze. A legfinomabb tapintattal élvezett minden láthatót, s valamely arcznak, tájnak vagy épületnek a körvonalait órákig el tudta nézni. Keze is korán gyakorlódott, a nélkül azonban, hogy rajzait és aquarelljeit tartotta volna valamire. Mert nézése virtuóz voltának nyomába sem hágott az utánozásbeli tehetsége. Azonkívül birtokunkon, e nagyonis józan színezetű környezetben és rideg staffageban, kevés alkalma volt, tovább képeznie magát.

Igy heverték - igen különböző okokból - a mi tehetségeink. Csak igen ritkán történt meg, hogy mintegy testi szükséglet vett rajtam erőt, hogy ismét előszedjem hegedűmet a szekrényből s eljátszszam régi kedvencz darabjaim egyikét. Titokban cselekedtem ezt, az erdőnek valamely félreeső helyén. Mikor aztán szenvedélyemet kielégítettem és mint valami megrögzött bűnös tértem ismét haza, mind a kettőnknek nevetnünk kellett, ha nőm meglátott a hónom alatt hozott hegedűvel. Gyakran biztatgatott, hogy ne ügyeljek az ő gyöngeségére; hátha még ki is gyógyíthatom belőle. De nekem többet ért az ő tekintetének zavartalan derűje, mint a világ valamennyi szonátája.

Vagy nyolcz évig éltünk így, csaknem folyvást magunknak s csupán ritkán emlékeztettek kisebb kirándulások és a fővárosba tett látogatások arra, hogy kis fenyvesünkön túl is van még világ. Ekkor gyermekünk kanyaróba esett s ettől különféle utóbajai maradtak, különösen valami ingerlékenység a torokban, melynek elmulasztása végett az orvos mindjárt eleinte azt tanácsolta, hogy lágyabb levegőn tartózkodjunk vele.

Elhatároztuk hát, bár az aratás még javában folyt, hogy azonnal utrakelünk és elmenekülünk kis kedvesünkkel a genfi tóra, melyre nőm még abból az időből, mikor ott volt nevelőben, vágyakozva emlékezett vissza.

Vernexben, hol akkor az óriási hotelek még nem csufították el a szép partot, igen kedves házat találtunk, egészen kedvünkre valót, csupán tiz-tizenkét vendég számára berendezve, örökzöld kertnek a közepén, a legpompásabb kilátással a tóra és a déli part hegyeire. Az első emeleten telepedtünk meg két tágas szobában. A kisebbikben nőm hált a gyermekkel, a nagyobbik, melynek tágas erkélye volt, nappali szobául szolgált s éjjelre egy széles divánon itt vetettek nekem ágyat. Ugyanazt a lakást alattunk a földszinten egy angol pár foglalta le, mely az első napokban könyörtelen zongorázással nyugtalanított bennünket, de azután elutazott és olyan csendet hagyott maga után, hogy úgy találtuk volna magunkat e paradicsomban, mint az első emberpár, ha az elegáns kis ebédlőben való közös étkezés naponta kétszer arra nem emlékeztetett volna bennünket, hogy még félistenek is vannak mellettünk.

Mindjárt első este kedves nőmnek egy gyöngéd csele lepett meg. Amint kiraktam az ő és a gyermek nagy ládáját, melyet otthon maga tömött volt tele, a fenekén valami kemény tárgyra bukkantam, a mely csakhamar az én hegedűm tokjának bizonyult. Nyakába borultam, a mint láttam boldog mosolyát, hogy olyan okosan és alattomosan vitte ezt végbe.

- Ha én elhoztam a festékes ládámat, mondá, - a te hangszerednek sem volt szabad otthon maradnia. Száz helyet is tudok lenni a tó mellett és a montreuxi uton, a hol órákig elkontárkodhatom, míg te itt fenn a te félelmes szellemeidet idézgeted.

De másképp történt, semmint gyöngéd szándéka miatt való első meghatottságomban magam is gondoltam. Órákig el tudtam ülni az erkélyen, könyvvvel a kezemben, a melybe bele sem pillantottam, s csupán a magasztosan kedves képbe mélyedve el, mely elém tárult. Vagy pedig

elkísértem feleségemet és gyermekemet a sétáikra, s ha nőm a Montreux és Veytaux közt levő szakadékokban letelepedett, hogy lerajzoljon egy-egy pompás gesztenyefát vagy a fűgével és szőlővel befuttatott fehér házakat, melyek a lejtőkön virítanak: én leheveredtem melléje az árnyékba, csevegtem a gyermekkel, mely szemlátomást kezdett virulni és olyan elégedett és vágyakozás nélkül való voltam, hogy az a szultán, ki széles e világon hiába kerestette a boldog ember ingét, nálam végre rátalált volna az igazira.

Egy reggel egyedül hagytam őket elmenni, hogy néhány levéltartozásomat lerójják. Gyönyörű, csendes nap volt, egyetlen szellőcske sem fodrozta a tó tükrét. Az asztalt a nyitott erkélyajtó elé toltam és örültem a házban uralkodó mély nyugalomnak, midőn egyszerre, az alattam levő szobában, megszólalt az oly gyakran átkozott, végzetes zongora, még pedig olyan hangosan, hogy az alsó terrász-ajtónak is nyitva kellett lennie. Első bosszúságomban be akartam csukni legalább az én ajtómat; de alig hallgattam a zenét két perczig, midőn elbocsátottam a kilincset, sőt ki is léptem a küszöbön, hogy egyetlen hangot se veszítsek el.

Az a tiz ujj, mely lenn, a jól hangolt pianinón, a Bach-féle preludiumot játszotta, nem angol nőnek az ujjja volt. Tegnap késő este új vendégek érkeztek, - így beszélte a szobaleány, - egy francia ur meg egy hölgy, két egytestvér. Hogy most melyikök zongorázott, azt természetesen nem tudtam. De a hangok megütéséből, habár erős és határozott volt ott, a hol kellett, a nőre következtettem. Ritkán hallottam oly tökéletesen szép, tiszta s mintegy «megérett» játékot, mint ez; s mégis árnyéka sem volt benne az ugynevezett klasszikus tárgyilagosságnak, hanem igenis volt benne egyéni báj; mintha a zongorázó hangja is hozzácsendült volna, mintha meleg lehellet áramlott volna fel hozzám. A fejemet mertem volna rátenni, hogy barna nő és mégis az a szürke szeme van, melyet a spanyolok «zöld szem»-nek neveznek.

Tudom, hogy ez badarság, de nem az egyetlen, a melyben ön vétkesnek fog találni, és a melynek nem kevésbé volt hatalma fölöttem, habár a józanész föllázadt is ellene.

Tudja ön, hogy Gounod ehhez a preludiumhoz hegedü-szólamot is irt. A puristák és Bach-imádók semmit sem akarnak róla tudni. De olyan behizelgő zengésű, hogy minden hegedü-játszó könyv nélkül tudja. Hamarosan előszedtem hát a hangszeremet, felhangoltam úgy a hogy, és ráhuztam. És most elkezdődött a csodálatos duett két emeleten, oly nyugalommal és szabatosséggal, mintha a legszebben össze lett volna tanulva. A legcsekélyebb ingadozás sem fordult elő; a hegedűm sohasem szólt szebben és a pianino olyan teljes és lágy hangokat adott, mintha egy éjszaka a leghatalmasabb hangverseny-zongorává változott volna át.

Mikor elvégeztük, szünet következett, mely alatt némi szívdobogással vártam, ha vajon más-nemű, nemcsak zenei, közeledés is fog-e tetszeni, kiléptem az erkélyre, abban a reményben, hogy a zongorázó is mutatni fogja magát a terrászon. De egy újabb darab, a melyet elkezdett, ismét bevont a szobába. Most egy Chopin-féle impromptut játszott, a melyet jól ismertem. Mert éppen a mióta magam nem igen játszottam, roppant sok zenét olvastam össze és emlékező képességem nagyon gyakorlott volt. Ismét fogtam hát a vonót s kitaláltam magamnak valami diskkrét kíséretet ahhoz a kissé barokk, de mélyen szenvedélyes zenei vallomáshoz. Azután Schumanntól következett valami, és aztán így tovább *in infinitum*. Ugy hiszem, hogy egyhuzamban három óra hosszat játszottunk. Mikor a feleségem végre hazajött - a villás-reggeli ideje volt - kihevültnek, izzadságban uszónak talált.

Éppen hallotta még az utolsó ütemeit egy Beethoven-féle szonátának, melynek egyszerűen a felsőhangját húztam el.

- Micsoda duettet rendeztél te be magadnak? - kérde mosolyogva, és jóízűen nevetett, mikor hallotta, hogy játszó-társamat épp oly kevésbé ismerem, mint ő. - Annál jobb! mondá. - Így hát mégsem hiába hoztam el a hegedűt, s ha én órákig teszek gesztenyefa-tanulmányokat, legalább téged is jól ellátva tudlak.

Kísérletet tettem, hogy valami tréfásat mondjak. De szerencsétlenül ütött ki. A zene csodálatosan fölízgatott, és habár sohasem hittem a sejtelmekben, mégsem tudtam szabadulni attól az előérettől, hogy itt valami szokatlannak, vészesnek kell történnie.

Legjobban szerettem volna elmaradni a déjeunerről, de ezt a gyermekes érzést mégis rösteltem. Az is igaz, hogy a zongorázó ismeretségétől való félelmem fölösleges volt. Nem jelent meg az asztalnál, csupán testvére jött el, sugár, komoly fiatal franczia, kinek haja és arczsine első tekintetre elárulta a délszaki származást. Később csakugyan megtudtuk, hogy Arles a hazája. De az atyja elsassi ember volt, régi német családból való kereskedő, kit üzleti összeköttetések vezettek el a szép asszonyok ama városába, hogy a legszebb leányok egyikénél hagyja a szívét. Utóbb meglepedett ott s nagy bankházat alapított, úgy hogy fiának, kinek diplomáciai pályára volt kedve, könnyen nyílt meg erre az útja. A szülők nem rég haltak meg, fiuk még most is gyászt viselt értök, de különben is korához képest nagyon zárkózottnak és titkos bánattól nyomasztottnak látszott, úgy hogy a köszönsnek néhány udvarias szavánál többre nem mehettünk vele.

Testvére, ki után nőm azonnal kérdezősködött, még fáradt volt az uttól, és nyilván a zenétől is - tévé hozzá, rám pillantva. - Az orvos határozottan eltiltotta, de ő nem tud róla letenni.

Az idegenek könyvébe, melyet étkezés után odavittek neki, egyszerű polgári nevet irt be, alája pedig a testvére nevét, mely grófi czímmel volt egybekötve.

Tehát férjes asszony, s talán a férjével is meg fogunk ismerkedni. Nem tudom, miért esett ez nekem kellemetlenül, holott pedig magát a nőt még nem is láttam.

Különös feszültséggel vártam az estét. Mikor az ebédlőbe beléptünk, a testvérpár már ott ült éppen szemközt a mi helyünkkel. De én egy pillanatig sem voltam meglepve. A fiatal asszony éppen olyan volt, a milyennek elgondoltam: szép, sötét haj, kissé göndör, és hátul vastag csomóba kötve, nem szabályos alkatu arc, de bájos a maga elefántcsont-színével és szép fogaival, és valóban: szürke szem, melynek szivárvány-hártyája sötét gyűrűbe volt foglalva s melyben könnyed arany-fény cikázott; szemöldöke finom, egészen fekete - egészen úgy, a mint zongorázása után már megálmodtam.

Ő is kevészavu volt és ha beszélt, csakis nőmhöz intézte a szót. Nem volt előttem új jelenség, hogy nőm előtt még a legzárkózottabb s legtartózkodóbb szívek is pillanat alatt megnyíltak.

Mikor étkezés után kimentünk a kis kertbe, mely fölött a csillagok tündököltek, a két asszony nem sokára élénk beszélgetésbe merülve ült egymás mellett. Nem lehetett volna kedvesebbet látni, mint ezt az oly egyenlőtlen párt, mely azonban az alak és tartás bájánál és nemességénél fogva teljesen összeillőnek látszott. Termetre is egyformák voltak, csak hogy az én feleségem valamivel teltebbnek és derekabbnak látszott, míg amaz csaknem leányosan karcsu volt mellette, de nyaka és karjai - a mint utóbb könnyebb ruhában láttam - befejezett szépségűek igen hasonlóan az arab nők képeihez, melyeket egy barátom tanulmány-rajzai közt láttam.

Testvére a szobájába tért, s én egyedül, szivarozgatva járkáltam a terrász alacsony párkánya mellett, merengve pillantottam a tó csillámló tükrére, s olykor a nők beszélgetéséből egy-egy kiszakított hang repült át hozzám. Gyermekünk azalatt nyugodtan szendergett ott fenn. Minden este lefektették, mielőtt mi lementünk az ebédlőbe.

- Nagyon kedves teremtés, mondá nőm, mikor azután magunk voltunk a szobánkban, - de még boldogtalanabb, mint a milyen szép és szeretetreméltó. Már két év óta nem él a férjével, a ki *mauvais sujet*, kártyás, tékozló, és az ő egész hozományát elpazarolta. Az asszony, mikor belátta, hogy méltatlanhoz adta magát, vissza akart térni a szüleihez. Képzelheted már most, hogy anyja halála, ki szeretett férjét nem élhette túl sokáig, mennyivel súlyosabb csapás volt reá, mint sok, bármilyen jó leányra, a ki azonban vigasztalást talál a férjében. Most a testvérbátyjánál él, ki azonban, jóllehet isteniti, mégsem tarthatja örökké magánál. Akkor aztán egészen egyedül és magára hagyatott lesz, s mivel mint katolikus nő, nem rázhatja le magáról azt a szerencsétlen bilincset, a mely leköti, reménytelen jövőnek néz elibe. Mindezt, minthogy a gyászruhája miatt élénk részvétet tanusítottam iránta, sorra elbeszélte nekem, de minden érzélgősség nélkül, az erős lelkek nyugodtságával. Csak mikor arról beszélt, hogy a gróf néha fölkeresi, hogy pénzt zsaroljon tőle, habár vagyonára semminemű igénye nem lehet többé, reszketett a hangja - oly nagy utálatot kelt benne annak a nyomorultnak csak a pusztá gondolata is. Egészségét mindezek az izgalmak megviselték. Megígértem neki, hogy ápolni és kényeztetni fogom, mint édes testvéremet, s hallanod kellett volna, milyen kedvesen hangzott az, mikor az első kis nevetést csaltam ki belőle. Szegény asszonyka! Csak most örülök igazán, hogy a hegedűd velünk jött; a játékod mindjárt az első vonóhúzás után olyan rokonszenvesnek tetszett neki.

Nem győzött eleget beszélni az ő új barátnéjáról. Ingerkedtem vele, hogy szokása ellenére olyan hamar meghódította magát.

- Csak magadra vigyázz! - mondá nevetve. - Én nem értek ugyan a zene nyelvén, de tudom, hogy azon még bensőbb titkokat is meg lehet gyónni, mint a milyeneket mi ma szóval mondtunk el egymásnak.

- A mig erős padozat van köztünk, nincs veszedelem, vetém oda tréfásan.

De nagyon jól tudtam már az első estén, hogy azokkal a veszedelmes szürke szemekkel nem lehetett tréfálni.

Sokáig nem tudtam el sem aludni. A prelodium szólama folyvást a fülembbe csengett. Éjfél tájban fölkeltem egyszer, átmentem halkan a szomszéd szobába és az éjjeli lámpácska világánál elnézegettem nőm és gyermekünk szeretett arcát. Ez hatott, s csöndes, álmodás nélkül való éjszakám volt. De első gondolatom, mikor fölébredtem, ismét - a veszély volt!

Meg fogja érteni, hogy miért vettem a dolgot ilyen nehezen, ha megmondom önnek, hogy egyike vagyok azoknak, a kiknél minden benső eldöntés pillanat alatt megy végbe, minden habozás és ingadozás nélkül, egy természeti törvény csöndes erőszakosságával. Sok tekintetben előnyös, ha az ember mindig azonnal tudja, hogy hányadán van magával, s ha nem kell a lelkével vagy a szívével sokáig tárgyalgatnia. Mint mikor egy várparancsnok soha nem is jut abba a helyzetbe, hogy haditanácsot kelljen tartania, mert az ostromlók túlnyomó ereje nagyönis kétségtelen. És mégis néha minden meg van nyerve, ha időt nyerhetünk, s a fölmentő sereg, ha már utban van is, későn érkezik, ha nagyönis hamar megadjuk magunkat kegyelemre.

Igy nekem is jobb lett volna akkor reggel és okosabban cselekedtem volna, ha a dolgot nem tekintettem volna kikerülhetetlen végzetnek. A tünetek, igaz, teljesen ugyanazok voltak, mint akkor, mikor a nőmbe olyan hirtelen beleszerettem életre-halálra. De a helyzet mégis egészen más volt. Feleségéstől, gyermekestől, és nyolcz évvel idősebb korban - vallja meg, hogy megbocsáthatatlannak tartja, ha az ember így védtelenül átengedi magát egy szenvedélyes érzelemnek, a helyett hogy kézzel-lábbal védekeznék ellene és segítségére hívná a háznak és tüzhelyének valamennyi jó szellemét.

De a különös az volt, hogy ahhoz, a mit eddig kizáróan és mindennek fölött szerettem, az új szenvedély által pillanatnyira sem lettem hűtelen, egy lehelletnyivel sem gondoltam hidegebben a nőmre, s nem kívántam távollétét, hogy egyedül csak az a másik arc legyen a szemem előtt. Ugy tetszett, mintha szívem kamráinak egyike eddigelé üresen állt s most lakója akadt volna, de közte és a szomszéd-kamra közt nyitva volt az ajtó, s a két lakó a legszebben megfért egymással, sőt olykor át is lépték a küszöböt, hogy meglátogassák egymást.

Enyelgő képzelődésnek tetszhetik ez ön előtt. Pedig csak szegényes kísérlet, hogy megmagyarázzam önnek azt a szerfölött csodálatos állapotot, a melyben voltam, s a melylyel nem voltam mindjárt olyan teljesen tisztában, mint most, mert eleinte magamnak is úgy tetszett, mintha ez árulás volna drága hitvesem ellen, és keserű szemrehányásokat tettem magamnak miatta. De csakhamar ismét megnyugtattam magamat, hogy hiszen semmit sem vontam meg tőle bensőmnnek eme különös megosztottsága által, sőt hogy iránta való tiszta és erős szenvedelmem csak új táplálékot nyert benső életemnek e fokozottsága által.

Mindezt csak önnek mondom. Százan meg százan csak önámitásnak vagy beteges képzelgésnek neveznék. Az emberi szív tudománya, bármilyen öreg is már a világ, még a pólyában van, és a legtöbben holtig sem jutnak túl az ábécén, bármilyen tapasztaltaknak higyjék is magokat.

Nekem magamnak, mint mondtam, új volt ez állapot, és némi időre volt szükségem, hogy meg tudjam érteni és magamnak megbocsátani.

Akkor délelőtt ismét otthon maradtam - hiszen tegnap az összes leveleim közül egyet sem irtam meg.

- Nem akarom háborgatni a duettet! mondá nőm mosolyogva, mikor a leánykával elment.

De én hozzá sem nyultam a hegedűhöz, jóllehet lenn, a zongora mintegy felszólított reá. De az is igaz, hogy a toll is megmártatlan maradt. Mozdulatlanul hevertem az erkélyen és hallgatóztam. Még varázsosabban hangzott most, mint tegnap. Igaz, hogy most már az arc is világos körvonalakban volt előttem, szép halvány színével, melyet semmi indulat-változás sem másított meg, a telt ajkakkal, melyek, mosoly nélkül, mindig nyitva voltak kissé, meg a keskeny halvány kezek. Olykor aztán úgy tetszett, mintha nőm odaállana a zongorázó háta mögé s a vállán keresztül nézné a hangjegyeket. Én pedig összehasonlítottam őket; nem tudtam, hogy melyik a bájosabb; olyan jól megfértetek egymás mellett is, mint a szivemben.

Mikor aztán nőm hazajött - igen szellemes tanulmányt hozott magával, a gyermeknek pedig tele volt a keze őszi virággal - csodálkozással hallotta, hogy pihenni hagytam a hegedűt. Azt ajánlotta, hogy rendszeres együttjátszást rendezek a grófnéval; ellene vetettem, hogy a pianino abban a szobában van, a melyben a grófné lakik és hál, és arra nem tudnám magamat elhatározni, hogy kísérem, ha a közös szalonban álló hitvány zongorán játszanék. Asztalnál is volt még erről szó, de a grófné maga sem állott rá, s így aztán nem is érintettük többé a dolgot, kivált mert bátyjának, ki a zenét testvére egészségére ártalmasnak tartotta, nem volt kedvére.

Általában úgy látszott, hogy nem igen fogunk közelebb jutni egymáshoz, tudniillik én meg a szép veszedelem. Ha valami társalgást kezdtem vele, a beszélgetés mindjárt elakadt, s ő alig szólított meg egyszer is, ha éppen szükség nem volt reá. Közös sétáinkban a feleségem karjába akaszkodott s előrement vele, én a bátyjával utánok, a gyermek pedig egyik pártól a másikhoz szökdösött s csakhamar bizalmasan csüggött a csendes idegen hölgyön, ki nagyon nyájásnak mutatkozott iránta. Olykor négyesben csevegtünk, a midőn nőm az ő kedves derűségével csillogott. Rábeszélte a grófnét, hogy csak kockáztassa meg bátran azt a törött németiséget, melyet egy öreg elsassi dajkától tanult. Ez aztán a legvidámabb tréfákra és incselkedésekre adott alkalmat, melyek a komoly fiatal embert is felvidították kissé. Szorgalmasan

dolgozott egy statisztikai munkán, melynek révén állást remélt elérni a minisztériumban. Egyébként a legkellemesebb társalgó volt, nőnek tisztességgel udvarolt, leánykámnak gyümölcsöt és nyalánkságot ajándékozgatott s kis terjedelmű, csengő hangon énekelt provencei népdalokat - ez volt a zenei élvezetnek egyetlen neme, a melyhez érzéke és tehetsége vala.

Sajnálattal értesültünk is hát egyszer arról, hogy főnökének egy távirata váratlanul elszólította körünkből. Még aznap el kellett utaznia, de arról hallani sem akart, hogy testvére vele menjen. Megkért bennünket, beszéljük rá mi is, hogy folytassa még a csendes életet e pompás levegőn és környezetben, minthogy az első hét szemlátomást javára vált, jobba tette az álmát és enyhítette erős migrainejét, a melyben olykor szenvedett.

Nőm gyöngéden ölelte meg barátnéját és kijelentette, hogy semmi esetre sem bocsátja ki még most az ápolása alól. Hiszen fogadott vele, hogy nem lesz lehetetlen egy kis pirosságot csalni azokra a bársonyos orczákra és legalább is négy hétig minden ügyességét elő akarja szedni, hogy fogadását megnyerje. A kis lány is nyakába akaszkodott a grófnénak és azt mondta, hogy el fogja felejtetni a szép francia beszédjét, ha Lucile néni elmegy.

Én egy szót sem szoltam s rá sem mertem nézni. De mikor rövidesen azt mondta: *«Eh bien! Je reste!»* úgy éreztem, mintha valami kéz, mely a torkomat szorongatta, egyszerre eleresztette volna.

Megigértem a bátyjának, hogy lelkiismeretesen fogom betölteni a helyét, és bármennyire megszerettem is, mégis bizonyos megkönnyebbültséggel láttam elutazni, mintha eddig köztem és testvére közt állt volna és most szabadon hagyta volna számomra a tért.

De azért elutazása legkevesebbet sem változtatott. Az igaz, hogy szobája szabad lett s a grófné most ebbe vitette át az ágyát, hogy a másikat, melyben a zongora állott, nappali szobának rendezze be. Olykor meg is látogattuk ott és ő is feljárt hozzánk, de duetről szó sem volt. Sőt ő is, úgy látszott, mintha elvesztette volna a játékhoz való kedvét és kitartását. Hallottam ugyan olykor, hogy kinyitotta a zongorát s belekezdett egyik-másik, előttem ismeretes darabnak a játszásába. De a közepén abban hagyta, gyakran bántó disszonanciával, mintha bosszus hangulatban lett volna, a mely különben teljességgel nem látszott meg rajta. Azt lehetett volna hinni: csak azért kezd bele, hogy az én hegedűmet kíséretre szólítsa, s minthogy ez nem sikerült, egyszerre magának is elment a kedve. Néhányszor csakugyan elcsábítottam magamat. De a játék olyan lázas izgatottságba ejtett, hogy most már én hagytam félben valamely tételnek a közepén s utólag valami ügyetlen kifogással mentegetőztem, a melyben ő nem igen látszott hinni.

Valósággal pedig úgy volt a dolog, mint az én okos feleségem mondta volt: jól tudtam, hogy mennyit lehet a zene által meggyónni és visszariadtam attól a büntől, hogy eláruljam ez idegen nőnek, hogy szivem felét nála felejtettem.

Tekintetemre és szavaimra jobban tudtam vigyázni. Alig is voltam vele valamikor pár pillanatnál tovább egyedül, minthogy ő sokat tartózkodott szobájában vagy az előtte való terráson, esteli sétáinkban pedig sohasem távozott a feleségem mellől, úgy hogy én, a gyermeket vezetve, gyakran messzire elmaradtam a két asszony mögött s váltig forgattam a fejemben különös sorsomat, a nélkül, hogy az egész uton egyetlen szót is intéztem volna a grófnéhoz.

Az esték már hosszabbodtak. A közös társalgó-teremben soha sem éreztük magunkat kellemesen. Így aztán az estebéd után hol az ő lakásán, hol a mienken ültünk össze, az asszonyok kézi munkával, beszélgetve vagy olvasgatva, míg én az erkélyen szivaroztam vagy olykor felolvastam nekik valamit, mert a grófné szerette hallgatni, ha német verseket olvastam. Nőm lerajzolta őt a legkülönbébb állásokban. Egy merengő profil, féloldalt hajtott fejjel, különösen jól sikerült, s én nem győztem eleget nézegetni. Most is tudom még, hogy ez ülések

egyikén mint érintettem meg legelőször a haját, mert eddigelé még az ujja hegyét sem éreztem a kezemben. Mintha villamos áradat futott volna végig minden idegemen. Sajátságos illat volt körülte, valami finom párisi illatszeré, a melyet rendszeren használt. Sokáig megéreztem utána, ha valahol tartózkodott, például a heverőszékemen ült-e, vagy a szalonban a könyves-szekrény előtt állott.

Egy este, mikor éppen arra készültünk, hogy lefekvés előtt még fölnézünk hozzá egy órai beszélgetésre, egyszerre kinyilik az ajtónk, s ő mint a megtestesült rémület rohan be a szobába, elreteszezi az ajtót, leroskad a legközelebbi székre és könyárra fakad, úgy hogy jó sokáig nem tudott szólni sem. Megijedtünk miatta, körülvettük s nőmnek végre sikerült őt annyira lecsillapítani, hogy valahogyan elmondhatta, mi történt.

Valaki kopogtatás nélkül lépett be hozzá, s mikor ő odanézett, a jövevény már a szoba közepén állott - a férje volt. Udvariasan köszönt, hogyléte felől kérdezősködött, és minthogy ő nem birt szólni, letelepedett a divánra és úgy tett, mintha itthon volna. De ő, bár férje csöndesen beszélt és szerény magaviseletet tanusított, mégis észrevette, hogy visszafojtott izgatottság rezeg benne, csakhogy ijedtében nem tudott tisztába jönni azzal, ha vajon a bor vagy valami más ok teszi tekintetét bizonytalanná s hangját nehézkesé és nyerssé. Azután a férj egykedvű hangon elkezdte, hogy azonnal közli vele látogatása okát: egy genfi játékbarlangban tisztára kifosztották s ő *sans le sou* maradt. A gőzhajót idáig egy jó barátja fizette meg érte. Nem is kíván hát egyebet, mint segédeszközt arra, hogy kiránthassa magát a *guignon*jából, no meg vendégszeretetet ma éjszakára. Jó lesz neki ez a diván is.

Erre ő odaadta neki azt, a mit e pillanatban nélkülözhetett, egy nem éppen jelentéktelen összeget, de egyuttal felszólította, hogy tüstént távozzék.

Talán vár még valakit? Ő számolni fog a körülményekkel és nem lesz alkalmatlan.

Azzal meg akarta fogni a kezét és olyan mosolylyal nézett reá, hogy borzadásában meghült benne a vér. És minthogy férje erősen el látszott határozva lenni arra, hogy nem tágit, ő kijött, azt mondva, hogy intézkednie kell éjszakára. Kérve kér bennünket, legyünk segítségére és oltalmazzuk meg e semmirevaló ellen.

Én egy pillantást váltottam nőmmel, ki a szegény szép teremtet, minthogy ismét sirva fakadt, az ölébe vette, mint a beteg gyermeket, s két karját ráfonta reszkető testére. Én hát kimentem s lerothantam a lépcsőn.

A gróf a diván puha sarkában éppen szelid álomnak készült magát átengedni, úgy hogy belépésemet meg sem hallotta. Módomban volt hát jól megnézni a végzetes arcot, mely azt a bántó petyhüdséget mutatta, a milyen a hosszas izgalom után éppen a játékosokon szokott mutatkozni. Az ajka fakó volt, szeme és orrczimpája kivörösödve. Egyébként példányképe volt a *bel homme*nak, a ki korán tönkretette magát, s kifogástalan öltözetet viselt.

Mikor végre eszébe jutott, hogy hol van s hogy idegen ember áll előtte, a legnagyobb nyugalommal kelt föl s kérdezte, hogy mit kívánok.

Csupán a neje kívánságát kell vele közölnöm: hogy haladéktalanul és minden további feltűnés nélkül hagyja el ezt a szobát és a házat.

És ha neki nem tetszik?

Akkor a grófné élni fog házijogával.

Hidegvérű dölyfösséggel nézett rám, mely nekem még e kinos pillanatban is mulatságosnak tetszett.

Hogy én a hotel hetese vagyok-e? kérdé, mialatt lorgnont csiptetett a jobb szemébe.

Hogy a grófné miként kért föl éppen engem erre a lovagi szolgálatra, ahhoz neki semmi köze, felelém. Ez s e szám alatt lakom és holnap rendelkezésére állok bárminő felvilágosítással, a melyet netalán kívánna. Mára egyszerűen csak az utasításomhoz tartom magamat, és remélem az ő érdekében, hogy kerülni fog minden szükségtelen hosszadalmasságot.

Gondolkozott egy pillanatig, hol engem nézegetve szemtelen, üvegesedett mosolyával, hol pedig a lakásban iparkodva tájékozódni. Végre fogta a kalapját, mormolt néhány érthetetlen szót, mialatt szivart vett elő és rágyújtott az asztalon álló karos gyertyatartón; azután egész udvariassággal hajtotta meg magát előttem, és csak annyit mondva: «Tehát holnap!» kiment a szobából.

Én rögtön bezártam a nyitott erkély-ajtót meg az alacsony ablakot, jól elrekeszelve a fatáblákat. Azután ismét fölmentem, hogy megjelentsem küldetésem gyors sikerét, de természetesen nem említve a bucsuszót. A két asszony egymás mellett ült a kanapén, a grófné mereven és némán, előbbi megrázkódásának ideges utórezdüléseivel, melyek csak akkor szüntek meg, mikor nőm, ki homeopathiával is foglalkozott, beadott neki néhányat a maga csodacseppjeiből.

Elővettem azt a könyvet, a melyet tegnap olvastunk, és folytattam a felolvasást. De hármónk közül egyik sem értett egy szót sem abból, a mit olvastam.

Igy lett tiz óra. A grófné fölállott, megölelte nőmet s velem lekisértette magát a lépcsőn, mert attól rettegett, hogy férje mégis módot talált arra, hogy szobájába belopózzék.

- A mint látja, tiszta a levegő! - mondtam mosolyogva, miután a két szobában körülnéztem. - Nyugodtan alhatik.

- Nyugodtan! – ismétlé, mialatt sugár termetén ismét borzongás futott végig. - Nyugodtan! De milyen áron!

És egészen hozzám lépve, hozzátevén:

- Ön kihivta! Oh bizonyos, mert különben nem ment volna el olyan hamar! És most... én szerencsétlen... én miattam...

Tőlem telhetőleg iparkodtam csillapítani s megigértem neki, hogy az ő hire nélkül semmit sem fogok tenni. De egyre növekvő aggodalommal monda:

- Gondoljon a feleségére! A leányára! Oh istenem, ha én lennék oka...

Megfogtam a kezét s ő szenvedélyes megrendüléssel borult a mellemre. Átölelve tartottam, mintha csak álmodnám, és reszketni éreztem karomban nyulánk termetét, de még csak a haját sem érintettem ajkammal. E pillanatban minden vágyakozást kioltott bennem a fenyegetett fiatal élet iránt való mély részvét.

Lefejtettem róla karjaimat, s még egy derült «jó éjszakát»-kivánással visszatértem enyéimhez.

Nőmet is meg kellett nyugtatnom. Ő is attól félt, hogy következményei lesznek az összetűzésnek. Én nem hittem. Tudtam, hogy a megrögzött játékosokban minden más ösztön, még a rendjökbeli becsületérzés is, teljesen eltompul. És igazam volt.

Egész nap otthon maradtam. Sem ő maga nem jött el, sem üzenetet nem küldött. A grófné fölmenekült hozzánk, mert lenn folytonosan aggódott a megrohanás miatt. A két asszony künn ült az erkélyen, himzéssel elfoglalva s látszólag egészen közönyös társalgást folytatva, de csak azért, hogy engem folyvást szemmel tartsanak. De arról, a mi mindnyájunkat foglalkoztatott, egyetlen szót sem szólt senki. Mikor a nap minden vérontás nélkül mult el, nőm lekisért

barátnéját a lakásába, s éjszakára nála is maradt. Másnap hallottuk, hogy a gróf már ismét Genfben van, a honnan nemsokára valami rajnai hazard-fürdőre párolgott el.

Felfoghatja ön, hogy ez az intermezzo még közelebb fűzött bennünket egymáshoz. Csaknem egész nap együtt voltunk, és csodáltam néha, hogy nőm, ki pedig minden gondolatomat tudni szokta, még mielőtt magam is egészen tisztában lettem volna velök, mily gyanutlanul hagyta folyni ezt a tüzzel való játszást, sőt még elő is segítette. Attól sem óvakodott, hogy négyszem közt hagyjon bennünket, csakhogy nekem ezzel nem tett szivességet. Ilyenkor legtöbbször makacs hallgatagságba zárkóztam, melyet minden idegen ember a legnagyobb udvariatlanságnak nézett volna; sőt még azt a boldogságot is megtagadtam magamtól, hogy ránézzek, hanem úgy tettem, mintha bosszus, szórakozott, nagyonis elfoglalt volnék, s ő mindezt nem találta feltűnőnek.

Az ő természete is, mely eleinte egyenletes volt, szelid, nemes bánatosság, váltakozó lett s minden pillanatban más-más volt. De ezt csak a feleségemmel érezte, ki aztán nyájasan korholta érte, vagy pedig a sorsa ellen való szilaj felpattanást testvéri jóssággal és türelemmel csillapította.

Ha magunk voltunk, nem beszéltünk már róla. De néha nőmnek egy-egy sajátságosan kérdő pillantásával találkoztam, ha véletlenül föltekintettem a könyvemből, mint a hogy az orvos figyeli a nagy beteget, kinek az ágya mellett virraszt.

Beteg is voltam, de még nem olyan nagyon, hogy orvosságot ne kerestem volna, hanem egyre kevésbé reméltem, hogy találni fogok.

A zene, a melyhez folyamodtam, hogy kissé kitomboljam magamat, csak olajat öntött a tüzre. Ha így egy órahosszat elábrándoztam, alant rákezdte a zongora a felelgetést, úgy hogy nem párbeszéd vagy duett volt ez, hanem hosszas monológokban való tárgyalgatás. Csak két délelőtt engedtem át magamat ennek a veszedelmes üdítőnek, mely mámorral végződött. Azután kísérletet tettem a hosszas távolléttel s kirándulást tettem a hegyekbe, mely egy éjszakáig tartott távol. Ekkor tapasztaltam igazán magamban azt, a mit már az elején mondtam önnek: az új szenvedély nem volt erősebb, mint a régi, csak egyenlően erős volt vele. Egyenlően sovárogtam mind a két szeretett lény után, sőt el sem tudtam őket gondolataimban egymástól választani, s mikor viszontláttam őket, kétszer volt szívdobogásom.

De még nem voltam annyira a filozófiámban, hogy ezt úgy vettem volna, mint valami egészen rendbenvalót, a mi észszerű, mert megvan, helytelen, mert beleütközik társadalmunk erkölcsébe, de éppen nem erkölcstelen, mert senkinek sem ártott és önmagamban sem okozott meghasonlást, mert csak most töltötte el bensőmet egészen. Nem, akkor mégis úgy találtam, hogy nagy szerencsétlenség és bűn lehet, ha szeretett nőm boldogságát és nyugalma aláássa. Szünetlenül azon töprenkedtem hát, hogyan vonhatnám ki magamat e hatalom alól, még azon az áron is, ha szívemnek a felét el kellene ölnöm és örökre elfojtanom.

Igy éltünk tovább még vagy két hétig a grófné bátyjának elutazása után; minden nap valami újat hozott, hajón való kirándulást, sétát a legközelebbi helységekre - az asszonyok mindig elől menve, én pedig a gyermekkel hátul maradva. Egy délután összejöttünk lenn a kertben a kikötő-helyen, mert Chillonba szándékoztunk csónakázni. Én voltam az első, mert a csónakot, lentebb Vernexben béreltem ki egy hajóstól, ki legnagyobb fiát, egy vaskos tizenéves fiút, adta velem evezősnek. Csakhamar azután lejött a grófné, fekete barége-ruhában, melynek finom szövédéjén átféhrlettek gyenge vállai és karjai, hajában egy szál gránát virággal, szalmakalapját a karjára akasztva. Sohasem láttam ilyen szépnek, és soha ilyen halványnak.

- Ön beteg, - mondtam. - Szenved a hőségtől.

- Mit tesz az? - viszonzá. - Még sokkal jobban szenvedek az élettől. Hol van a felesége?

Feleségem éppen akkor jött oda, mikor barátnéját a csónakba segitettem, de a gyermek nélkül jött.

- Nem egészen jól van. Fejfájásról panaszkodik. Meg az idő is bizonytalan.

Rögtön felálltunk, hogy kiszálljunk. De nőm erről semmit sem akart tudni. - Veszedelemnek és aggodalomnak árnyéka sincs; hiszen tudhatom, hogy kedvesünk milyen hamar szokott rosszul lenni és megint megjavulni; ő majd melléje ül, felolvas neki valamit, s nekünk szerencsés utat kíván.

Azzal ismét eltávozott, miután lábával eltolta a csónakot, s habár kettőnknek, a mint a hullámokra kisiklottunk, ez a kényszerű tête-à-tête nem volt valami igen mulatságos, egyikünknek sem volt meg az a gyors elhatározottsága, hogy megvallotta volna s visszafordult volna a part felé.

- Megfogtam a másik evező-párt és oly erővel indítottam el a csónakot, mintha versenyről volna szó - csak, hogy beszélnem se kelljen. Ő szemközt ül velem, egészen közel, de én csak piczi lábait láttam, meg ruhája egy részét, mert szememet makacsul lesütve tartottam. Ő egyszerre elkezdett a feleségemről beszélni, szenvedélyes szerelmi vallomást téve előttem reá vonatkozólag. Előbb a jóságáról, szíve melegségéről, finom eszességéről, gyors és erős akaratáról beszélt, minden szava találó volt, s valóságos arczképet festett a belsejéről. Azután a külsejét írta le, vonásról vonásra, a szerelmesek eszményítő alaposságával, s miután én sokáig csak a hallgató szerepét játszhattam, azt kérde, hogyan ismerkedtem meg vele, hogyan viselte magát akkor. Beszéltem hát neki arról az időről, s mialatt emlékezetembe idéztem mindent, mély boldogsággal és hálával éreztem, hogy semmi sem változott, hogy jó csillagom még jobban bevált, semmint hihettem, s hogy még ez a nő sem változtathat rajta, a ki most szemközt ül velem. Francziául beszélgettünk. Csaknem kicsuszott számból e szó: *Rien n'est changé; il n'ya qu'un amour de plus.*

De erőt vettem magamon, csak egy kissé emelkedtem fel ültömből, kezét nyujtottam neki és azt mondtam:

- Köszönöm, hogy ennyire ismeri és szereti őt.

Keze úgy nyugodott a kezemben, mint egy holt kéz.

Nem mertünk messzire kievezni a tóra, mely már forrongani kezdett. Hiszen tudja ön, milyen gyorsan csap át a legmélyebb nyugodtságból a legvadabb háborgásba, s a savoyai hegyek fölött sötét felleg-szörnyeteg gomolygott, melyre evezősünk olykor szakértő pillantásokat vetett. Mikor tehát ahhoz a sziklához értünk, a melyen Chillon vára áll, s az első viharhullámokat láttuk keskeny ezüst-tarajaikkal megtörni a parton: azt ajánlottam, hogy gyalog térjünk vissza. Ő olyan tekintettel nézett rám, a mely egyszerre félelmesen idegen lénynyé tette előttem, de a melynek még nagyobb hatalma volt rajtam, mint rendes, szelid és önmegadó nézésén.

- Fél a vihartól?

- Magamért nem, - viszonzám. - Én úgy tudok uszni, mint a hal. De kötelességem, hogy önt épségben szállítsam partra.

- Feloldom a miattam való gond alól. A kinek szenvednie kell, az meg nem hal. Jöjjön! Fordítsa meg a csónakot!

- Nos hát, mondtam, - *vogue la galère!*...

És neki indultunk a hosszú, hánykódó hullámoknak, míg felettünk egyre sötétebb lett a levegő s csak a montreuxi házak néztek le ránk ríktó napfényben. Tulnan a sziklacsucok fölött halkan dörgött az ég, de egy csöpp sem esett. A mint eveztünk, célunkat egy jó félóra alatt elérhettük. Egyikünk sem szólott. Ő félig arczára huzta a fátyolát, úgy hogy csak halvány száját láthattam, mely kissé nyitva volt s meg-megrándult, inkább megvetően, semmint fájdalomasan. Egyszerre fölállott, átlépett a kis padon s odament a kormányvezőnél ülő fiuhoz.

- Mit akar? - kiáltám.

- Semmi rosszat. Csak föl akarom kissé váltani a kormányost. Nagyon jól értek hozzá.

Mielőtt közbeléphettem volna, már kivette a fiu kezéből a kormányt s elfoglalta a helyét. Kezdem magamat nem jól érezni; hangja olyan különös volt. De csak hagytam, hogy időt ne veszítsünk és megkettőztettem erőfeszitésemet. Rövid idő múlva észrevettem, hogy a csónaknak más irányt adott, mely a háborgó tó közepe felé sodort bennünket. De a gyöngéd karokban annyi erő volt, hogy hamarjában nem működhettem ellene, a mit legjobban szerettem volna hallgatagon megtenni. Ebből egyuttal fölismertem azt is, hogy szándékosan cselekszik így.

- Hibásan kormányoz! - kiálték át hozzá. - Az égre kérem, adja vissza a kormányt a fiunak. Hiszen így belejutunk a vihar közepébe.

- Gondolja? - viszonzá ő halkan. - Azt hittem, ön nem fél tőle? Nézze csak e szép hullámokat. Nem bántanak ezek, sokkal lágyabban fogadnak karjaikba, mint az emberek. Nézze csak, nézze! Nem vidám dolog ez?

Magas hullám csapott most ránk, úgy hogy bőrig áztunk tőle, s a fekete hegyfalon lecsikázott az első erős villám.

Nem akartam elereszteni az evezőket, hanem megparancsoltam a fiunak, hogy üljön vissza a helyére. Az vállat vont s a grófnéra mutatott, ki semmivel sem törődve, a mi körölte történt, merően nézett a távolba. Olyan messzire jutottunk már el a parttól, hogy a vihar szürke félhomályában alig láthattuk már a házakat.

Végét kellett szakítanom. Fölállottam, intettem a fiunak, hogy fogja kézbe az evezőimet s tántorogva mentem át a csónak tulsó végébe. Szeme a fátyolon keresztül erős, fenyegető pillantással szegeződött reám.

- Legyen megfontolása! - szólék hozzá németül. - Ezt nem türöm tovább. Adja ide a kormányt. Nem adja? Nohát...

S gyors mozdulattal megkaptam két kézcsuklóját és olyan erősen szoritottam, hogy elbocsátotta a kormánylapátot. Így fogtam egy pillanatig jó erősen, habár bizonyosan fájdalmat okoztam neki. De ő egy jajszóra sem fakadt, hanem merően nézett rám, a gyűlölet vagy a legmélyebb fölháborodás tekintetével. Azután, körülbelül egy percz múlva, megváltozott a kifejezése, ajka reszketett, szeme a bánatnak és kétségbeesésnek kimondhatatlan kifejezésével zárult be. A mint kezét elbocsátottam, egyszerre a lábam elé borult, s én nem hallottam mást, mint tompa nyögést és e szókat:

- *Pardonnez moi! Je suis une folle!*

Meg kellett kapnom a kormánylapátot s aggodalmamban és ijedtemben csak annyit sughattam neki, hogy szedje össze magát és álljon föl. Meg is tette és pár pillanat múlva ismét ott ült a padocskán, de most tőlem elfordulva, keblére horgasztott fővel. Egy szót sem szóltam hozzá többé; minden erőmet meg kellett feszítenem, hogy a csónakot visszatereljem a helyes irányba és a part felé kormányozzam. De ez a rövid jelenet oly erősen hatott reám, hogy folyvást azt az

egy gondolatot forgattam agyamban: milyen boldogság lett volna, az elemek e háborgásában átölelni őt és elveszni vele!

A vihar segített bennünket. Előbb jutottunk partra, semmint gondoltam volt. Én ugrottam ki először s azután őt is ki akartam segíteni; de ő egy mozdulattal visszautasított és segítség nélkül ugrott ki a parti fövenyre. De láttam, hogy nedves ruhájában mint reszket egész teste, s kérdeztem, hogy rosszul van-e; a fejét rázta. Hanem elfogadta a karomat, a mint hazakisértem.

Nőm az erkélyen állott és vidáman köszöntött bennünket. Nagy aggodalmat állott ki, mondá, s mindjárt lejön, hogy barátnéjának átöltözködni segítsen.

- Nem, nem! kiáltott vissza a grófné s kivonta karját a karomból. - Köszönöm, nincs szükségem semmire. Jó éjszakát!

Azzal elsietett mellőlem a nélkül, hogy fölpillantott vagy csak egy kézmozdulattal is köszönt volna. Lassan mentem be utána a házba. Nagyon kimerültnek éreztem magamat s a csónak rengésétől még most is támoilyogva mentem föl a lépcsőn.

A vihar csaknem egészen elmúlt. Rőt alkonyati fény világítá meg szobánkat. Nőm már száraz ruhát készített el számomra, s az ő csendes, szerető modorával fogadott, azután pedig magamra hagyott, mert tetőtől talpig át kellett öltöznöm. Nekem nem tűnt mindjárt fel, hogy hallgatag és nem kérdezősködött behatóan az utunk felől. Lelkem egészen tele volt még a történetekkel és gépiesen, mintha csak álmodnám, váltottam ruhát.

Csak most jutott eszembe megnézni, hogyan van a gyermekünk. Mikor a szobába beléptem, ott aludt a nyitott ablak mellett egy karosszékekben.

Nőm suttogva közölte velem, hogy egy pár csillapító cseppet adott be neki s a gyermek a felolvasás alatt elszenderült. Csak menjek le az estebédhez magam; neki nincs étvágya s beéri egy csésze teával is.

Lementem hát, bár én is szívesen elmaradtam volna az asztaltól, mert egyedül ő vele kellett szemközt ülnöm. De ettől meg voltam kimélve. Ő is, a szobájában maradt. A hosszas diner alatt alig szóltam egy szót is.

Ebéd után a kertben szoktam szivarozni, de azért nem váltam el az asszonyoktól, mert a grófnő a nyitott ablaknál vagy a terráson szokott ülni, nőm pedig fenn az erkélyen - az utóbbi időben mindig együtt voltak, úgy hogy fölbeszélgethettem hozzájuk. Ma az erkély és a terrász is üres maradt s én csakhamar mélyebben huzódtam be a kertbe.

Hazudnom kellene, ha azt akarnám mondani, hogy komoly elhatározással gondolkoztam állapotomon. Elviseltem, ennyi volt az egész. Világos érzésem volt ugyan, hogy ez így nem maradhat, s itt történni, elhatározódni, kimondódni kell valaminek, hogy ebben a tikkasztó állapotban meg ne fulladjak. De hogy ehhez hogyan kell hozzáfogni, az teljesen homályos maradt előttem.

Szivaromat már rég elszívtam s még folyvást ott álltam a kis pavillon könyöklője mellett a tó partján s kitekintettem a feketéllő vizsokra, mely most olyan volt, mint valami roppant fém-tükör a fekete hegyek keretében. Csak mikor néhány csillag fénylett ki belőle, szánhattam el magamat a hazatérésre. Most került először némi megerőltetésembe, hogy nőmnek a szeme közé nézzek.

Valóságos jótétemény volt reám nézve, hogy a mint halkan bekopogtattam az ajtón, a «szabad!» helyett azt a suttogva mondott kérést hallottam, hogy most ne menjek be, mert a kicsike éppen lefeküdt, ne zavarjuk ma már. Sőt jó éjszakát is kívánt. Mára tehát egyedül maradhattam dult lelkemmel.

Gyertyát gyújtottam és megkísérlettem, hogy olvassak. A betűk tánczoltak a szemem előtt. Elővettem a feleségem tékáját és sorra nézegettem rajzait, de a mint az arckép-vázlatokhoz értem, sietve csaptam be a tékát, mintha tilosban járnék. Azután, fejemet a kezemre hajtva, sokáig ültem tétlenül az íróasztalom előtt s egyre mélyebben süllyedtem bele a reménytelen vágyak, fájdalmak és önvádak örvényébe.

Egyszerre halkan megnyílt az ajtó és feleségem belépett. Már a hálófölkötő volt rajta, de még teljesen fel volt öltözve. Nyilván le akart már feküdni, s aztán mást gondolt.

Arcza valamivel halványabb volt a szokottnál, szeme sajátságosan fénylett, mintha könny-permeteg áztatta volna. S e mellett valami elfogódottság volt rajta, mely tíz évvel fiatalabbnak, csaknem leányosnak tűntette föl. Sohasem éreztem világosabban, hogy milyen kincset bírok benne.

- Nem akarlak sokáig háborgatni, mondá, - de beszélni szeretnék még veled; talán jobban alszunk utána mind a ketten.

Széket tett háttal a nyitott erkélyajtó elé.

- Ne csukjam be az ablakokat? kérdém.

- Minek? Nem titok ez. Hat szem közt is elmondhatnám. Hiszen magad is bizonyosan rég megvallottad magadnak és tisztában vagy vele.

- Mivel? kérdem, s kitekintettem mellette az éjszakába.

- Azzal, hogy szereted őt. Hiszen az ilyet elég hamar észreveszi az ember. És ő sem tapasztalatlan gyermek már. Csak azt akarnám még tudni, hogy megmondtad-e neki s ő miként fogadta.

Mintegy lelki aléltságban ültem ott előtte, vagy pedig úgy, mint mikor néha azt álmodja az ember, hogy előkelő társaságban van s egyszerre csak észreveszi, hogy egy ingben van s majd meghal szégyenletében.

- Hogyan gondolhatod... dadogám.

- Nem is esett könnyen, elgondolnom, folytatá bánatos mosolylyal. - De azért, mert máskép kívánta az ember, nincs ez máskép. Előre láttam én ezt és lett volna időm hozzászokni, ha egyáltalában hozzá lehetne szokni bizonyos tapasztalatokhoz. Mégis csak legjobb be nem hunyni a szemünket és be nem csukni az ajkunkat, mikor igazán szeretjük egymást. És te szeretsz még engem, tudom.

- Köszönöm ezt a szót! kiálték föl és oda akartam rohanni, hogy karomba öleljem. De ő szelid határozottsággal utasított vissza.

- Nem, maradj csak! - mondá. - Beszéljük ki magunkat nyugodtan. Én sem vagyok hősnő, és ez a beszélgetés nehezemre esik. De mondd meg...

Férfiui becsületemmel erősítettem neki, hogy egyetlen szó sem kelt az ajkamon, a mely szivem állapotát elárulta volna. És azután elbeszéltem neki, hogy mi történt ma a tavon, részletesen, és mindazt is, a mit éreztem.

- Ilyesmit sejtettem én is, - viszonzá nyugodtan, de került a tekintetemet. - És te, te még arra sem gondoltál, hogy megkérdezd, hogyan van a gyermekünk. Szenvedély ez, nem titkolhatjuk magunk előtt. Nem fogsz olyan kicsinyesnek tartani, hogy hitvány féltékenységnek engedjem magamat át, szemrehányásokkal halmozzalak el vagy olyan jelenetet idézzek elő, mely megmutatná barátnénknak, hogy milyen fájdalmat okozott ő nekem. Hát roszalhatom-e, hogy szereted őt, a ki oly szeretetreméltó, a kit magam is - még most is - úgy szeretek, mint tulajdon

testvéreimet? Meg sem lep a dolog - tudtam, mikor először pillantottam arra a bájos arcra. Ha még sem tettem semmit a végre, hogy eltávolítsam őt magunktól, sőt még bensőbben fűztem őt magunkhoz, ez csak azért volt, mert mindig helytelennek tartottam azt a régi mondást, hogy a távollevőknek nincs igazuk. Nem, nagyobb igazuk van, mint az összes jelenlevőknek, szívünk eszményíti őket, a szerelem és a vágy csak nő a távolsággal. Azt reméltem, hogy az első varázs majd elmosódik, elhalványodik a sűrűbb érintkezésben. Másképp történt, és mi lesz még ezután - az e pillanatig még teljesen homályos előttem.

- Menjünk el innen! - mondtam. - Az éjjel még összecsomagolhatunk mindent és reggel az első hajóval Lausanneba indulhatunk. Igérem neked, hogy ez a kórság el fog mulni a véremből, mihelyt levegőt változtattam.

Ő lassan csóválgatta a fejét.

- A távollevőknek igazuk van, - mondá. - Igen, ha pusztá szeszély volna csak, s te amolyan könnyelmű, könnyűvérű férfi volnál, ő pedig valami csinos színpadi hölgyecske! De gondold meg, hogy mi mindennel hatott ő reád: szerencsétlenségével, elhagyottságával, egész valójának nemességével, meg a zenéjével is. Az első vonóhúzásra ismét föl éreznél magadban éledni mindent. Nem, édes barátom, nekünk nem szabad elmenekülnünk, s nekem sem szabad előtted gyávának tetszenem. Nem is vagyok az. Tudom, hogy mi sokkal szorosabban vagyunk egybefűzve, semhogy bármely hatalom is szétválaszthatna bennünket. De olyan fennkölt lelkű még sem vagyok, hogy kizárólagos birásodról lemondhatnék. Inkább nem élnék tovább.

Némán és szomoruan ültünk egymással szemközt. Éreztem, hogy minden szó, minden fogadkozásom kicsinyes lett volna, megszejteltetés viszonyunknak, melyet ő olyan magasztosnak, olyan tisztának tekintett. Végre aztán fölállott.

- Sokkal jobban érzem most már magamat, - mondá. - Te se töprenkedjél tovább. Aludni kell erre egyet. Csak azt ígérd meg, hogy megtartod irántam való bizalmadat, és sohasem hiszed, hogy titkolnod kell előttem valamit, mert nekem rosszul talál esni. Csak a titkolózás esnék rosszul. Nem emberek vagyunk-e, vagyis szegény teremtmények, a kik nem urai a szívőknek? Senki sem kezeskedhetik az érzéseikért, csak a cselekvéséért. És te, jól tudom, sohasem fogsz olyasmit tenni, a mi tőlem valóban elválasztana. Jó éjszakát!

Kezet nyujtott; karomba akartam zárni a fenséges nőt, de ő csendes fejrázással lépett hátra, még egyszer köszönt a szemével s eltűnt a szobájába.

Képzelteti ön, hogy későn aludtam el. De ezuttal nem a töprenkedő, vészes szenvedély láza volt az, a mely annyi éjszakát töltetett el velem félálomban. Égő sebeimre azok a csendes, világos szavak, melyeket az imént hallottam, csodaerejű balzsamot csepegtettek. Már is szinte gyógyulófélben éreztem magamat, a mi olyan jól esett, hogy nem tudtam tőle elaludni. Voltak pillanataim, a midőn alig értettem, hogyan nyerhetett fölöttem hatalmat a feleségemen kívül más asszony. Több ízben a leghevesebb vágyat éreztem arra, hogy bemenjek hozzá lábujj-hegyen, letérdeljek az ágya előtt s ha fölérez, szerelmi vallomást tegyek neki. De vissza kellett gondolnom arra, hogy milyen higgadtan terelt vissza s hogy legmelegebb fogadkozásom sem találta hitelre. Végre aztán elaludtam.

Még napkelte előtt ébredtem föl. Tudja ön, hogy azon a parton jóval előbb világos van már, semmint a nap a Dent du Midi fölött fölkél. Lenn a házban már élet és mozgás uralkodott. Csak a szomszéd szobában nem mozdult semmi. Azt gondoltam magamban, hogy ő is csak későn hunyhatta be a szemét, mint én, és nem sajnáltam tőle ezt a reggeli álmot. De nekem nem volt benn maradásom.

Lassan öltöztem fel s halkán mentem le a lépcsőn. Fürödni vágytam a tóban, mert minden erem égett. A mint leérek és el akarok haladni a végzetes ajtó előtt, látom, hogy félig nyitva van, s benn a szobában, ládák közt, melyek már zárva voltak, ült ő egy széken, előtte az asztalon számlák, melyeknek összegét az imént olvasta le aranyban.

Önkéntelenül álltam meg. Ő abban a pillanatban föltekintett és megismert. Nagy felindultsággal léptem át a küszöböt.

- El akar utazni, grófné? - kiálték föl. - Honnan ez a hirtelen elhatározás?

- A bátyám még tegnap este sürgönyözött, - mondá gyorsan a nélkül, hogy rám pillantott volna. - Aggódik a gróf ittjárta miatt, a melyről értesítettem. Azt kívánja, hogy rögtön induljak Párisba... Igaza is van... Legjobb úgy...

Elhallgatott s lehajolt egy kis utitáska fölé, melyet az ölében tartott. Én oda mentem a zongorához s lapozgattam a hangjegyeket, hogy valamivel neszeljek. Ha ilyen csend lesz köztünk, meg kell hallania a szívem dobogását, gondolám magamban. És még sem birtam kimondani egy szót sem.

- Adja át tiszteletemet a feleségének, hallám tovább beszélni. - Még nagyon korán van... bizonyosan alszik még... nem akarom háborítani a bucsuzással... Párisból majd írok neki... de mondja meg neki...

Ismét elakadt. Hangja olyan félénk és alázatos volt... a mint ott ült és föl sem mert pillantani, annyira megtestesülése volt a megható levertségnek és tehetetlenségnek... nem volt szívem hozzá, hogy egyedül viseltessem vele a bánatot.

Gyorsan odafordultam hozzá.

- Áltatni akarnók egymást ez utolsó órában? - mondám. - Nagylelkűség ez öntől, de engem nagyon is megszégyenít. Tudom, hogy miért akar bennünket ilyen hirtelen elhagyni, bátyjának semmi része sincs ebben... nem, valótlanság ne legyen miköztünk... Egyedül én üldözöm el innen. Ön tudja, hogy szenvedélyesen szeretem... hallgasson meg türelmesen... hiszen semmi olyat nem akarok mondani, a mi mind a kettőnkhez méltó nem volna. Mind a hárman mindent tudunk egymásról, ezért nem maradhatunk együtt. Bárhogyan történt is, egyikünk sem tehet magának szemrehányást. De ön sokkal jobban szereti nőmet, és engem is, - hiszen tudom, hogy vonzódik hozzám - semhogy zavart akarna okozni az életünkben. Köztem és nőm között semmi sem változott, úgy vagyunk egymással, mint eddig voltunk, de önnek igaza van; nem szabad elbizakodni az ilyen boldogságban, és utoljára, a legtisztább akarat mellett is...

Nem tudom, mi mindent mondtam még. Most is magam előtt látom még a fejét, a melyre folyvást tekintettem, a keskeny fehér vonalat a hullámos sötétfekete hajban, a vastag, egyszerű kontyot s benne az ezüst tűt. Láttam nehezen pihegő keblét meg kicsi két kezét, melyek a kis bőrtáskán csendesen reszkettek. Az arcát nem láttam.

Egyszerre felém fordítá azt is, szeme a hála pillantásával irányult rám, könytől elárasztva.

- Lucile! - kiálték föl s leborultam előtte és két kézzel vontam le magamhoz a fejét. - Válnunk kell! dadogám.

Egy hangot sem felelt.

Rányomtam ajkamat mind a két szemére, azután felszöktem és kimenekültem a szobából.

Futottam ki a házból, le a legelső utcán, azután föl a meredek montreuxi uton. Egy helyen pad állott egy szőlőskert fala mellett. Ott megálltam s jó darabig ültem ott behunyt szemmel, elmerülve a fájdalom és elégtelenség ama zsibbadtságába, mely olyankor vesz rajtunk erőt,

mikor szívünk vágyának rovására teljesítettük a kötelességünket, lemondva a tiltott gyümölcseiről.

A nap nem sütött ki; erős szél szótt ködös leplet a savoyai hegyekre, és lassan esni kezdett. A mint fölnéztem, megpillantottam a gőzhajót, mely Vernexben kikötött s most tovább sietett Vevey felé. Hasztalan iparkodtam az esőköponyegekbe burkolózott alakok közül kiismerni azt az egyet, a ki most örökre távozik tőlem. Azután fölálltam s lassan mentem vissza lefelé, hogy elmondjam nőmnek a történeteket.

De egy pillanatra még be kellett térnem a földszinti szalonba, melynek ajtaja nyitva maradt. A sietve indulás nyomai még láthatók voltak, széttépett számlák, elszórt hervadt virágok, a zongoraszéken egyetlen kóta-lap, mely ketté volt hasítva. Kezembe vettem, első lapja volt annak a prelodiumnak, a mely által megismerkedtünk. *Galeotto fu il libro!*... Szomorú óra lehetett az, mikor ezen a lapon töltötte ki fájdalmát és bosszuját. Magamhoz vettem és gondosan eltettem.

Azután fölmentem. Még folyvást semmi nesz a feleségem hálósobájában. Végre halkán bekopogtattam s mivel senki sem felelt, beléptem. Sem az anya, sem a gyermek nem volt látható. Az ablakok nyitva voltak, kalapok és felöltők eltűntek.

Nem tudom, miért voltam úgy megdöbbenve. Semmi sem természetesebb, mint az, hogy elindultak rendes reggeli sétájokra, miután engem sehol sem találtak. Beszólítottam a szobaleányt: látta elmenni a feleségemet a gyermekkel Chillon irányába; üzenetet számomra nem hagyott; de bizonyosan nem sokára visszajönnek, mert időközben megeredt az eső.

Elhatároztam hát, hogy várok. De félóráig sem álltam ki. Nagy léptekkel siettem le az országúton, mely a part mentén nyaralók és kerítésfalak közt visz Chillon felé. Az utnak minden kanyarulatánál a két szeretett alakot véltem megpillanthatni s folyvást csak újabb csalódás ért. Végre elértem a kis Chillon-szigethez s kérdeztem a hid-őrtől, hogy egy asszonyság meg egy gyermek nem ment-e be a várba. Néhány angolon kívül egész délelőtt nem járt itt senki.

Hogy erre a feleletre hogyan éreztem magamat, nem irhatom le önnek. Rögtön visszafordultam s félannyi idő alatt tettem meg az utat, semmint rendesen. Átázva, kimerülten és lázas izgatottságban értem haza. A déjeuner ideje már elmúlt. Arra sem érkeztek meg.

Képtelen voltam most arra, hogy ismét neki induljak a bizonytalannak, a szökevényeket keresni. Átkutattam szobáját, meg az enyémet, minden szekrényét és kosarát, abban a reményben, - vagyis inkább aggodalomban, - hogy találok egy sor írást, mely felvilágosítást, ad érthetetlen eltűnése felől. Nem találtam semmit. Ez végkép elcsüggesztett. Levetettem magamat a dívánra, s egy óra hosszat feküdtem ott a legnagyobb lelki gyötrődésben, a leghihetlenebb rémlátásoktól ostromolva - pokol tüze volt az, melyben busásan meglakoltam bűnömért.

Végre erőszakkal fölráztam magamat. Két óra lehetett már s az eső csendesedni kezdett. Habár minden tagom olyan volt, mintha összetörtek volna, mégis elhatároztam, hogy újra elindulok, először is Montreuxbe, a hol nőm gyakran rajzolgatott. Talán ott lepte a rossz idő és a gyermek kedvéért valami barátságos fedél alatt akarta bevárni, míg kitisztul. Éppen felkészültem már, midőn megnyílt az ajtó s belépett egy kocsis-féle ember, a ki nevemet kérdezve, levélkét adott át.

A feleségem irt - Veveyből, a honnan ez az ember épp visszajött. Reggel hirtelen elhatározta volt, hogy megvalósítja régi szándékát és meglátogatja annak a nevelő-intézetnek a főnöknőjét, a hol leányéveit töltötte és a ki ismételten hívta volt meg. Kér, hogy bocsássak meg neki, hogy előbb nem értesített; majd élőszóval közli velem, hogyan is történt a dolog. Éjszakára ott szándékozik maradni; éppen üres az a szoba, a melyben egykor lakott; szeretne

még egyszer abban az ágyban hálni, a melyben leányi álmait álmodta, és meg akarja mutatni gyermekének azokat a helyeket, a miket fiatal korában megszeretett. Holnap majd visszatér hozzám.

Mialatt olvastam, a kocsis az ő *patois*jában hosszasan beszélt egy kisasszonyról, a kit az intézetből Bexbe visz, és hogy milyen szerencsés véletlen volt az, hogy az idegen asszonyság épp akkor érkezett oda, mikor ő befogott, s így átadhatta neki a levelet; de most ám tovább kell mennie. Én csak félfüllel hallgattam oda, megadtam a borravalóját, és ismét egyedül maradtam.

Nem hihettem, hogy mindez csak véletlenül esett így. Kedvesemnek egy kis cselét sejtettem ebben; éreztetni akarja velem a hiányát. A távollevőknek igazuk van! Hiszen ez az ő elve. Kegyetlenül bizonyult is be.

De nem akartam vezeklésemet szükség nélkül hosszúra nyújtani. A gőzhajó csak két óra mulva volt ugyan indulandó s vasutról csak akkor kezdtek még beszélni, de azzal sem nyerhettem sok időt, ha kocsit fogadok, s a lassu haladás tulságosan ingerelt volna.

Röviden mondom el a dolgot. Hét óra felé értem Veveybe és azonnal az intézetbe vezettettem magamat. A kertbe utasítottak. Gyönyörű, világos este lett, s bár a nap már rég lement, a levegő még olyan erős derűben fénylett, hogy a szabadban még olvasni lehetett volna. Már messziről megláttam elveszettjeimet, a gyermek örömkialtással futott elibem és olyan hévvel borult a nyakamba, mintha sejtette volna, hogy ez a távollét mennyire fájt nekem. A feleségem, minthogy az igazgatónéval volt együtt, lassabban jött felém, de a legszeretőbb arczczal és gyenge pirulással, mintha röstellné, hogy hamisságon érték. Bemutatott tiszteletreméltó barátnéjának egy derék kisasszonykának, a kinek hófehér haja, derült fekete szeme és tekintélyes bajuszkája volt, mely sehogy sem akart még megfehéredni. Körül kellett járnom a kertet és a házat, megnéznem az összes «történelmi» nevezetességű helyeket, s végül azt a keskeny, igen takaros szobácskát is, hol a divánon a gyermeknek is ágy volt vetve. Éppen szünidő volt, s a legtöbb növendék hazament a szüleikhez. Így aztán - mivel vacsorára is meghívtak, csaknem magunk közt maradtunk és igen vidáman csevegtünk százféle dologról; azt, a mi reggel történt, egyetlen szóval sem említettük. Mikor kilencz óra felé elbucsuztam, hogy éjszakára valamelyik fogadóba szálljak, nőm nyájasan szoritotta meg kezemet, de olyan tekintettel, mely minden további gyöngédkedést visszautasított, - nem tudtam: a kolostorszerű házirendre való tekintetből-e, vagy más okból.

Nem is tűnődtem ezen sokáig. Annyira kifárasztott ez a nehéz nap, hogy rideg fogadói szobámban tüstént elaludtam, s csak a nap költött fel.

Másnap kocsit fogadtunk, hogy Vernexbe visszatérjünk. Kis leányunk szemközt ült velünk, legbensőbb érzéseink kifejezésére gondolni sem lehetett. A mint hazaértünk, a gyermek rögtön a kertbe futott egy játszótársához. Mi ketten fölmentünk a lépcsőn, elhaladva a grófné lakása előtt, mely még üresen állott.

- Tiszteletet kell átadnom, - mondtam. - A grófné tegnap reggel elutazott. Parisból irni fog neked.

- Nekem is tiszteletet kell átadnom a te számodra, - viszonzá ő, - legalább az az utolsó kézszorítás, mikor már háromszor öleltük meg egymást, bizonyosan neked szólt. De a párisi levél nem fog megjönni. Nem állapodtunk meg abban, hogy levelezni fogunk. Igen, igen, folytatá, látva, hogy csodálkozva nézek rá, - nem hiába van nekem jó fülem. Nagyon jól hallottam, a mint férjem uram ott lenn reggeli látogatást tett, és a szokatlan mozgolódásról

észrevettem, hogy el van határozva az elutazás. El akartam hát még kísérni egy darabon. Miért váljunk el egymástól olyan némán és titokban? Hát ellenséges indulattal vagyunk egymás ellen? Én legalább nem haragudtam ő rá azért, hogy téged szeretetreméltónak talált; hiszen ebben a gyöngeségben csak osztozik velem, és mit tehet ő arról, hogy én előbb találkoztam veled, mint ő? Sőt egy pillanatig azon voltam, hogy rábeszélem az ittmaradásra. De ez mégis bűnös kihívása lett volna az égi hatalmaknak. Így legalább Veveyig mellette maradtam, és kibeszéltük magunkat, a mennyire csak tudtuk, a nélkül, hogy a dolgokat a magok nevére neveztük volna. Meg vagy velem elégedve?

Elibem tartotta a kezét. Habozva fogtam meg.

- Csak te lennél megelégedve én velem! - mondtam. - Olyan levertnek találtam őt, mintha olyasmit tett volna, a mit soha sem bocsáthat meg magának. Lovagiatlanságnak tetszett, abban a hitben hagyni őt, mintha eltévelyedésével én hidegen álltam volna szemközt. Nyilatkoztam hát, és bizony a magok nevére neveztem a dolgokat. Sőt az utolsó pillanatban megcsókoltam a két szemét, és ő engedte. Ez mindaz, a mi a szívemen volt.

- Kevés, és mégis éppen elég, - viszonzá ő. - Egyelőre ne beszéljünk többé erről.

Ugy is lett. Sőt nemcsak nem beszéltem róla, de váratlan gyorsasággal szoktam le arról is, hogy rágondoljak. Különféle dolgok segítettek ebben, mindenek előtt az, hogy tisztartómnak egy levele hazaszólított, mert otthonlétem nélkülözhetetlenné vált. Amaz intermezzo után harmadnapra el is utaztunk. Azután korai tél következett, mely sok munkát hozott magával, mert egy szomszédos kis birtok megvételeéről is volt szó. Minde házi és mezei gondok középett nőm az ő okos tekintetével és derűs világosságával hiven állt mellettem, s a ki így együtt látott bennünket, nem sejtette volna, hogy példás házaseletünkben bármi is megváltozott.

Pedig mégsem úgy volt, mint annakelőtte.

Meztelen kard feküdt közöttünk, láthatatlanul bár, de érezhetően.

Eleinte csendesen nyugodtam bele, ha gyöngéd közeledésem elől szelid határozottsággal tért ki. Egyébként nem viselte magát velem szemben hidegen vagy idegenül, sőt szerető gondosága folytonos figyelme az én még ki sem mondott kívánságaimra, még csak fokozódott. De bizonyos merev tartózkodás mindig megmaradt benne.

Mikor végre egyenesen megkérdeztem e miatt, hogy közeletem talán már nem kedvére való-e, vagy talán a legártatlanabb kedveskedés megtagadásával büntetni akar-e, komolyan rázta a fejét és úgy elpirult, mint valami fiatal leány.

- Nem tudom, meg fogsz-e érteni, - monda. - De nekem úgy tetszik, mintha nem volnánk többé egyedül, mintha még valaki pillantana be kettőnk bizalmasságába, és te magad is... úgy tetszik, mintha velem együtt ugyanakkor más valakire is tekintenél. Hagyjunk még magunknak egy kis időt. Hiszen majd oda jutunk még, hogy ismét négy szemközt leszünk.

Ebben mult el a tél s a nyárnak egy része. A párisi levél csakugyan elmaradt. Az én elfoglaltságomhoz most még a politika is csatlakozott; a fejem tele volt választási beszédekkel és pártprogramokkal. Ha aztán olykor volt egy kis időm arra, hogy bensőmben pillantsak, azt láttam, hogy két szívkamrából csak az egyiket foglalja el és tölti be az eleven szerelem. A másik üres és fülledt volt, mint az olyan szoba, a melyet rég nem szellőztettek s nem bocsátották bele a napsugarakat. A falon függő kép rájáratát ellepte a por, színe elhalványodott.

Alig is csodálkoztam rajta, hogy ez ilyen hamar végbemehetett. Ebben a különös második mátkaságban, melyben a feleségemmel most éltem, szenvedélyes természetemet egészen elfoglalta az a miatt való bánat, hogy elidegenítettem őt magamtól. De tudtam, hogy kéréssel,

könyörgéssel és rimánkodással semmit sem nyerhetek tőle. Talán megint segít rajtam egy álom, mint akkor! gondolám magamban.

De a változás éber állapotban ment végbe.

Egyszer ketten ültünk egymással szemközt a reggelinél; a gyermek már leczkére járt a paphoz. A lapok közt, melyeket nézegettünk, volt egy franczia is, melyet egy szomszédunk járatott s nekünk rendesen átküldött.

Gépiesen futottam végig a hasábokon. Egyszerre szemem megakadt egy néven.

- Nézd, mondtam, - itt van végre a magyarázata annak, hogy miért nem íródott meg a párisi levél. Te is olvastad?

Ő fürkészően nézett rám, de nem felelt.

- «Udvari körökben sokat beszélnek C. herczegnek a szép Lucile de *** grófnéval való eljegyzéséről, ki tudvalevőleg a császári udvar belső hölgyeihez tartozik s kinek férje három hónappal ezelőtt Monacóban, jelentékeny játék-vesztesége után, oly szomorú véget ért. Mint hirlik, a császárné a menyasszonynak pompás ékszer...» stb. Megvallom, tevém hozzá, - hogy régóta nem örültem már ennyire egy-egy hirnek. Szegény Lucile! Bizony megérdemelte, hogy szomorú fiatalságáért fejedelmi kárpótlást nyerjen.

Nőm még folyvást hallgatott. Azután fölállott, odajött hozzám, rám fonta két karját s megcsókolta a két szememet.

- Tegnap óta tudom már. Hiszed-e, hogy elég gyöngé voltam, aggódni a miatt, hogyan fogod ezt fogadni?

- Oh gyermek, mondtam, - te mindig kísérteteket láttál. Elhiszed-e már most te is, hogy négy szemközt vagyunk?...

Attól a naptól fogva egy lehelet sem volt többé köztünk; boldogságunk, mint minden boldogság, soha ki nem merült. Jeliséje lehetett az a szép mondás:

- Minél többem vagyok,
Annál többet adok. Kifogyhatatlan ez.

És mikor - három rövid év multán - vége lett, még egyre tovább hatott véghetetlenül, mint minden, a mi valóban teljes. De erről ne szóljunk.

Fölállott. A toronyóra egyet ütött.

- Sokáig tartóztattam önt, monda. - Most már, a legrövidebb uton, hazáig kísérem. Mert különben még köszönetül azért, hogy olyan türelemmel hallgatta még az én hosszas különös történetemet, alaposan megázik.

A felhők csakugyan könnyű, meleg esőbe kezdtek szétfolyni.

- És nem tudta meg többé soha, hogy a grófnéból mi lett? kérdém. - Megvallom, különösen hat rám az, hogy olyan hamar lépett új frigyre. Talán azért tette, hogy leszámoljon mindenféle reménytelen vágygyal.

- Oh, viszonzá L., - ön igazságtalan íranta. Az is elég különösen történt. Én is ilyesmit gondoltam volt, de ünnepélyes bocsánatot kellett érte kérnem. Tudja ön, hogy mikor magányos ember lettem, sehol sem volt maradásom. A birtokaimat bérbe adtam, leányomat pedig Veveybe adtam ahhoz a derék hölgyhöz, a ki anyjának olyan hű barátnéja volt. Sokszor

akartak azzal vigasztalni, hogy a gyermekben hű képmását bírom az elvesztettnek. De - különös - nem nézhettem fájdalom nélkül, hogy testre folyvást hasonlóbb lett anyjához, míg lelki valójában egy vonás sem volt belőle. Egészen énrám ütött, még a zenekedvelésben is. De ez nem boldogított, sőt élesbitette fájdalmamat, és csak utóbb birtam magamat rávenni, hogy elismerjem és élvezzem benne jó és szeretetreméltó tulajdonságait.

Csak folytonos ide-oda barangolással csillapíthattam le a bennem dúló nyugtalanságot. Pár év óta folytattam már így a hontalan, örömtelen ember életet, időnként arra gondolva, hogy kötelességem volna valami foglalkozást keresni, s végre eljutottam a harminczas évek határára. Hogy jó barátaim és bölcs barátnéim minden fáradozására, hogy második házasságra birjanak, csak vállat vontam, alig szükséges mondanom.

Történt aztán egy őszi napon, hogy igen kelletlenül voltam kénytelen Svájcból haza indulni, hogy birtokaimon szétnézzek, mivel új bérlő belépéséről volt szó. Pár hétig fenn voltam Engelbergben s most gyönyörű, verőfényes időben kocsiztam lefelé a pompás országuton Stansstadba, hogy a tavon Luzernbe hajózzam.

Feleutján van egy barátságos helység pompás diófák alatt, hol a völgyből feljövő kocsik negyedórára megpihennek, hogy a lovak kifújhassák magukat. A mint az első házakhoz értem, épp megállt a fogadó előtt egy kétfogatu kocsi, melyből két hölgyet láttam kiszállni. Az egyik, ki egészen feketébe volt öltözve, feltűnt mozdulatainak könnyedségével. Már eltűnt a ház ajtajában, mikor világossá lett emlékezetemben, hogy ki szokott így mozogni. Szorongás fogott el. De rögtön el voltam határozva arra, hogy tovább hajtatok és nem várom be sejtésem megbizonyulását.

De a mint könnyű nyitott kocsim a fogadó előtt elrobogott a felső ablakok egyikéből egy arc pillantott ki, mely nagyon is ismerős volt!

Ő is megismert, láttam arról az ijedt mozdulatról, a melylyel visszariadt, mintha egyszerre csak rég eltemetett időből való árnyék merült volna fel előtte. A következő pillanatban összeszedte magát annyira, hogy könnyű főhajtással leköszönhetett hozzám.

Nem volt mit tennem; meg kellett állíttatnom a kocsit, és fölsiettem.

Egészen változatlanul lépett eléem; szépségét csak fokozta még a valamivel nagyobb teltség; arcát, mely olyan színű volt, mint az elefántcsont, könnyed pir borította a viszontlátás fölindulásától.

Két kezébe fogta kezemet és bizalmasan szorította meg, mint régi jó barátját.

- Mindent tudok önről, mondá. - Együtt gyászoltam önnel, és milyen mélyen!... ha ön semmit sem tudott is róla. Megkísérlettem néhányszor, hogy írjak... nem tudtam szavakat találni.

Eleinte nem tudtam neki felelni; nagy megdöbbenéssel vettem észre, hogy hatalmas most is olyan erős fölöttem, mint az első napon volt. Hangjának csengése, az a sötét, olykor szenvedélyesen fellángoló tekintet, a szép ajkak, melyek mintha elfeledték volna a mosolygást, - egész akkori varázsa elevenedett föl ismét. Fel s alá járkáltunk a hosszú, üres vendéglői szobában - kísérlője nem volt látható. Csak nehezen birtam, úgy a hogy, megtartani higgadtságomat.

Minden személyes dolog helyett az útja felől kérdezősködtem és megtudtam, hogy Engelbergben szándékozik néhány hetet tölteni. Idegei nagyon meg vannak támadva, álmatlanságban szenved. Bátyja majd érte jön, mert elhatározta, hogy vele megy madridi követségi állására.

- És a férje? kérdém szórakozottságomban önkéntelenül.

Meghökkenve, csaknem szemrehányóan nézett rám.

- Évek óta nincs már az élők közt, viszonzá tompa hangon. - Azt hittem, hogy tudja. Nem volt-e az újságokban, az összes szomorú körülményekkel együtt, a melyek közt Monacóban a halált kereste?

- De igen, felelém. - De új frigyről is olvastam...

- Az botor hír volt, mondá, és komoran nézett a földre - Sohasem hagytam volna el bátyámat, hogy a második császárság komédiásai közt szerepeljek. Komolyan fel tudta ezt rólam tenni?

Adós maradtam a felelettel. Vihar dult bennem, mely minden gondolatomat elnyelte. Ő szabad - és én... hát le vagyok-e még kötve? Hogy van hát mégis, hogy fölöttem való hatalma abban a pillanatban megszűnt, a mint aggodalom nélkül lehetett magamat neki átengedni? Magam mellett láttam a szép, oly hön óhajtott asszonyt, és úgy tetszett, hogy csak a karjaimat kell kinyujtanom, hogy enyémmé tegyem, és karjaim ólomsúlylyal csüngtek alá. Nem voltunk-e négy szem közt? Most is meztelen kard volt-e köztünk, mint akkor köztem és nőm közt?

Mialatt hallgatva álltunk így egymás mellett az ablak előtt s kitekintettünk a pompás völgy szakadékaiba, lelkembe egyre nagyobb nyugalom és világosság szállott. Tisztán és nem fájdalom nélkül éreztem, hogy csak most cselekedném erkölcstelenül, ha szívem felét ismét átengedném neki: képzelje el, milyen csodálatos; folyvást a fülemben csengett az a mondás: «ő alszik, hogy mi örülhessünk», s mialatt a meleg életet egészen varázsával éreztem magam mellett lélekzeni, hideg borzongás futott rajtam végig, mintha halott állna mellettem: a mult, mely hatalmasabb, mint a leghőbb vérű jelen.

A távollevőnek igazának kellett lenni.

Lucilenek éreznie kellett, hogy mi történik bennem. Ő is hallgatag lett, s csak azt láttam, hogy keble hevesen zihál. Kérdezősködött a leányom felől, de a feleletemet már nem igen látszott hallani. Forró részvét támadt bennem, a mint így oldalról nézegettem őt, e szép, nemes, boldogtalan teremtest, a ki előtt még olyan hosszú élet volt és oly kevés reménye az élet örömeinek. Kisértetektől való dőre félelem volt az, a mi visszatartott attól, hogy karjaimba zárjam? Gondolja-e, hogy sikerült volna még boldognak lennem vele? Ki tudhatja, hogy az évek mivé teszik majd az embert? De akkor hazugság, bűn lett volna ez.

A társalkodónő most bejött egy pohár tejjel Lucile csak egy csöppet ivott és kelletlen arczczal adta vissza a poharat.

- Nem vagyok már szomjas, mondá. - Készen áll a kocsi?

Karomat nyújtottam neki, hogy levezzessem. A lépcsőn megállott egy pillanatra.

- Zenél-e még sokat? kérdé.

- Nem nyultam a hegedűhöz, mióta magányos ember lettem, viszonzám. - A zene csak akkor boldogság, ha vidám az ember és társaságban él. A magányban csak föleleveníti az eltemetett fájdalmakat.

- Ugy van, de hálás érte az ember. Vannak, a kik olyan szegények, hogy egyetlen birtokuk a régi fájdalmakból áll, a melyek nélkül már élni sem akarnának. Arra emlékeztetnek, hogy volt idő, mikor még eleven volt a szívünk, mert csak az eleven szív tud kinokat érezni. Ön mégis nagy előnyben van fölöttem, hogy ezt az igazságot nem tapasztalta magán.

Reszketni érzem kezét a karomon.

- Lucile!... kiálták föl halkán s magamhoz szoritám a karját.

Ki tudja, mi történt volna még, ha ő hirtelen fellobbanó büszkeséggel el nem huzódik tőlem s maga siet vala le a lépcsőn. Mielőtt segíthettem volna neki, már benn ült a kocsiban.

- Isten vele, és adja át üdvözetemet a leányának! És... de nem! Azt akartam mondani: *au revoir!*... Aligha találkozunk többé valaha...

Kinyújtotta kezét a kocsiból, oly tekintettel a mely nekem fájdalmasan esett, mert azt látszott kérdezni, hogy én sem reménylem és ohajtom-e, hogy őt valaha viszontlássam. Néma maradtam. Lehajoltam a keskeny fehér kézre és megcsókoltam. Azután a lovak elindultak s én egyedül álltam ott a verőfényes uton, mig fátyola, mely az üde hegyi szélben lobogott, el nem tűnt a szemem elől.

- Vége. -